

Gabriel Marincea

DIAVOLUL ȘI PRACTICA EXORCIZĂRII ECLEZIASTICE

I. INTRODUCERE

I.1. Scopul lucrării – pentru o reevaluare a teologiei exorcismului

Ultima cerere din rugăciunea domnească „*și ne mântuiește de cel rău*” (Mt. 11, 4) relevă prezența, în chiar centrul spiritualității creștine, a luptei împotriva răului prezent în creație și care este, pentru conștiința contemporană, unul dintre cele mai întunecate mistere ale ființei.

„Problema răului se află nu numai în centrul conștiinței creștine, ci și în centrul întregii conștiințe religioase. Dorința de a fi izbăvit de răul din existența universală de suferința ființei, a creat religiile. În definitiv, toate religiile, și nu numai cele ale mântuirii în sensul cel mai strict al cuvântului, promit eliberarea de rău și de suferința pe care acesta o produce.”¹

Această frază memorabilă a filosofului rus Nicolai Berdiaev, redă, cu o putere de sinteză demnă de remarcat, elementele ce compun o problemă născută odată cu omul – prezența și experiența răului. Natura unei astfel de problematizări nu este nicidecum una exclusiv teoretică, întrucât experiența răului se impune cu o așa de mare putere încât spiritul uman se apleacă asupra ei nu din curiozitatea „vederii” (θεορία) ci, mai degrabă, din imperativul acțiunii (πραξις). Răul și suferința sunt prezente și necesită, în primul rând o abordare imediată, concretă, nelăsând loc plăcerii de a filosofa. De aceea religia, abordarea spirituală a problemei răului în lume, este practică, de ordin ascetico-moral, și abia după aceea contemplativ.² În religie răul nu rămâne niciodată fără chip. El nu este ceva, ca un dat al condiției existențiale a omului, ci mai degrabă „cineva” care, cu o voință personală perversă, voiește și produce răul fizic și

¹ Nicolai Berdiaev, *Spirit și libertate – încercare de filosofie creștină*, ed. Paideia, București 1996, p. 197

² Vezi prescripțiile rituale ale Leviticului, de asemenea poruncile Decalogului din Ex. 20, 2-17 și Deut. 5, 6-21. Pentru un exemplu din religiile necreștine, vezi Doctrina Celor Patru Nobile Adevăruri din Buddhism, în cartea ~~286~~ zată sub conducerea lui Jean Danielou, *Religiile lumii*, ed. Humanitas, București, 1996, pp. 435-438

moral al omului și, prin el, al întregului cosmos creat. Acest „cineva” este diavolul, marele dușman al omului. De aceea, când vorbim despre rău în context creștin, și cu atât mai mult în context bisericesc, suntem nevoiți să facem apel la Revelație și, prin aceasta, la diavol ca prezență personală. Mai mult, legată de acest fapt, doctrina despre lupta împotriva acestui rău cu chip personal, viu, deși de fapt, „mort”, este și trebuie să rămână de o deosebită importanță în teoria și practica Bisericii. În mod cu totul surprinzător însă, dintr-o oarecare teamă sau timiditate, poate de-a dreptul o pudoare existențială, se scrie destul de puțin referitor la acest subiect, și mai ales cu privire la practica exorcismului ca mijloc sacramental de alungare a celui rău. Un aer de esoterism persistă în mintea oamenilor când, din întâmplare sau din nevoie, se face apel la un preot exorcist, și aceasta cu atât mai mult cu cât, în contemporaneitate, s-a dezvoltat o adevărată manie a ocultului, alimentată de diverse scrieri cu pretenție ocultă, de natură pseudoreligioasă, și de asemenea de presa de senzație atât de la modă astăzi. De aceea Biserica trebuie să facă eforturi mari pentru a reuși să popularizeze doctrina sănătoasă într-un domeniu care se găsește la granița cu derizoriul superstițiilor, ocultismului și al credințelor deșarte de toate tipurile.

Două sunt fronturile pe care Biserica este nevoită să lupte în scopul răspândirii adevăratei învățături a Domnului și Dumnezeului nostru Isus Hristos: raționalismul societății secularizate și falsa religiozitate care invadează spiritul contemporan ca o tumoare malignă.

Mentalitatea raționalistă, prin specificul ei materialist-utilitaristă, încercând să promoveze un soi de neo-iluminism, un umanism care de multe ori secătuiește omul și de cea din urmă picătură de umanitate pe care o deține, neagă existența suprasensibilului, a supranaturalului, abordând realitatea cu o atitudine hiperpozitivistă, pe care reprezentanții acesteia o numesc demitizare sau de-a dreptul demistificare.³ Rezultatul unei astfel de concepții este necredința și indiferentismul. Necredința atrage după sine pierderea conștiinței identității, atât personale cât și național-comunitare, prin decăderea din calitativul personal în cantitativul individual, omul devenind un număr, respectiv cufundarea popoarelor într-o pseudocultură anonimă, și tocmai de aceea insipidă, în numele civilizației. Indiferentismul are ca rezultat degradarea morală și spirituală a persoanei umane, cu consecințe în toate sectoarele vieții. Pseudoreligiozitatea apare în schimb ca reacție la lipsa de sens a lumii secularizate, prin pierderea legăturii cu Tradiția și se manifestă fie ca mentalitate de tip sectar, fie, chiar în sânul Bisericii, printr-un harismatism forțat de influență extraeclesiasitică. De asemenea, lărgirea terenului pentru avansarea superstițiilor de tot felul vine și ea ca o consecință a acesteia. În ceea ce privește sursa extraeclesială a falsei religiozități aceasta o găsim în diferitele religii și secte de factură orientală sau extrem orientală, în diferitele mișcări oculte occidentale și în literatura pe

³ Christian Duquoc, *Satan – Symbole ou réalité*. în rev. teol. *Lumière et vie*, nr. 78, Lyon 1996, pp. 99 - 105

care acestea o propagă. Creșterea alarmantă a mișcărilor satanice este un alt simptom al pierderii identității creștine a Europei. Tentaculele falselor credințe se întind până și în mediile culturale și intelectuale ale societății.

Date fiind cele de mai sus, Biserica își readaptează constant mesajul, evident, lăsând neschimbate trăsăturile esențiale, cu scopul de a răspunde cerințelor spirituale ale lumii secolului XXI. Este de ajuns să menționăm admirabila viziune a Conciliului Ecumenic Vatican II privind misiunea Bisericii în lumea contemporană.⁴

Problema existenței răului, a diavolului și metodele de îndepărtare a influențelor demoniace sunt prezente în doctrina și practica sfintei Biserici, ca moștenire (κληρονομία, clironomia), de la evenimentele Revelației prin Sfinții Părinți până astăzi. De aceea, și în acest domeniu, o reevaluare a practicii exorcismului, a dimensiunii teoretico - teologice a acestei ierurgii speciale, în lumina integratoare și unificatoare a teologiei liturgice, se impune cu pregnanță. Practica exorcismului ca atare este o mică parte dintr-un tot care cuprinde viața sacramentală și harismatică a Bisericii. Dacă viața sacramentală și-a păstrat mai mult sau mai puțin constanța de-a lungul veacurilor, cea harismatică a pierdut treptat din importanță ajungând uneori, cu excepția prezenței iluminatoare a unor sfinți sau a spiritualității monastice, aproape de extincție. De aceea, o reevaluare teologico-liturgică a practicii exorcismului pus mai ales în strânsă legătură cu celelalte sacramentale – sfințiri, binecuvântări consacrară și exorcisme prebaptismale - ar fi de bun augur pentru revitalizarea vieții harismatice a Bisericii. Un alt aspect legat de practica exorcizărilor este acela al descoperirilor psihologiei și psihiatriei moderne în domeniul activității cerebrale și psihice a omului, descoperiri și informații puse la adăpost de suspectările de superstiție sau mistificare, de care, ținând cont Biserica în administrarea lor, ar putea deveni o practică legitimă și legitimată și în ochii oamenilor de știință. De altfel, informațiile psihologico-psihiatrice sunt de folos și oamenilor Bisericii pentru o cunoaștere cât mai bună a omului și pentru un discernământ cât mai clar între bolile psihice și veritabilele cazuri de manifestare diabolică prin posesiune. În linia celor spuse mai sus, lucrarea de față vrea să fie o infimă contribuție la această reevaluare a teoriei și practicii exorcismului sacramental. Scopul nu este în primul rând acela de aduce lucruri noi, cu atât mai mult cu cât autorul nu este experimentat în aspectele practice ale temei, ci mai degrabă acela de a îndepărta vălul de esoterism ce domnește peste acest domeniu al practicii sacramentale a Bisericii și de a împrăștiă timiditatea și teama legate de exorcism în vederea unor ulterioare cercetări în domeniu. Un alt obiectiv propus este acela de a aduna informații utile legate de aspectele concrete ale exorcizării ca atare și ale investigațiilor premergătoare acesteia. Nu în ultimul rând, o reintegrare liturgică a

exorcismului izolat în practica și teologia bisericii ca un tabu, se constituie ca un obiectiv al acestei lucrări.

I.2. Metoda de lucru

Pentru a putea realiza o lucrare de sinteză într-un domeniu al teologiei este nevoie de o bibliografie de specialitate relevantă. Exorcismul și, legat de acesta, problema răului și a diavolului, este un sector unde lucrările de specialitate nu abundă ca în alte domenii ale teologiei sacramentelor. Dimpotrivă numărul de lucrări de valoare este destul de mic. Cu toate acestea, în lucrarea de față, pentru a urma o doctrină cât mai sănătoasă cu o structură cât mai logică și curgătoare a textului, ne-am folosit de câteva cărți cu tematică specială ce ne-au fost de un real folos. Pentru termenii teologici și religioși de specialitate, sau pentru diferitele referințe biblice, dicționarele cele mai diverse și enciclopediile au reprezentat instrumente prețioase.

Metoda de bază pentru realizarea lucrării a fost aceea a compilației și aceasta în primul rând pentru că o abordare mai concretă de tipul investigației este imposibilă în lipsa unei experiențe directe a administrării exorcismului sacramental solemn. Totuși, experiența câștigată în viața spirituală personală ca și a meditațiilor personale ne-a fost de ajutor, mai ales în părțile referitoare la înfruntarea răului, evident cu conotații moral-ascetice. Nici metoda speculativă, pe care am folosit-o împreună cu datele Tradiției, nu ne-a fost inutilă. În părțile referitoare la practica exorcismului în Biserică de-a lungul timpului, abordarea istorică este indispensabilă. Nu același lucru îl putem spune despre metoda cercetării istorico-critice a textului Sfintei Scripturi. Metoda simbolică, cu referire la temă, întrucât în contextul dat, acela al teologiei sacramentelor, este de o neprețuită valoare abordarea simbolică, se regăsește în unele subcapitole ale lucrării. Aceasta se împarte în două mari părți. Prima cu referire la răul personal – diavolul, și contextul pe care acesta îl implică. A doua, referitoare la exorcism, are ca temă principală practica sacramentală a exorcizării în Biserică, cu tot ceea ce aceasta implică.

I.3. Baza documentară

În ciuda numărului restrâns al lucrărilor de specialitate, am dispus totuși de câteva cărți de mare valoare, printre care de referință este voluminosul studiu intitulat *Satan* din colecția Studii Carmelitane (Desclée de Brouwer, 1948), realizat cu colaborarea a 33 de autori, lucrarea

Satan, l'adversaire a lui Nicolas Corté (Librairie Arthème Fayard, Paris 1956), și cunoscuta carte a lui Denis de Rougemont, *Partea diavolului*, (ed. Anastasia, București 1994). Am dispus de asemenea, și de câteva reviste teologice și culturale, care ne-au oferit un material concentrat cu tangență la subiectul propus.

Ca izvoare pentru realizarea lucrării am folosit: Sfânta Scriptură, (ed. IBMBOR, București, 1997), *Catehismul Bisericii Catolice* (Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993) și lucrări ale unor Sfinți Părinți, printre care, Sf. Chiril al Ierusalimului, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Augustin, Sf. Irineu de Lyon și scriitori bisericești, ca Origen și Tertulian.

Lucrările de teologie cu tematică generală ne-au fost de asemenea utile, oferind cadrul teologic necesar unei integrări a problematicii teologico-liturgice legate de exorcizarea sacramentală în Biserică. De un neprețuit ajutor ne-au fost și diversele dicționare și enciclopedii care au contribuit la stabilirea unui cadru teologic, noțional și cultural necesar unei abordări cât mai complete a subiectului.

Astfel, diverșii termeni tehnici, împreună cu explicarea lor, au fost găsiți în acest tip de lucrări, unele dintre ele, precum *Dictionnaire de Théologie Catholique* (Librairie Letouzey et Ané, Paris 1924), fiind adevărate monumente, acesta de față atât prin conținutul exhaustiv cât și prin vechime și valoarea explicațiilor.

I.4. Limite

Lucrarea de față nu are nici pe departe pretenția a epuiza subiectul, dată fiind extensiunea și importanța temei pentru teologia și practica Bisericii. Dealtfel, ar fi foarte greu să se spună totul cu referire la diavol și exorcizarea sa, mai ales datorită cazurilor concrete, rare, de posesiune diabolică – în general ținute secret, se înțelege de ce - și datorită discreției de care dau dovadă cei experimentați în a scrie cărți sau a face publice experiențele lor. Exorcismul ca fenomen este un domeniu destul de dificil de studiat în toate implicațiile lui teologice, mistice, liturgice, sociale, psihologice și medicale. De aceea, însăși tema lucrării de față se constituie ca limită, în ceea ce privește extensiunea. Nu vom face, în cele ce urmează, o teologie a răului, așa cum nici Biserica nu face din diavol un subiect al kerigmei sale. Deși folosește informații din domeniul demonologiei, și interferează cu aceasta, lucrarea nu intenționează a fi una de demonologie.

Lăsăm toate aceste neajunsuri pe seama unor abordări ulterioare, cu speranța unei reevaluări și reintegrări mai ales teologico-liturgice și celebrative a exorcismului.

II. PREZENȚA PERSONALĂ A RĂULUI – EXISTENȚA DUHURILOR DIABOLICE

II.1. «Diavolul și îngerii săi» - negativ biblic al Satanei

Nu este un lucru ușor de realizat recunoașterea chipului diavolului în dumnezeieștile Scripturi pentru că Revelația divină este în primul rând o descoperire a lui Dumnezeu și abia apoi, ca și consecință, istorie a mântuirii. Nu putem în vreun fel să separăm aceste două aspecte întrucât Dumnezeu se descoperă în și prin istoria mântuirii. Această istorie nu este altceva decât un loc al veșnicului dialog dintre Dumnezeu și om. Dialogul, ca relație personală în iubire, devine esențialitatea istoriei sacre ce culminează în unirea nupțială dintre Dumnezeu și poporul Său, dintre Hristos și Biserică. Viața omului este dialogală și tocmai de aceea chemarea sa este una teologală.

Diavolul, după cum îi spune și numele – de la gr. διαβਾਲω (diabalo) însemnând „a separa” - este cel care introduce schisma. Diavolul este un expert al distanțelor interioare interiorizate. Tocmai de aceea, chipul său biblic este mai degrabă un negativ în care-i distingem trăsăturile dar nu se propune - și nici o poate face – ca și chip ce interoghează ci ca absență care îngheață orice relaționare. Istoria sacră, spre deosebire de cea profană, cu care se identifică în aspectele concrete, vizibile, dar de care se deosebește prin finalitatea ascunsă în misterul plinirii timpului, poate admite în sine adevărata întâlnire, față către față. Nu același lucru îl putem spune despre istoria profană, care ne apare ca un loc al alergării mereu spre altceva, un loc al pelerinajului și căutării, iar în cazurile mai nefericite, al unei fugi fără refugiu. Răgazul cerut de întâlnire este lucrul cel mai greu de găsit în istoria noastră, căci: „istoria, raport între oameni, ignoră acea poziție a eu-lui față de altul în care altul rămâne transcendent în raport cu mine.”⁵ Istoria nu încearcă întâlnirea, întâmpinarea celuilalt, ci mai degrabă posedarea lui. În istorie omul, în lupta existențială, face o permanentă reducere a celuilalt la sine, a alterității la propria identitate, sărăcindu-și viața.

Nu același lucru se întâmplă cu istoria mântuirii. Impactul Revelației asupra omului este atât de mare încât cu greu s-ar mai putea opera reducția sus-amintită. Dumnezeu se descoperă pe sine ca Alteritate Absolută ce nu se lasă prinsă cu nici unul dintre mijloacele existente în creație, ceea ce face posibil dialogul existențial. Istoria sacră este dialog. Diavolul ca „mincinos” (Io. 8, 44) este cel care încearcă distrugerea dialogului dintre om și Dumnezeu.

Prima apariție biblică a Satanei este în cartea Genezei 3. 1-4, unde se manifestă sub chipul unui șarpe, reptilă care prin forma sa duce cu gândul, aproape instinctiv, la persuasiune și frică.

⁵ Emmanuel Levinas, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, ed. Polirom, Iași 1999, p. 35

Șarpele Genezei „nu este un simplu animal, ci un spirit rău și răuvoitor, care sub aparență reptiliană, o ispitește pe Eva, îi sugerează ideea neascultării de porunca lui Dumnezeu și o determină, pe ea și pe Adam, să mănânce din rodul oprit.”⁶ Trebuie să remarcăm că, în ciuda încercării de a stabili relații istorico-simbolice între miturile babiloniene legate de șarpe și episodul ispitirii protopărinților, relatarea din cartea Genezei, unde este descris începutul decăderii umanității, este proprie revelației biblice. Șarpele Genezei își va descoperi definitiv chipul, în toată monstruoșitatea sa, în Apocalips, unde este declarat în mod vădit, adversar al lui Dumnezeu de care în cele din urmă va fi învins prin puterea lui Hristos. Ispitirea lui Adam și a Evei în grădina Edenului rămâne o paradigmă a experienței moral-spirituale a întregii umanități. Este suficient ca fiecare să privească la propriile lupte interioare pentru a regăsi toate elementele ispitirii din Geneză.

În cărțile mai vechi ale Sfintei Scripturi se vorbește destul de rar despre diavolul. Apare sub forma unui duh rău „trimis de la Dumnezeu” (Jud. 9, 23), după ce a fost retras „spiritul Domnului” (1 Regi 16, 14.15.23), duh ce se prezintă în fața lui Dumnezeu parcă ispitindu-L pentru a face răul cu „consimțământul” aparent al Său (3 Regi 22, 19-23). Aceste duhuri răufăcătoare par aproape nedespărțite de voința permisivă a lui Dumnezeu, ceea ce nu înseamnă că voința Sa efectivă este de a face răul, ci doar că voința divină face loc acțiunii celui rău, existând deja în atotștiința dumnezeiască un plan pentru contracararea lui, mai mult decât atât, din răul produs Dumnezeu va determina obținerea un bine îmbogățit.

„Aceste spirite nu acționează deci, decât din voință divină. Nu sunt ființe răufăcătoare prin natură și voința proprie, ele sunt agenți subordonați lui Dumnezeu și nu fac răul decât pentru că li se poruncește sau pentru că li se lasă libertatea de a face aceasta.”⁷

În cartea lui Iov, Satana apare într-o ipostază destul de surprinzătoare întrucât el asistă la însuși sfatul divin (cf. Iov 1, 6) nu face nimic fără permisiunea lui Dumnezeu sau chiar cu delegare din partea acestuia și acționează strict între limitele permise de Dumnezeu. Aici apare pentru prima dată în Scriptură apelativul de „Satan” - de la substantivul ebraic articulat הַטָּן (haššatan), care înseamnă „persecutor, adversar.”⁸ Diavolul nu apare aici ca un personaj malefic ci mai degrabă ca slujitor al lui Dumnezeu. Pare a nu fi un rău prin natură, ci doar un ispititor, unul care pune la încercare omul. Cuvântul „Satan” desemnează în cartea lui Iov, nu un nume propriu ci o calitate. Sub această denumire se descoperă o făptură răuvoitoare, vicleană, ispititor

⁶ *Dictionnaire de Theologie Catholique*, T IV, Librairie Letouzey et Ané, Paris 1920, col. 323

⁷ idem, col. 324

⁸ idem

al dreptilor. „Satan” va deveni în timp, în evoluția progresivă a Revelației, după desăvârșirea identității sale de adversar al lui Dumnezeu, numele propriu al conducătorului armatei îngerilor căzuți, după care va urma în mod natural identificarea cu șarpele Genezei și cu fiara Apocalipsului. Traducerea grecească a cuvântului „Satan” este διαβολος (diabolos), care înseamnă „cel ce separă”, „cel ce se pune împotriva.” În mod comun acest cuvânt desemnează dușmanul prin excelență al omului, acuzatorul calomniatorul și ispititorul neamului omenesc. De asemenea, acțiunea sa ca opresor este direct legată de numele său. În cartea lui Iov, diavolul apare așadar ca înger între îngerii lui Dumnezeu, răuvoitor și dușman al omului, dar cu toate acestea dependent de Dumnezeu ceea ce îl îndepărtează de figura „dumnezeului răului,” a anti-dumnezeului ca principiu absolut al răului din religiile dualiste, precum cea a vechilor iranieni sau a maniheiștilor. Doctrina monoteistă a lui Israel exclude din principiu orice posibilitatea oricărui dualism ontologic de tipul celui persan, dintre Ahura Mazda (stăpânul înțelept) și Anglo Mainyu (spiritul rău).⁹

Cele arătate până acum despre diavol contrazic opiniile unor critici care susțin că evreii ar fi preluat angelologia și demonologia, abundente în Babilon, în urma captivității. După aceștia, evreii nu ar fi avut conceptul distinct referitor la duhul rău decât prin contactul cu cultura babiloniană. Din cele de mai sus vedem totuși cum o noțiune cât de cât clară a evreilor despre duhurile rele este anterioară captivității babiloniene.

O altă față a diavolului apare în cartea deuterocanonică a lui Tobit, unde acesta primește numele de Asmodeu (Asmedai) fiind un duh ucigaș fiindcă omoară pe cei șapte soți ai Sarrei, fiica lui Raguel. (cf. Tob. 3, 8-17; 6, 17; 8, 3). Numele „Asmodeu” provine, după unii de la Aêshama Daeva zeul iranian al concupiscentei, al mâniei și al violenței. După alți critici, Asmodeu nu este un împrumut iranian, căci în mitologia iraniană nici un „daeva” (zeu) nu s-a îndrăgostit de vreo femeie, așa cum pare a face Asmodeu, care se dovedește a fi ucigaș dintr-un soi de gelozie absurdă. Asmodeu din cartea lui Tobit este un duh rău bine individualizat, răufăcător, ale cărui influențe nefaste au fost anulate prin procedeul cvasi-magic de exorcizare indicat de arhanghelul Rafael lui Tobie. Este foarte posibil ca menționarea aceasta a lui Asmodeu, singulară în Sfânta Scriptură, să provină dintr-o tradiție populară dezvoltată ulterior de talmudiști și cabaliști.¹⁰

În cărțile posterioare captivității babiloniene Satana este menționat de patru ori, și anume în 1 Paral. 21, 1, Zah. 3, 1.2, Eccles. 21, 30 și în Înțel. 2, 24. În Ps.[108]109, 6, Satana, acuzatorul, este cel care stă la dreapta omului întotdeauna pentru a învinui. În toate aceste cazuri

⁹ cf. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor. Manual pentru Institutele teologice ale BOR*, ed. IBMBOR, București 1975, p. 185

¹⁰ Ibidem, col. 325

este conceput ca și creatură personală, un înger acuzator în tribunalul divin, unul care provoacă și propagă răul, cel care a introdus moartea în lume.

„Satan este așadar în mod net identificat cu șarpele care i-a sedus pe protopărinții noștri și a atras asupra lor pedeapsa morții trupești.”¹¹

În LXX cuvântul ebraic „Satan” a fost tradus întotdeauna, cum am văzut, cu grecescul διαβολος (diabolos). Sub influența culturii grecești, „cei șaptezeci” au tradus diferite cuvinte ebraice care aveau un sens mai mult sau mai puțin clar, cu cuvântul vechi δαίμων (daimon). Astfel, expresia *benê ha-elohim* din Fac. 6, 2 a fost tradusă cu υιοι του Θεου (hioi tu theu) - fiii lui Dumnezeu, după alte variante αγγελοι του Θεου (angheloι tu theu) – îngerii sau trimișii lui Dumnezeu. A luat naștere astfel tradiția că înainte de potop o parte dintre îngerii lui Dumnezeu s-au pervertit, au devenit răi printr-o înclinație irațională spre concupiscentă și s-au revoltat împotriva lui Dumnezeu. căzând din slava cea dintâi.¹² Deși această învățătură a persistat, doctrina creștină o contrazice, întrucât spiritualitatea ființelor angelice nu permite o astfel de interpretare, relația conjugală și conceperea fiind de neconceput pentru o ființă necorporală precum îngerul, fie el și rebel. După unii, unirea dintre „fiii lui Dumnezeu” și „fiicele oamenilor” (Fac. 6 2) nu ar fi decât unirea prin diverse alianțe, cu precădere cele matrimoniale, dintre fiii lui Set, înlocuitorul lui Abel și strămoșul acestui neam divin, și urmașii lui Cain, primul ucigaș de frate, simbolul prin excelență al naturii omenești corupte, pe care redactorii discursului biblic l-au redat în termenii unui mit sau a unei tradiții populare.¹³ Pentru LXX în multe pasaje din Scriptură diverse fapte reale sau mitologice au fost văzute ca demoni: *se'irîm*, țapii (cf. Lev. 17, 7, 2 Paral. 11, 15), satirii (cf. Is. 13, 51; 34, 14), *šêdîm*, „puternici” sau *be'âlîm*, domni, zei (cf. Deut. 32, 17; Ps.[105] 106, 37), *'êlîm*, idoli (cf. Ps. 96[97], 7), *šyym*, animale sălbatice (cf. Is. 34, 14) și *d'yâšûd*, ceea ce devastează (cf. Ps. 90[91], 6).

Cultura biblică permite schimburi diverse de semnificații între elementele ce o compun. Acest proces a funcționat și în cazul diavolului care a fost reprezentat sau desemnat prin animale atribuite de animale sau lucruri, în general răufăcătoare sau cu rezonanță neliniștitoare în om. Prin intermediul acestora, chipul răului se conturează foarte bine în VT, cu ajutorul unor imagini deosebit de sugestive, dintre care cele de ispititor, acuzator sau opresor ies în mod deosebit în evidență.

În NT, chipul diavolului devine deosebit de transparent astfel că, putem detecta chiar o „psihologie” a sa iar statutul ontologic al Satanei se clarifică mult față de cel din VT. În Sfintele

¹¹ idem col. 326

¹² cf. *Apocalipsa lui Enoh*, ed. Reîntregirea Alba Iulia 2000 p. 34

¹³ ~~294~~ *Dictionnaire de Theologie Catholique*, T IV, Librairie Letouzey et Ané, Paris 1920, col. 327

Evangeliei diavolul apare atât în relația sa cu Isus Hristos cât și în învățăturile date chiar de Mântuitorul.

La începutul vieții Sale publice, când sosise momentul să predice Evanghelia Împărăției cerurilor, Domnul Isus Hristos a trecut prin experiența ispitirii din deșert. Cele trei încercări ale diavolului de a-L atrage pe Mântuitorul în cursă au falimentat jalnic în urma cuvintelor „Piei, Satano” (Mt. 4, 10). Tripla ispitire la care este supus Isus Hristos, privind ontologia și misiunea Sa ca Fiul al lui Dumnezeu și Mântuitor al lumii, demonstrează violența Satanei și cunoașterea de către acesta a abisului slăbiciunii umane. Satan este în măsură să acționeze nu doar asupra imaginației și simțurilor, ci chiar și asupra trupului, întrucât îl vedem capabil de a-l transporta pe Isus din deșert pe „aripa templului” și pe „un munte înalt” (Mt. 4, 5.8). Semeția sa fără margini transpare din aceea că vrea să fie adorat de însuși Fiul lui Dumnezeu, dar odată respins, diavolul se retrage „până la o vreme” (Lc. 4, 13). Experiențele lui Isus Hristos cu cei demonizați vor fi tot atâtea prilejuri de reapariție a Satanei în scenă. Duhurile diabolice, în întâlnirile lor cu Mântuitorul Hristos, dovedesc curiozitate în privința misiunii exacte a Domnului, simțind puterea dumnezeiască ce iradiază din El dar ignorând misterul întrupării în toată realitatea sa (cf. Mc. 1, 23-26; Lc. 4, 33-37). Prin gura posedărilor diavolii Îl mărturisesc pe Hristos ca Fiul al lui Dumnezeu, ceea ce nu înseamnă că au o cunoaștere teologică a tainei teandriei hristologice (cf. Mc. 1, 34-39; 3, 11.12; 7, 24-30; Mt. 8, 16; 8, 28-34; 9, 32.33; 15, 21-28; Lc. 4, 41; 6, 18; 9, 37-43).

În exorcismele biblice, Mântuitorul nu întâlnește rezistență din partea demonilor, ci, în mod paradoxal, din partea conducătorilor poporului, care, neputând suporta, din invidie, faptul că mulțimile își găsesau refugiu în Hristos, în anumite ocazii, Îl cataloghează drept posedat sau Îl acuză că ar exorciza cu ajutorul domnului dracilor, Beelzebub (nume împrumutat de teologia iudaică din mitologia filistenilor, care cinsteau pe Baal ca stăpân al muștelor și care la evreii din perioada celui de-al doilea templu îl desemna pe stăpânul infernului). Aceste calomnii ale iudeilor sunt considerate de Isus drept lipsite de orice logică elementară (cf. Mc. 3, 22-26; Mt. 9, 34; 12, 22-27; Lc. 11, 14-19) și, pe deasupra, ca fiind adevărate blasfemii împotriva Spiritului adevărului, deci păcate de neiertat (cf. Mc. 3, 29-30).

În activitatea Sa publică, Mântuitorul își exercită puterea eliberatoare nu doar operând numeroase exorcisme și vindecări, ci dăruind această putere și ucenicilor Săi (cf. Mt. 3, 15; Mc. 10, 1-8). Ucenicii utilizează cu succes această putere conferită de Mântuitorul, cu excepția unui singur caz relatat în Evanghelie, când se văd neputincioși în fața demonizatului. Cu această ocazie, Domnul afirmă în mod indirect existența mai multor tipuri de duhuri demonice (cf. Mc. 9, 13-28; Mt. 17, 14-20; Lc. 9, 40). Învățătura Mântuitorului despre demoni o putem regăsi în

unele dintre parabolele Sale, precum cea a seminței (cf. Mc. 4, 15; Mt. 13, 19), unde Satana este asimilat păsărilor cerului care fură cuvântul din inimile celor slabi, și parabola neghinei (cf. Mt. 13, 24-20, 36-42), unde Satana este dușmanul care seamănă noaptea neghina peste grâul semănat de Semănătorul cel bun. Neghina va fi despărțită de grâu și aruncată în foc, tot așa precum păcătoșii vor fi despărțiți de cei buni la judecata finală, precum păstorul desparte oile de capre, fiind trimiși cu blestem în „focul veșnic pregătit diavolilor și îngerilor lui” (Mt. 25, 41).

Dumnezeu este cel care protejează întotdeauna de cel rău, așa cum Hristos, cât încă era pe pământ, îi protejează pe discipolii Lui prin rugăciune când Satana însuși a cerut să-i „cearnă” (Lc. 22, 31-32). Starea morală a omului este deosebit de importantă pentru protejarea de influența diavolului, dar mai ales în cazul foștilor posedați care, odată eliberați, trebuie să ducă o viață așa încât starea de pe urmă să nu fie „mai rea decât cea dintâi” (Mt. 12, 43-45).

Diavolul însuși este, după spusele Mântuitorului, ucigaș încă de la început, mincinos și tatăl minciunii, un „tată” demn de fii săi – fariseii, care se cred fii lui Avraam, deci deținători de drept ai împărăției lui Dumnezeu (Io. 8, 44).

Mântuitorul, așadar, a recunoscut existența duhurilor rele și, mai mult decât atât, a luptat împotriva lui, biruindu-le.

„Faptele Sale și cuvintele Sale demonstrează că le considera ca fiind ființe reale, spirite căzute, necurate, puternice, dușmani ai oamenilor și proprii lor adversari. În ochii Săi, aceștia fac parte dintr-o împărăție, al cărei șef este Satan, iar păcătoșii sunt membri. Puterea lor este mărginită, fiind subordonată voinței divine și incapabilă de a forța voința umană care le rezistă.”¹⁴

În cartea Faptelor Apostolilor, doctrina mântuitoare a lui Hristos este pusă în aplicare de Sfânta Biserică abia născută, prin conferirea puterii Spiritului Sfânt, de care se leagă toate harismele, între care cea a puterii de exorcizare ocupa un loc de frunte. Ucenicii lui Hristos și, mai târziu, creștinii de rând, erau recunoscuți pentru puterile lor taumaturgice. Astfel, Apostolii alungă duhurile necurate în Ierusalim (cf. Fap. 5, 16), Sf. Filip exorcizează și el demonizați în Samaria (cf. Fap. 8, 7), iar Sf. Ap. Pavel vindecă o fată care era posedată de un duh „pitonicesc” în Filipi și exorcizează, de asemenea, diverși demonizați în Efes (cf. Fap. 19, 12). Sf. Ap. Pavel își reclamă puterea sa de la însuși Domnul Isus Hristos înviat, care, arătându-i-se, l-a chemat să scoată neamurile de sub puterea Satanei, pentru a le restitui lui Dumnezeu (cf. Fap. 26, 18).

Satana a fost cel care i-a ispitit pe Anania și pe Safira să mintă „împotriva Spiritului Sfânt”, ceea ce a atras asupra lor pedepsire prin intermediul Sf. Ap. Petru (Fap. 5, 3).

Epistolele pauline oglindesc cultura rabinică a autorului lor și concepția sa în ceea ce privește problema mântuirii, deci și cea colaterală, legată de demoni și de lupta împotriva lor. Diavolul este, pentru Pavel, însuși șarpele care a determinat căderea protopărinților Adam și Eva (cf. 2 Cor. 11, 3; 1 Tim. 2, 14). Căderea acestora nu este una strict personală, ci privește întreg neamul omenesc, prin introducerea în umanitate a păcatului și a morții, ce au putut fi învinse doar de Fiul lui Dumnezeu făcut trup (cf. Col. 1, 13.14). Prin moartea Sa, Mântuitorul distruge „pe cel care are stăpânia morții, adică pe diavolul și a mântuit pe cei care, de frica morții, erau supuși robiei” (Evr. 2, 15).

Satana este dominatorul lumii acesteia, iar creștinii sunt nevoiți să lupte, nu împotriva propriei lor naturi umane, ci „împotriva începătoriilor, împotriva stăpâniilor, împotriva întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri” (Ef. 6, 12)¹⁵. Satana se poate, conform afirmațiilor Sf. Ap. Pavel, transforma din duh al întunericului în „înger de lumină” (2 Cor. 11,14), cu scopul înșelării mai facile a minților omenești. De asemenea, venirea Antihristului, în viziunea paulină va fi opera Satanei (cf. 2 Tes. 2,9). Cultul idolatru păgân, universal în epoca apostolică, este, în ochii Apostolului neamurilor un cult adus diavolului. De aceea, creștinilor le era prohibită participarea la agapele păgâne întrucât „cele ce jertfesc neamurile, jertfesc demonilor și nu lui Dumnezeu”(1 Cor. 10, 19.21). Numele „Belial”, care desemnează răutatea însăși, este considerat de același Apostol, nume propriu al diavolului.

Concluzionând, putem spune că Sf. Pavel continuă învățătura și misiunea lui Hristos, îmbogățind și dezvoltând, după măsura culturii sale biblice vaste, teologia creștină, devenind astfel un stâlp al dogmaticii creștine. Doctrina sa despre diavoli nedeosebindu-se de cea a lui Hristos, o continuă, încadrând-o în viziunea vastă asupra întregii istorii a mântuirii specifică gândirii pauline.

Epistolele catolice prelungesc și ele doctrina lui Hristos, învățând că demonii cred în Dumnezeu, dar nu pentru a se îndrepta, ci pentru a se învârtosi mai tare împotriva Lui (Iac. 2, 19). Aceștia sunt îngeri căzuți, păcătoși, pe care Dumnezeu i-a pedepsit, aruncându-i în abis (cf. 2 Pet. 2,4). Același lucru apare și în scrisoarea catolică Sf. Ap. Iuda (cf. Iud. 1, 6). Pentru Sf. Ap. Ioan omul păcătos este fiul diavolului, „că de la început diavolul păcătuiește” (1 Io. 3, 8).

Apocalipsul furnizează multe informații revelatoare referitoare la Satan și acțiunea Sa, dar mai ales la destinul său final. Acesta este cartea în care identitatea diavolului se conturează pe deplin tocmai datorită viziunii de ansamblu, cuprinzând întreaga istorie a mântuirii. Puterea

¹⁵ În „văzduhuri” între pământ (locul de sălășuire a oamenilor) și cer (locul simbolic de sălășuire a lui Dumnezeu), „duhurile răutății” împiedică comunicarea dintre Dumnezeu și om, cuprinzând locul intermediar – văzduhul – și pământul prin Fiara apocaliptică.

întunericului apare sub mai multe chipuri. Astfel îngerul adâncului, Abaddon - gr. Apolion (cf. Apoc. 9, 1-11), însemnând „pierzare” este, probabil, unul dintre numele diavolului, în calitate de distrugător și exterminator. Marele balaur, „șarpele cel vechi” (Apoc. 20, 2), numit „diavol” și „satana” fiindcă a adus pierderea și păcatul în lume, este identificat cu șarpele din cartea Facerii. Lupta purtată în cer între armata îngerească în fruntea căreia este Sf. Arh. Mihail și îngerii lui Satan este de fapt războiul eshatologic în care răul este învins definitiv (cf. Apoc. 12, 1-9). După biruința definitivă a lui Hristos, Satana și creațiile lui, păcatul și moartea, vor fi exilați la marginea ființei: va fi legat și aruncat în adânc timp de 1000 ani (cf. Apoc. 20, 1-3), după care va fi eliberat pentru a purta lupta cu sfinții, iar după biruința finală a binelui, va fi aruncat în „iezerul de foc”, împreună cu Fiara și cu „proorocul cel mincinos” (Apoc. 20, 10). Diavolul este, în concluzie, pentru sfântul apostol Ioan, însuși șarpele Facerii, creatorul păcatului și al pierzaniei, dușmanul Bisericii, care este întruchipat de multe ori de iudaismul anticreștin ce ignoră tainele împărăției lui Hristos.

În scopul unei cât mai bune cunoașteri a Sf. Scripturi cu referire la diavol și activitatea sa trasăm cu ajutorul referințelor biblice, portretul acestuia:

- Satana – creatura lui Dumnezeu: Ez. 28, 13.15;
- Satan – creat de Dumnezeu perfect: Ez. 28, 15.17;
- locuința lui era în ceruri: Is. 14, 12; Ez. 28, 13.14; Lc. 10, 18; Apoc. 12, 8;
- a păcătuit din liberă alegere: Ez. 28, 15-16;
- mulți îngeri i s-au alăturat, căzând împreună cu el: 2 Pet. 2, 4; 1 Io. 3, 8; Iud. 6, 7; Apoc. 12, 7-9;
- există o luptă între puterile întunericului și lumină: Dan. 10, 13-21; Ef. 6, 11-17;
- Satan și îngerii săi au fost alungați din ceruri: Is. 14, 15; Ez. 28, 16; Lc. 10, 18; Apoc. 12, 7-12;
- Satana – creatură personală: Mt. 4, 1-10; 17, 18; Mc. 5, 8-13; 8, 33; 9, 25.26;
- dorește să fie ca Dumnezeu, ispitindu-l pe om cu aceeași iluzie: Is. 14, 14; 2 Tes. 2, 3.4;
- Satana – „stăpânie și putere a văzduhului”: Ef. 2, 2;
- „dumnezeul veacului acestuia”: 2 Cor. 4,4;
- „domnul acestei lumi”: Io. 12,31; 14, 30; 16, 11;
- „domnul dracilor”: Mt. 9, 34; 12, 24; Lc. 11, 15;
- acuzatorul: Zah. 3, 1; Apoc. 12, 10;
- Lucifer – cel strălucitor, purtător de lumină: Is. 14, 12; Lc. 11 15;
- „Balaurul”: Apoc. 12, 3.4.7.9.13.17; 20, 2;

- „Șarpele”: Fac. 3, 1-4; 13, 14; Lc. 10 19; 2 Cor. 11 3; Apoc. 12, 2.15; 20, 2;
- „Beelzebub”: Mt. 12, 27; Mc. 3, 22;
- „Diavolul”: Apoc. 12,9;
- „Ucigașul”: Io. 8, 44;
- „Mincinosul”: Fac. 3, 4;
- „Ispititorul”: Mt. 4, 3; 1 Tes. 3, 5;
- „Dușmanul”: Mt. 13, 38; Ef. 6, 11;
- „Adversarul”: Iov 1, 6.7.9-12; 1 Pet. 5, 8; 1 Tim. 5, 14;
- „Leu răcnind”: 1 Pet. 5,8;
- „Nimicitorul” (Abaddon, Apolion): Apoc. 9, 11; Io. 10, 10;
- diavolii au voință liberă: Is. 14, 12;
- au inteligență: Ez. 28, 3-12;
- au memorie: Mt. 4, 6;
- sunt trufași: Is. 14, 12-15; Ez. 28, 17; 2 Tes. 2, 3.4;
- au ambiție diavolească, voință de sine: Is. 14, 12-15; Ez. 28, 17;
- îl determină pe om să mintă: 1 Regi 22, 22; 2 Cr. 18, 20-22, Fap. 5, 3;
- caută și acceptă adorația din partea omului: Lev. 17, 7; Deut. 32, 17; 2 Cr. 11, 15; Ps. 105 (106), 37; Mt. 4, 8-10; Lc. 4, 5-7; 1 Cor. 10, 20; 2 Tes. 2, 3.4; Apoc. 9, 20; 13, 4.8.12;
- cred în unicul Dumnezeu: Iac. 2, 19;
- mărturisesc pe Isus Hristos: Mt. 8, 29; Mc. 1, 23.24; 3, 11; 5, 7; Lc. 4, 41; 8, 28; Fap. 19, 15;

Credința în existența diavolului tinde să dispară astăzi, datorită mentalității raționaliste și indiferentismului religios. Denis de Rougemont, citând din *Micile poeme în proză* de Baudelaire, fraza, „cea mai frumoasă șiretenie a diavolului este aceea în a ne convinge că nu există”, recunoaște că acesta este chiar planul diavolului.¹⁶ Protestantul raționalist Bultmann afirma că este imposibil ca cineva care folosește tehnica și descoperirile moderne să mai creadă în diavol. Pentru cei ce cred în revelația divină a dumnezeieștilor Scripturi, Satana este o realitate vie și personală cu care omul este nevoit să lupte. Revelația este garantul credinței noastre, de aceea răspunsul la întrebările privitoare la rău și existența lui Satan „nu ne aparțin: ele aparțin cuvântului lui Dumnezeu.”¹⁷

¹⁶ cf. Denis de Rougemont, *Partea diavolului* ed. Anastasia, București 1994, p. 11

¹⁷ Cf. Christian Duquoc, *Satan – Symbole où réalité*. în rev. teol. *Lumière et vie*, nr. 78, Lyon 1996, p.102

II.2. Imagini arhetipale ale celui rău – monștri biblici

„Biblia nu conține o simbolistică precum cea a Bestiariilor Evului Mediu; cel mult una schițată în legătură cu unele animale. Totuși, fiarele dușmane omului își au locul lor în gândirea religioasă și oferă reprezentări sub formă de imagini care se regăsesc de la Facere până la Apocalipsă.”¹⁸

Într-adevăr, Revelația dumnezeiască în Sfintele Scripturi prezintă o întreagă faună biblică, deosebit de variată, în special animalele dușmănoase față de om și respingătoare, reale sau pur mitologice. De la mamifere – lupi, pantere, lei, șacali hiene (cf. Os. 5, 14; Av. 1, 8) –, trecând prin diverse tipuri de păsări răpitoare care trăiesc printre ruine, diverse reptile, șerpi, vasilisc, crocodil (cf. Is. 13, 21; 31, 11; Sof. 2, 14; Ps.90[91], 13) până la insecte – lăcustele (cf. Nm 3, 15) - toate acestea sau cea mai mare parte dintre ele sunt puse în strânsă legătură cu manifestările răului sau chiar cu influențele demonice. Unele dintre ele, precum diverșii monștri marini, ca balaurul, șarpele, Leviatan, Behemot sau Rahab, sunt imagini ale Fiarei prin excelență, figura nefastă a activității răului în lume. Monștri biblici sunt adevărate epifanii ale răului, de aceea vom încerca să le surprindem trăsăturile în gândirea biblică ce le-a dat întruchipare. Șarpele este imaginea puterii de infiltrare în lume a răului fizic și sufletesc, a morții. Forma reptiliană care-l caracterizează, trimite în mod natural la întuneric, răceală și arsura produsă de mușcătură, de aceea ofidienii sunt prin excelență imagini ale duhurilor rele. Șarpele, în limba ebraică *nahaš*, gr. *οφις* (ofis), îl desemnează pe marele șarpe al paradisului, precum și alte tipuri de reptile. Locurile în care acești șerpi biblici trăiau erau stâncile calde ale deșertului (cf. Ps. 30, 19), pietrele sau nisipul, de unde și concluzia că aceștia s-ar hrăni cu pământ. (cf. Fac. 3, 14; Is. 65, 25; Mih. 7, 17). Ei mai puteau fi găsiți în diferiți arbori (cf. Fac. 3) sau în ziduri (cf. Am. 5, 19). Practica descântării șerpilor era destul de răspândită în mediul biblic și impregna mentalitatea mitico-magică a omului oriental (cf. Ier. 8, 17; Ps. 58, 5). Cel mai redutabil șarpe al Bibliei este cel al Facerii, arhetip al vicleniei și ispitirii. Datorită aspectului său lung și vâscos, limbii subțiri, bifurcate, supleței sale insidioase, șarpele era simbolul vicleniei, al rea-voinței, al răutății, dar de asemenea al prudenței,¹⁹ de aceea și relatarea din Facere vorbește despre șarpe ca fiind „cel mai șiret dintre toate fiarele de pe pământ pe care

¹⁸ *Vocabular de teologie biblică*, ed. Arhiepiscopiei Romano-catolice de București 2001 p. 226

¹⁹ *Dictionnaire de la Bible*, Editions Robert Laffont, Paris 1989, p. 1273

le făcuse Domnul Dumnezeu” (Fac. 3, 1). Șarpele este cel care introduce suspiciune în sufletul Evei, cu referire la intenția lui Dumnezeu privitoare la om. Este vorba de fapt despre „vechea temă mitologică a geloziei zeilor”²⁰ care își tem poziția privilegiată în fața omului. Identitatea șarpelui nu este foarte bine precizată ea urmând să se descopere treptat pe măsură ce Revelația se desăvârșește. Astfel în cartea Înțelepciunii, șarpele apare ca fiind cel prin invidia căruia „moartea a intrat în lume” (Înț. 2, 24). În scrierile NT, identificarea dintre șarpe și diavol este definitivă, ajungând să fie foarte explicită în cartea Apocalipsului unde se vorbește despre „balaurul cel mare, șarpele cel de demult care se cheamă diavol și Satana, cel ce înșeală toată lumea” (Apoc. 12,9): Această identificare va rămâne valabilă pentru toți Sfinții Părinți și în întreaga învățătura Bisericii, ajungând ca, tocmai în legătură cu șarpele Edenului, mai precis cu blestemarea lui de către Yahve (cf. Fac. 3, 15), să fie văzută prima profeție mesianică numită, protoevanghelia.

După cum apare din Facere, răul nu vine de la un principiu absolut, ci din păcatul omului care, prin neascultare față de porunca lui Dumnezeu, la sugestia șarpelui, decade din inocență (cf. Fac. 2, 17). Șarpele rămâne într-un fel, cel care a inventat păcatul. De aceea blestemul divin din Facere, referitor la „zdrobirea capului”, se va realiza în istoria mântuirii prin viața, activitatea, patima, moartea și învierea Mântuitorului.

Șarpele este în același timp un simbol ambivalent²¹ în Sfintele Scripturi întrucât este prezentat de Mântuitorul Isus Hristos ca simbol al înțelepciunii (cf. Mt. 10 16). De asemenea în discuția nocturnă a Domnului cu Nicodim, Mântuitorul se recunoaște pe Sine în șarpele de aramă suspendat pe lemn de către Moise spre vindecarea poporului de mușcăturile unor șerpi veninoși. Iată cuvintele Mântuitorului: „și după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul omului ca tot cel ce crede în El să nu piară ci să aibă viață veșnică” (In 3, 14). Șarpele de aramă – *nehuștan* – ce-și are rădăcina în cuvântul *nehochet*, adică bronz și *nāhāš*, șarpe, a rămas între obiectele inventarului templului până în timpul lui Ezechia când a început să i se aducă cult idolatru prin ardere de tămâie fapt pentru care a fost îndepărtat. În lumea orientală șarpele era văzut și ca animal sacru așa încât „cultul șarpelui era răspândit peste tot în vechiul Orient Apropiat și își avea locul său și în religiile cananeene.”²² Șarpele era considerat a fi în legătură cu lumea divină și de aceea, pus în relație cu viața și înțelepciunea.

Ambivalența simbolică a șarpelui se vede din aceea că pe de o parte el rămâne ceva negativ de care trebuie să se ferească, dar pe de altă parte ca simbol al vieții și înțelepciunii el este cel care salvează de la moartea spirituală așa cum șarpele de aramă a vindecat pe cei

²⁰ *Dictionnaire encyclopedique de la Bible*, Brepols, Turnhout 1987, p. 1193

²¹ Referitor la ambivalența simbolismului șarpelui, vezi excursus-ul *Le Serpent, symbole ambivalent?* al lui Albert Frank- Duquesne, în *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, pp. 307-311

²² *Idem*, p. 1194

mușcați în pustie de șerpi veninoși. În ceea ce privește aspectul negativ al șarpelui, vechile mituri și legende abundă de episoade în care este pus în legătură cu răutatea. Trebuie întotdeauna să existe un erou sau zeu care luptă și câștigă bătălia împotriva monstrului.

„Este lungă lista de supraoameni care au câștigat această bătălie supremă împotriva bestiei htoniene, de fapt împotriva infernului lor interior. Aceasta începe cu Indra, care îl subjugă pe Vritra. Continuă cu lupta lui Trita Apsara Vișvarupa. Este vorba aici despre un dragon cu trei capete. Eroul gangetic îi taie capetele și face din ele vaci. În Avesta exista ceva asemănător. Thraïtona, din neamul lui Athwia, omoară un șarpe cu trei capete și șase ochi.”²³

Exemplele pot continua. Șarpele cel vechi este prezent în memoria arhetipală a omului din toate culturile. Rămâne un simbol cu conotații atât pozitive cât și negative, cele pozitive având legătură întotdeauna cu iluminarea. Astfel, în legenda cu privire la trezirea lui Buddha, care ar fi avut loc în timpul musonului, apare un șarpe numit Mukalinda, cu șapte capete care îl protejează pe ascet în timpul experienței sale extatice. La fel, șarpele Ananta este monstrul precosmogonic care susține pământul în mitologia vedică. Acesta are un corespondent interior, psiho-fiziologic numit în hinduism, Kundalini șarpele încolăcit la baza coloanei vertebrale, ca reprezentare a forței vitale²⁴ și a celei spirituale a iluminării.

Tot în legătură cu simbolurile ofidiene ale forțelor negative, brute, îi avem pe monștrii biblici Leviathan și Rahab. Leviathan – ebr. *liwyātān* – este un mare șarpe mitic care trăiește „în oceane și incarnează forțele malefice, ostile lui Yahve.”²⁵ În Is. 27, 1, lupta dintre Dumnezeu și marele monstru biblic este cât se poate de vădită, Dumnezeu fiind cel care învinge. Legat de acest pasaj, literatura iudaică, bazându-se pe diferite tradiții sau scrieri apocrife, afirmă că Dumnezeu îi va ucide pe acești monștri (este vorba despre Leviathan și Behemot) a căror carne va fi servită la banchetul eshatologic. Ps. 73 [74] vorbește și el despre puterea lui Dumnezeu care zdrobește puterea balaurilor din ape (v. 14). Se vorbește însă și despre „balaur” la singular, ceea ce ne face să ne gândim la Leviathan dar și la alți dragoni – *tannîn* – care populează apele Bibliei. Dumnezeu rămâne Stăpânul Absolut al acestor monștri, El fiind „împăratul nostru înainte de veac” (Ps. 73 [74], 13). În Ps. 103[104], v. 27, autorul aduce laudă lui Dumnezeu pentru bogăția și înțelepciunea creației, Leviathan fiind unul dintre reperele singulare ale acestui

²³ Studiul *L'Archetype des trois S. : Satan, Serpent, Scorpion* al lui Maryse Choisy din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, p. 445

²⁴ *Dicționar de simboluri*, vol. 3, ed. Artemis, București 1995, p. 299

²⁵ *Dictionnaire encyclopédique de la Bible*, Brepols, Turnhout 1987, p. 734

psalm. Socotit a fi fost scris înainte de exilul babilonian, psalmul cuprinde o tradiție a monștrilor marini eliberată de mitologia babiloniană. Este de fapt un psalm de laudă pentru Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor. După unii, Leviathan este înrudit cu Tiamat, haosul primordial (este vorba despre ebr. *tohu vabohu* din cap. 1 al primei cărți a lui Moise), ordonat de zeul uranian având ca rezultat lumea, cosmosul. După alții Leviathan ar avea un corespondent în literatura ugaritică, în monstrul numit Lotan²⁶ ceea ce pare destul de plauzibil. În cartea lui Iov par să existe mai multe tipuri de monștri cu numele de Leviathan. Astfel în cap. 3, v. 8, acesta este șarpele, putând fi supus ritualului de descântare săvârșit de mulți magi orientali. Leviathan, în cap. 41 se referă la un monstru aparte, o capodoperă a lui Dumnezeu, întrucât face obiectul admirației Creatorului. Prin aceasta, Dumnezeu își arată măreția, El singur fiind Cel care are puterea de a-l stăpâni, pentru că „tot ce se află sub ceruri este al Meu” (Iov 41, 11). Din această descriere admirativă a lui Leviathan, mulți au tras concluzia că acesta este de fapt crocodilul pe care îl cunoaștem. Acest lucru nu este dovedit deoarece nu este însoțit de nici unul dintre efectele pirotehnice sau luminoase descrise în cazul Leviathanului: fumul care-i iese din nări, strănutul scăpărând lumină, ochii roșii „ca pleoapele zorilor”, torțe care-i ies din gură, valuri de scântei, răsuflare ca și cărbuni aprinși etc. (cf. Iov 41, 18-21.31.32). Leviathanul ar putea proveni și din mitologia feniciană unde acesta era simbolul norului aducător de ploaie, care „îl doboară pe Baal pentru a aduce pe pământ ploaia binefăcătoare.”²⁷ El este simbolul haosului primordial, evocând lupta dintre zeul creator și materia obscură care opune rezistență.

„Balaurul din Apocalipsă 20, 3, care este întruparea existenței răului față de Dumnezeu, are unele trăsături ale acestui șarpe El trăiește în mare, unde zace dacă nu este întărâtat.”²⁸

Referitor la acest monstru, este important de amintit faptul că mulți cercetători în ale antropologiei sau psihologi afirmă că nu ar fi altceva decât personificarea adâncurilor insondabile ale propriului nostru inconștient, unde zace o forță care, în cazul în care ar fi manipulată fără grijă, ar putea conduce la dezastre în viața individuală. Este considerat arhetipul prin excelență al iraționalului, al haoticului, al fecundității nestăpânite, al forței vitale abundente și este pus întotdeauna în legătură cu apa adâncă, întunecată – elementul germinativ prin excelență -, cu influențele lunare legate de apă, precum și cu zeii și zeițele htoniene sau ale fecundității. Putem fi de acord cu aceste afirmații până în punctul în care se neagă realitatea

²⁶ *Dicționar enciclopedic de iudaism*, ed. Hasefer, București, 2000, p. 459

²⁷ *Dicționar de simboluri*, vol. 3, ed. Artemis, București 1995, p. 214

²⁸ *Idem*

spirituală ce se ascunde în spatele acestor imagini, și care nu poate fi dată decât de Revelația divină.

Un alt monstru pus în legătură cu Leviathan și identificat de cercetători cu acesta este Rahab. Numele său ebraic evocă ferocitatea și reprezintă o figură mitică a răului. Este asociat unei zeițe babiloniene a răului, Tiamat, însemnând marea adâncă, haosul primordial. De fapt, Rahab este una dintre figurile biblice, care, la fel ca și Leviathanul este nedespărțit de elementul natural al apei. Rahab, „simbolizează oceanul primordial, forțele rele dezlănțuite înaintea creației, pe care Yahve le-a învins și le-a pus în ordine în haosul primitiv. Acestea există totdeauna, dar sunt ținute la respect de Yahve²⁹”. În Sfânta Scriptură, Rahab este identificat uneori cu marea însăși, pe care Dumnezeu o despică și „sfârâmă furia ei” (cf. Iov, 26, 12) sau cu balaurul pe care Dumnezeu însuși îl spintecă (cf. Is. 51, 9). Dumnezeu smulge aripile lui Rahab, fiindcă El este Creatorul (cf. Iov, 9, 13). Alteori, Rahab este identificat în mod intenționat, ironic, cu Egiptul (Ps. 86 [87], 4; Is. 30, 7).

Behemot este un alt monstru, ce apare în Sfânta Scriptură într-un singur pasaj, în cartea lui Iov 40, 15-24. Acest nume înseamnă „fiară”, fiind pluralul de la *behāmāh*, desemnând ca și în cazul teonimului Elohim, un superlativ. Behemot, și el în strânsă legătură cu Leviathan, după literatura iudaică apocrifă, ar fi fost creat în ziua a cincea și va constitui hrană pentru marele banchet eshatologic la sfârșitul veacurilor. În literatura rabinică, Behemot, împreună cu Leviathan, sunt considerați a fi aceiași cu „animalele cele mari din ape” (Fac. 1, 21). Behemot este personificarea forței înfricoșătoare a răului pe care nici un om nu o poate stăpâni (cf. Iov 15, 24). El este totuși o creatură a lui Dumnezeu, chiar prima dintre făpturile Sale (cf. Iov 15, 15), ceea ce, încă o dată, ne duce cu gândul la lupta primordială, mitologică dintre zeul creator și haosul cosmogonic personificat de un monstru. Uneori, acest animal mitologic a fost identificat de diverși critici cu elefantul sau hipopotamul. Alții cred că acesta ar putea fi chiar boul. Oricum, rămâne în continuare simbol al forței brute, al răului, al opoziției față de Dumnezeu.

Este important să facem o precizare în ceea ce privește cele spuse mai sus privitor la lupta primordială pe care o duce Dumnezeu cu forțele haosului personificate de Rahab, Behemot sau Leviathan. Revelația iudeo-creștină nu lasă loc nici un dubiu în ceea ce privește creația *ex nihilo*. Facerea evocă de fapt actul creator absolut, începutul absolut. Nici un fel de materie primordială nu preexistă, fapt pentru care Dumnezeu nu este un demiurg-orânduitor al acestei materii.

„Acest mod de abordare se detașează cu totul de concepțiile despre «începuturi» ce pot fi remarcate în păgânismul înconjurător. De exemplu, în poemul babilonian al creației îl vedem pe Marduk

²⁹*Dictionnaire de la Bible*, Editions Robert Laffont, Paris 1989, p. 1172

întemeind cadrul timpului cosmic și uman: aștrii, constelații, cicluri ale naturii; așa începe timpul astronomic, măsurabil. Dar înainte de aceasta, într-un timp primordial, care este modelul celuilalt, zeii avuseseră o istorie, singura istorie sacră pe care o cunoaște gândirea babiloniană și care este de ordinul mitului.”³⁰

Dumnezeu este Creatorul absolut a toate, nimic nu scapă atotputerniciei Sale, nici măcar monștrii evocați până acum. Acest lucru nu ferește gândirea umană de a cădea în cel mai mare pericol pentru istoria creștinismului și anume acela de a postula un dualism radical: spirit-materie (ca la gnostici), Dumnezeu-diavol (maniheism, bogomilism, catari), bine-rău etc.

Pe lângă monștrii menționați, există diverse întruchipări ale răului în Sfânta Scriptură, cum ar fi sălbăticiunile, cărora le sunt lăsate pradă cetățile părăsite, prin pedeapsă divină (cf. Is. 34, 11; Ier. 9, 10; 10,22; 49, 33; 50, 39; 51, 37; Sof. 2, 14), șerpii de foc care îi mușcă pe cei ce cârtesc împotriva lui Dumnezeu în deșert (cf. Num. 21, 5-7) sau lăcustele care devastează recoltele (Il 1, 2). Acestea vor căpăta, dealtfel, un chip monstruos, hibrid, în cartea Apocalipsei, unde armata lor înspăimântătoare, având în frunte pe îngerul adâncului, va decima omenirea păcătoasă (cf. Apoc. 9, 3-10; Nm 3, 15; Ier. 51, 27).

Orice fel de monstru sau animal biblic dușman al omului adaugă încă o trăsătură la portretul răului, al Satanei, ce se dezvoltă în toată revolta sa irațională abia în Apocalipsă unde îi sunt rezervate imaginile cele mai monstruoase (cf. Apoc. 13). Aceste imagini rămân însă auxiliare, revelând simbolic diverse nivele de înțelegere, căci de fapt, în măsura în care este o „descoperire” (etimologic), vălul de pe chipul diavolului este ridicat iar activitatea sa subterană, subversivă și perversă este dată în vileag. În lupta eshatologică Satana va fi nevoit să lupte în, mod fățiș. Rezultatul acestei lupte însă îl cunoaștem în mod anticipat, din Revelația dumnezeiască: învingerea definitivă și irevocabilă a răului.

În ceea ce privește valențele pozitive ale monștrilor biblici în special ale șarpelui, ele rămân prea puține și ne semnificative pentru a fi abordate în lucrarea de față.

II.3. Destinul diavolului și dimensiunea infernală

Experiența răului pe toate planurile, determină conștiința să caute cauze, remedii și explicații ale stării de suferință insuportabilă existentă în creație. Pentru cei religioși, întrebările

³⁰*5* *Scabular de teologie biblică*, ed. Arhiepiscopiei Romano-catolice de București, 2001, p. 727

deși presante, își găsesc răspunsul în Revelație. De aceea, ele rămân teologale, nepăstrând nici o rămășiță de atitudine critică referitoare la autoritatea care conferă răspunsurile.

Cel mai folosit argument împotriva credinței în existența lui Dumnezeu, devenit deja clasic este acela că, dacă ar exista cu adevărat, nu ar putea conviețui cu răul sau mai bine spus, acesta nu ar putea avea nici un loc într-o creație a unui Dumnezeu așa cum îl înțelege credința.

„Existența răului pune problema teodiceei, a dovedirii lui Dumnezeu. De ce îngăduie Dumnezeu răul înspăimântător, de ce pătimește biruința Sa? Omenirea neîntrerupt e șiroire de sânge, Satan, nu Dumnezeu, pare a-i fi stăpânul. Unde e deci lucrarea providenței divine?”³¹

Pentru a ne putea răspunde la aceste întrebări, prezente în conștiința umană încă din zorii ei, este necesară interpelarea Revelației, deci a Bisericii, cu privire la rău, la diavol. Păcatul se dezvăluie a fi la originea suferinței noastre ca operă a unei fapte personale, neputând subzista în afara unui subiect personal. Păcatul este o interacțiune, „adulter” spiritual între diavol și om, așa cum vedem în episodul ispitirii din Facere.

„Textul însuși ne sugerează că este vorba de o complementaritate, întrucât ispitirea e descrisă ca pornind din afara omului dar în orice caz din interiorul creației adică din interiorul creaturalității. Într-adevăr, ispitirea își are punctul de plecare în persoana îngerului. Suntem, deci, în mediul relaționalității și al libertății. Ispitirea și răul nu vin din afară, ca de la un principiu negativ, de la un fel de Dumnezeu al răului și nici de la o blestemată fatalitate impersonală care domină peste om. Povestirea pune în evidență faptul că ispitirea își dovedește întreaga ei greutate în interiorul omului, cu alte cuvinte că omul este cel care dă din interior ispitirii o existență reală.”³²

Dacă omul un este doar un co-săvârșitor al păcatului care este sursa arhetipală, păcatul original care a introdus răul în creație? Toată Tradiția Bisericii afirmă, într-un glas, că prima „schismă” amartologică este păcatul luciferian al trufiei, nesupunerii.

³¹ Nicolai Berdiaev, *Spirit și libertate*, Paideia, București 1996, p. 198

³² Marko Ivan Rupnik, *Cuvinte despre om. I Persoana – ființă a Paștelui*, ed. Deisis, Sibiu 1997, p. 158

„Această cădere constă în faptul că, prin alegere liberă, aceste spirite create l-au refuzat în chip radical și irevocabil pe Dumnezeu și Împărăția sa.”³³

Satana, după învățătura Bisericii, deține o natură creată, angelică, fiind cel mai mare dintre îngerii lui Dumnezeu. Din fire, diavolii au fost creați la început buni cu destinația de a fi slujitori ai lui Dumnezeu, dar decizia adversă luată într-o revoltă imemorială, înainte de a începe istoria, i-a transformat în diavoli. Marea tentație a diavolului care s-ar putea la fel de bine numi obsesie a lui este aceea de a fi ca Dumnezeu, obsesie pe care le-a sugerat-o și protopărinților Adam și Eva în grădina Edenului: „veți fi ca Dumnezeu” (Fac. 3, 5). La fel îl descrie și profetul Isaia, compătimentându-l aproape, când, folosind ca imagine simbolică pe regele Babilonului pentru a-l desemna, profețește:

„Cum ai căzut din ceruri, stea strălucitoare fecior al dimineții! Cum ai fost aruncat la pământ tu biruitor de neamuri! Tu care ziceai în cugetul tău: ridică-mă-voi în ceruri și mai presus de stelele Dumnezeului celui puternic voi așeza jilțul meu! În muntele cel sfânt voi pune sălașul meu în fundurile laturei celei de miazănoapte. Sui-mă-voi deasupra norilor și voi fi asemenea cu Cel Preaînalt” (Is. 14, 12-14).

Iluzia puterii a fost mai puternică în el decât puterea iubirii. Căderea lui Satana și a îngerilor săi s-a produs într-un păcat metaistoric, ce i-a fixat în rău. Firea îngerului este una pur spirituală, separată, neamestecată cu materia, poziție ce îl scutește de specifica încetineală a cărnii, care îngreunează procesele cognitive și volitive și îl absolvă de amestecarea pasiunilor în viața spirituală. De aceea decizia îngerească nu poate fi schimbată, cu atât mai mult cu cât îngerii nu trăiesc într-un timp format din clipe nedesăvârșite precum cel în care trăim noi.

„Faptul că păcatul lor nu poate fi iertat se datorează caracterului irevocabil al opțiunii îngerilor și nu unei curențe a nesfârșitei îndurări divine.”³⁴

Stabilirea în rău a demonilor este consecința alegerii lor, deci nicidecum o respingere din partea Creatorului. Satana însuși a respins împărăția lui Dumnezeu și, printr-un act de orgoliu,

³³ CBC, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, art. 392, p. 92

³⁴ Ibidem

întreprins cu o energie imposibil de suportat pentru o structura umană, a căzut din prerogativele propriei sale firi, devenind nefiresc, corp străin, boală a creației. Toate relele umanității, situate în cadrul mai larg al nefericirii cosmice, își au originea în acest gest demential, pe care, în mod paradoxal l-a făcut un înger, reflex privilegiat al Logosului. În urma revoltei a devenit anti-logos necuvânt, în măsura în care a rupt orice relație cu însuși Cuvântul. De aceea este numit în Sfânta Scriptură „tatăl minciunii” (Io. 8, 44). Cuvântul este adevărul care se comunică. Diavolul, prin răsturnarea pe care a produs-o în sine și prin aceasta în tot ceea ce participă la răzvrătirea sa, a devenit din *αγγελος* (anghelos) al Cuvântului – rațiunea creaturalității sale – mesager al propriei răzvrătiri. Diavolul este singura făptură –cum a fost și prima – care, știind în cele mai adânci ale sale că nu s-a creat pe sine și că depinde de cel ce este Ființa însăși, se propune spre a fi predicat și se predică pe sine. Și-a creat propria împărăție, regatul neființei, al neantului și al renegării. Diavolul „s-a posedat” în primul rând pe sine însuși, înainte de a trece la posedarea creaturilor. S-a posedat cu sine-le fals, cu iluzia sa, cu manifestarea cea mai mincinoasă de sine însuși. Diavolul caută să posedă, el însuși fiind primul posedat, lăsându-se invadat de himera neființei și crezând în epifania propriei sale desființări. În felul acesta se deposează neîncetat, în veșnicie de sine însuși, nemairămânând decât un ghem de dorințe răzvrătite, luptând între ele. Diavolul este un foc ce se autodevorează continuu, dar care rămâne în același timp înghețat în hotărârea sa neînțeleasă. De aceea, toată viața sa este o nesfârșită sete de ființă pe care încearcă să și-o stingă posedând alte ființe: și-a transferat existența, viața, din „a fi” în „a avea”. Creaturile în contact cu atingerea sa pestilențială, devin la fel de goale ca el însuși.

„Actul de orgoliu orbitor și mistuitor, care l-a transformat pe îngerul luminii în Înger sau Prinț al tenebrelor, l-a condamnat la un imperialism fără limite, deci prin definiție deznădăjduit. Pierderea Unicului Necesă face să se nască o sete de nestins prin esența ei. Lumea întreagă nu este în stare să umple vidul pe care îl cascadează în inima unei creaturi conștiința faptului că și-a pierdut locul cuvenit în lume. Căzut dintre cele veșnice satana vrea infinitul. Căzut dintru ființă, dintru A Fi, el vrea să aibă, tinde spre A A avea.”³⁵

Imaginea din Epistola catolică a Sf. Ap. Petru 5, 8, aceea de leu răcnind, care caută pe „cine să înghită” este cât se poate de potrivită pentru a arăta natura „instinctului” celui mai adânc al diavolului. Puterea lui se extinde în lumea lui „a avea”, întrucât este prințul lumii acesteia, ca ecranare, maimuțărare batjocorită a creației lui Dumnezeu. Conform demonicului principiu

³⁵ Denis de Rougemont, *Partea diavolului* ed. Anastasia, București 1994, p. 22

„divide et impera” a introdus în lume separările, distanțele, conflictul prin care își extinde împărăția. Puterea diavolului este de fapt neputință, căci izvorăște din precaritatea sa morală funciară.

Cele spuse mai sus nu fac din Satana un *αντιθεος* (antitheos), un contra-dumnezeu în sens maniheist, toată activitatea sa nefiind altceva decât o continuă încercare de corozie de degradare și pervertire a existentului deja prezent. Singura creație a sa este păcatul, răul. Acestea nu au substanță de sine stătătoare. Nu există un principiu absolut al răului care să se opună ființial lui Dumnezeu. În ciuda gravității sale, răul rămâne un accident în sânul creației, atât în sensul filosofic cât și în cel comun al acestui cuvânt. Acest lucru înseamnă că diavolul însuși, în ființa sa, întrucât este creat de Dumnezeu este bun, și pe aceasta se bazează acțiunea lui Dumnezeu de întoarcere a răului în bine. Răul, ca negare a binelui, înțeles astfel de Sf. Augustin și alți Părinți ai Bisericii, nu există și nici nu poate exista ca principiu absolut. Acesta poate apărea și se poate dezvolta în ipostasurile create, ca degradare moral-spirituală a lor, deci ca separare liberă de propria destinație originală. Răul se inserează în ființă de sus în jos. El se naște în voința pervertită a îngerului și apoi a omului, rămânând în continuare ceva neesențial neodihnindu-se în sine, ci configurându-se ca parazit al creatului. Răul subzistă în voințele rebele în mod asemănător cu cancerul ce se dezvoltă pe celulele bolnave.

„A spune că răul nu este o substanță, o realitate, a spune că este «un nimic» nu înseamnă totuși negarea existenței sale.”³⁶

Întrebarea care ne presează în acest moment este, ce înseamnă această voință perversă, sursă a păcatului, care este originea ei. Trebuie să facem observația că singură Dumnezeirea transcende orice virtualitate a păcatului ea fiind dincolo de toate categoriile creaturale și nepătimitoare. Mai mult decât atât, orice păcat este profund legat de persoană, avându-și originea în persoană și intervenind exclusiv în relația cu o persoană. Dacă Dumnezeu este Persoana prin excelență, comuniunea de persoane, arhetipală, în fața cui ar mai putea păcătuia? El este condiția absolută a întregii existențe. În schimb, în sânul creației rămâne întotdeauna posibilitatea schimbării, a mișcării și pătimirii. Dacă ar fi să vorbim în termenii aristotelici, am putea spune că realitatea rămâne „compusă” din potență și act deci având în sânul ei virtualitatea neantului din care a fost scoasă, aproape un fel de „memorie” a neființei.

³⁶ Studiul *Un ange déchu, un ange pourtant...* al lui Henri-Irénée Marrou în *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1998, p.40

„Nu aparține decât lui Dumnezeu faptul de a nu putea păcătui, în virtutea propriei sale naturi. Am cunoaște rău o necesitate a creației dacă am pretinde ca Dumnezeu să fi creat ceva impecabil (în sensul de nepăcățuire n.n.). Cum ar putea ceea ce a fost creat să fie totuși Dumnezeu?.”³⁷

Din cele spuse nu trebuie să desprindem concluzia că însăși structura, starea creaturală determină pervertirea naturilor create. Libertatea, atât de scumpă oricărei făpturi raționale, este cea mai mare povară pe care o poate duce cineva. Este surprinzător faptul paradoxal al coexistenței în om a rațiunii – principiu al ordinii organizării și finalităților –, cu voința care poate introduce elementul arbitrariului în viața creaturilor inteligente. Libertatea este „riscul” la care Dumnezeu S-a supus atunci când a creat ființe libere capabile, în ciuda conștiinței insuficienței individuale, să se propună și să se pună pe sine ca centre de referință. De aceea libertatea făpturilor raționale create este dovada cea mai izbitoare a iubirii lui Dumnezeu, manifestată concret în istoria mântuirii, când creaturile și-au ucis Creatorul, în persoana Mântuitorului Isus Hristos. Libertatea este manifestarea bogăției iubirii lui Dumnezeu devenită dar, fapt pentru care disputa teologică referitoare la relația libertate – har este speculație în jurul unei false probleme. Libertatea este comoara și povara care fac posibilă adevărata relație, întâlnire. Libertatea face din indivizi persoane. Este poarta care poate duce spre împărăția lui Dumnezeu sau care ne deschide infernul. Libertatea ce se alege pe sine ca libertate nestăvilită cade în arbitrar se desprinde de structurile ființei și devine o fantasmă, reflexie nesubstanțială și deformată a autodeterminării. Nu există libertate fără un reper care o fixează fără un centru care o constituie ca libertate. Pentru creaturile raționale acest centru este Dumnezeu. Diavolul, care a dorit autarhia absolută, risipindu-și libertatea în trufie – υπερηφάνια (iperifania) – a devenit prizonierul propriei sale libertăți, demonul care îl posedă din momentul păcatului și revoltei. I-a mai rămas un singur lucru pentru care luptă în mod sălbatic: lipsindu-i ființa în chip iremediabil, tocmai fiindcă a respins-o, își creează iluzia ființării, devorând ființe, suprimând sau sufocând alte libertăți. Aviditatea sa e în mod neferesc firească. Starea în care se găsește este cât se poate de nenaturală dacă ne gândim la locul ontologic ce i-a fost destinat dar este firească activitatea sa întrucât pentru el desființarea ființei (iluzorie) a devenit o condiție existențială. Putem afirma cu convingere că pierderea sufletelor este unicul narcotic cu care diavolul își mai poate întreține halucinația lucru pentru care luptă cu toate energiile sale. Focul Gheenei nu este altceva decât focul său interior ce arde fără a putea fi vreodată stins. Caută apă să-și stingă setea, în fântâni secate. Caută ființa, dar fără Izvorul acesteia, pe care nu mai este capabil să îl recunoască.

³⁷ Theodor Deman o.p., *Le mal et Dieu*, Editions Montaigne, Paris, 1943, p. 56

Viermele cel neadormit, suferința neîntreruptă a celor ce puteau să se mântuiască dat au ratat ocazia, este nesfârșitul regret și muștrare a conștiinței, care desființează. Satana nu este altceva decât ipostazierea neobositei goane agonice după agonisire de sine prin distrugerea altora. Alegându-se pe sine însuși prin actul răzvrătirii este blestemat cu blestemul nedezlegat de a se pierde pe sine. Iubirea, voința de sine – φιλαυτεία (filautia) -, manifestată în alegerea exclusivă de sine prin propunere de sine însuși contrar condiției creaturale –iată, păcatul Satanei!

Diavolul este cel care vede toate lucrurile răsturnat, face tot posibilul să imite structurile reale ale ființei, creând un „real” paralel, o lume virtuală. Este primul schismatic și părintele tuturor schismaticilor. Fiind în sine însuși o făptură schizoidă, maimuțărește actul Creatorului inventând o lume fără de Dumnezeu, o lume satanarhică, demonocratică. Chiar și binele este simulat de diavol: există un „bine” satanic. Este ceea ce i-a propus șarpele Evei – să fie ca Dumnezeu. Dar sugestia, înțeleasă în toată profunzimea ei, relevă un abis de răutate și ticăloșie: veți fi ca Dumnezeu, dar fără Dumnezeu veți fi dumnezei distrugându-L pe Dumnezeu. Aceasta este morala diavolului: propune lucruri aparent bune, provocând o amnezie a binelui deja existent.

„Vedeți: nu răul în sine este cel care ispitește ci totdeauna un bine pe care ni-l închipuim, și chiar un mai bine decât cel pe care îl oferă Dumnezeu, un bine despre care ne închipuim că e «mai bine făcut pentru noi». Eva nu a fost ispitită de un lucru rău ci de un lucru foarte frumos și bun, plăcut ochilor și vrednic de dorit pentru minte. Ea nu a fost ispitită de dorința de a face rău, ci de ideea de a se face asemenea lui Dumnezeu, care este în fond, o idee excelentă.”³⁸

Atunci când vrem să cercetăm ceva în legătură cu originea răului și deci, în legătură cu Satana ne aflăm în fața unui paradox irezolvabil. Când punem întrebarea firească cine este Satana, trebuie în mod automat să ne întrebăm cine nu este sau cine nu mai este el. Însăși identitatea ființei sale este legată de „nimeni”. A dorit să fie asemeni Creatorului și a ajuns să creeze, dar nu o împărăție sau o altă lume, ci s-a creat pe sine însuși ca demon. Diavolul, ca atare, este deci propria sa creație. În el este prezent un dualism ireconciliabil o cumplită schizofrenie: natura sa bună creată de Dumnezeu și viața sa satanică, propria creație, suprapersonalitatea pe care și-a auto-imprimat-o. În condițiile acestea diavolul seamănă cu cineva care, punându-și o mască, se identifică cu aceasta și începe să se simtă pe sine însuși cel adevărat ca străin, în consecință, respingându-se.

³⁸ Denis de Rougemont, *Partea diavolului* ed. Anastasia, București 1994, p. 24

Pentru a întrezări abisul mizeriei îngerilor căzuți trebuie să vedem efectele păcatului lor în ei înșiși. Unul dintre aceste efecte este întunecarea inteligenței. Cu toate că nu au fost privați de o înțelegere naturală, aceasta fiind o proprietate a condiției lor ontologice, cunoașterea realităților spirituale s-a întunecat întrucât au pierdut orice conaturalitate sau chiar vecinătate cu harul. Ei mai pot avea o cunoaștere numai într-atât încât să-i târască într-o disperare mai profundă determinată de cunoștința nedeplină despre misterele cele ce sunt mai presus de ei, prin intermediul îngerilor buni, dar necunoașterea deplină a ceea ce a constituit esența scopului ființei lor. În ceea ce privește „cunoașterea afectivă,³⁹” sunt în totalitate privați de aceasta întrucât, fiind mesageri și operatori ai des-ființării – iar iubirea este cea care eternizează deci în-ființează -, ei urăsc cu o ură care le este consubstanțială, fapt care le interzice orice participare la bucuria ființei.

Un alt efect al alegerii, lor este acela al fixării voinței și perseverenței în rău. Fiind spirite pure voința diavolilor aderă la obiectul alegerii lor în mod absolut, nemaiputând interveni nici o schimbare. Sf. Toma de Aquino afirmă în *De veritate*, XXIV 10, că fixarea diavolilor în rău este o consecință a pierderii harului lui Dumnezeu pe care l-au respins, fapt pentru care nu mai pot beneficia de principiul care i-ar putea reorienta spre Dumnezeu.

Soarta diavolului, după Sfânta Scriptură, este „focul cel veșnic” (Mt. 25, 41), „iezerul cel de foc” (Apoc. 20, 10), iadul, viermii, „cele mai de jos ale adâncului” (Is. 14,11.16). Cu alte cuvinte veșnica pierzare de sine însuși în neodihna cea de-a pururea. Fiind spirite pure, durerea diavolilor nu poate fi de natură fizică, de aceea toate chinurile infernului sunt imagini sugestive pentru dureri care ating voința îngerului cu o suferință spirituală inimaginabilă pentru om. Diavolul fiind creat, ca înger, pentru Dumnezeu, este acum privat prin propria alegere de scopul, finalitatea existenței sale. Diavolul încearcă să fie fericit prin sine însuși, fericire pe care nu o atinge niciodată. Disperarea ce se naște din aceasta îl desființează în fiecare „moment” al αἰών-ului (eonului) său. Suferința diavolului este compusă dintr-o enormă singurătate și o nesfârșită gelozie care îi determină să distrugă orice relație între creaturi și Dumnezeu. Dacă demonii nu ar fi opriți de voința divină ar fi capabili să reducă creația la haos. Putem vorbi totuși și de anumite „binefaceri” ale răului permis de Dumnezeu.

„Dumnezeu știe să se folosească de rău care nu este de fapt decât o îngustare a ființei pentru a obține o eficacitate și o frumusețe mai mare. Doar în acest sens putem vorbi de avantajele răului, ale

³⁹ Bernard Piaut, *La Création et le péché originel*, ed. Spes, Paris 1960 p. 103

suferinței și chiar ale păcatului. Aceste avantaje însă sunt foarte reale și compensează din abundență răul existent.”⁴⁰

Primul dintre aceste avantaje este acela că răul este avertisment la fel cum durerea fizică este un semnal că țesutul sau organul respectiv este bolnav, având nevoie de îngrijire medicală. Răul muștrărilor de conștiință este și el o avertizare pentru boala spiritului. Un alt avantaj este repararea. Dumnezeu s-a folosit de căderea și păcatele omului pentru a-l răscumpăra și a repara răul comis. De aceea cunoscuta expresie „felix culpa” (fericită vină) din liturgia latină exprimă transformarea răului de către Dumnezeu-Emanuel ce a luat asupra Sa decăderea noastră, făcând-o scară către cer. În sfârșit, o binefacere a răului este aceea că folosindu-se de existența lui, Dumnezeu ne desăvârșește. Propriul Său Fiu a fost supus ispitei în pustie și avem destule alte pilde de acest fel în Scriptură și în viața unor mari sfinți începând cu dreptul Iov, trecând prin Sfinții Părinți ai pustiei până la experiența oamenilor spirituali din zilele noastre.

Putem concluziona că, destinul lor ontologic, fiind deturnat de propria voință, demonii și-au însușit o pseudo-ontologie, câștigând rătăcirea veșnică și devenind obiecte ale exercitării dreptății dumnezeiești. Acțiunea nefastă a diavolului, prin voința lui Dumnezeu, devine una ascetico-antropologică, servind la încercarea și desăvârșirea sfinților.

⁴⁰ François Petit, *Le Problème du Mal*, Librairie Arthème Fayard Paris 1958, p. 85

III. «VADE RETRO SATANA» - ÎNFRUNTAREA ȘARPELUI

III.1. Diavolul, între protopărinți și Isus Hristos

Există un lucru greu de perceput pentru mintea umană: cum este posibil ca, în miezul frumuseții desăvârșite a unității creației unui Dumnezeu perfect, să apară degradarea, stricăciunea, păcatul și moartea. Ne aflăm în fața paradoxului unei lumi create de un Dumnezeu întru tot sfânt, lume în care apare ceva contrar naturii înseși a Celui ce a creat-o. Orice fel de explicație pe care am încerca să o găsim acestui fapt, s-ar lovi de impenetrabilitatea tainei libertății și, de aceea, a înseși tainei Dumnezeirii. Dumnezeirea este comuniune de persoane libere și când vorbim despre persoanele create ne lovim de taina cea mai adâncă a prototipului persoanei.

Tragedia ce decurge din taina libertății este căderea omului și consecința ei: starea actuală de rătăcire în încercarea de a-și potoli foamea nesfârșită după Cineva pe care L-a pierdut întru începuturi. Dumnezeu – Treime, în supraabundența bunătății Sale creează făpturi capabile să răspundă personal iubirii personale. Aici intervine taina căderii: dacă o persoană poate răspunde personal la interogația suscitată de o altă persoană ea poate la fel de bine să respingă orice comuniune, autoexcluzându-se de la aceasta. Comuniunea cu Dumnezeu este menirea originară a oricărui chip creat. Face parte din însăși structura fundamentală a omului această exigență a primirii harului și a co-împărtășirii lui.

„A fi creat după chipul lui Dumnezeu comportă harul acestui chip și, de aceea, pentru asceza răsăriteană, a urma adevărata sa natură, înseamnă a lucra după har. Harul este conatural, în mod suprafiresc, firesc naturii. Natura poartă într-însa imperativul înnăscut al harului și acest har o face harismatică dintru început.”⁴¹

Prin urmare chemarea noastră cea mai naturală rămâne unirea cu Dumnezeu și îndumnezeirea. Întreruperea bruscă și dureroasă a acestei comuniuni cu harul lui Dumnezeu, s-a petrecut în negurile istoriei, când protopărinții Adam și Eva au căzut în cursa șarpelui. La originea păcatului stă păcatul, așa cum la originea vieții nu poate sta decât viața. Începutul răului în lumea sensibilă își are un preînceput în lumea făpturilor inteligibile, îngerii. Pentru căderea

⁴¹ Paul Evdochimov, *Ortodoxia*, ed. IBMBOR, București 1996, p. 98

strămoșilor noștri diavolul s-a folosit de o tactică demnă de o minte îngerească ce a transformat mintea curată a protopărinților din loc de sălășluire a puterii harului în cuib al urgiilor diavolești.

Momentul ispitirii din grădina Edenului este un loc comun al întregii teologii creștine. Căderea și ispita de dinaintea ei se vor constitui ca principiu și exemplu al căderilor în cursul întregii istorii. Drama căderii este de fapt un fel de administrare a „sacramentului diavolului” ca imitare a tot ceea ce Dumnezeu face. Căderea lui Adam și a Evei este, în același timp, cauză și paradigmă a căderilor noastre. Sunt prezente aici toate elementele unui sacrament: semnul și instrumentul, exemplul lucrător prin energia pe care o poartă în sine. Activitatea diavolului în decursul întregii istorii este o neîntreruptă antiliturghie care are ca moment inițial căderea protopărinților iar punctul culminant urmărit este căderea omenirii întregi, globalizate în antibiserică, în Babilonul cel nou (Apoc.18).⁴² Aceasta este prefacerea liturghiei diavolești. Nu există nici un fel de eshatologie a lumii satanizate în afara celei a întinericului căderii. Mâncarea din pomul cunoștinței binelui și răului este o anti-împărtășire demonică. Prin aceasta ne-am făcut consubstanțiali păcatului și morții; era nevoie de păcat pentru a se putea stabili o simbioză nenaturală între om și diavol. Tragedia participării omului la liturghia diavolului în chiar inima Edenului este redată foarte limpede în imnele cântate de Biserică în Duminica lăsatului sec de brânză, numită și Duminica izgonirii lui Adam din Rai:

„Făcătorul meu, Domnul luând țărână din pământ și însuflețindu-mă cu suflare de viață, m-a înviat și m-a cinstit a fi stăpânitor pe pământ tuturor celor văzute și locuitor împreună cu îngerii. Iar satana înșelătorul lucrând cu șarpele ca printr-o unealtă m-a amăgit prin mâncare și de mărirea lui Dumnezeu m-a osebit și m-a dat morții celei mai dedesubt în pământ. Ci Tu ca un stăpân și îndurat iarăși mă cheamă.”⁴³

Avem aici toate elementele unei anti-liturghii: ispita amăgitoare ca liturghie diavolească a cuvântului, mâncarea din rodul oprit ca împărtășanie a diavolului, despărțirea de Dumnezeu, deci lipsa comuniunii și moartea, ca falsificare a liturghiei darurilor. Urmările nefaste ale participării la această sumbră ceremonie, unde Satana a „liturghisit” prin șarpe iar Eva a fost co-

⁴² Antiliturghia satanică, imitând răsturnat Liturghia dumnezeiască trinitară, se desfășoară după următoarea schemă: liturghia anticuvântului de către Prorocul (cf. Apoc.19,20) și prorocii mincinoși (cf. Mt.24,11; 2 Tes.2,11), liturghia antidarului – a profitului prin comerț și prin actele de corupție a „împăraților de un ceas” adulteri și risipitori (cf. Apoc.17,2; 18,9) și ale desfrânatei, împărăteasă care seduce cu bogățiile ei (cf. Apoc.17,3) și liturghia anticultului (antieuharistică) prin închinarea locuitorilor pământului în fața Fiarei apocaliptice (cf. Apoc 13,8) al lui Anthrist înălțat mai presus de ceea ce este vrednic de închinare

⁴³ *Izod*, ed. BOM, Orhei, 1998, p. 87

liturghisitoare a ispitei, le auzim din vaierul lui Adam însuși, care a primit împărțășirea din mâna Evei și care prin gura imnografului, strigă:

„Vai mie, celui ce m-am supus înșelăciunii celei viclene, și am fost furat de ea și de mărire m-am depărtat. Vai mie, celui dezbrăcat de nevinovăție și lăsat în sărăcie. Ci, o Raiule, de acum nu mă voi mai desfăta întru dulceața ta nu voi mai vedea pe Domnul și Dumnezeuul și ziditorul meu căci în pământ voi merge, din care am și fost luat. Milostive îndurate, strig către Tine: Miluiește-mă pe mine, cel ce am căzut.”⁴⁴

În ce constă așadar, „înșelăciunea cea vicleană”, cu alte cuvinte care este tipologia clasică, mereu aceeași, deși de fiecare dată altfel, a ispitirii? Sărăcia ontologică a diavolului îl constrânge la repetitivitate, deci monotonie în tot ceea ce face, fapt pentru care putem vorbi despre niște clișee comportamentale ale diavolului. Unul dintre acestea este „vorbăria ademenitoare, ușor de acceptat seducătoare în capacitatea ei de convingere.”⁴⁵ Scopul acesteia este distragerea atenției omului de la ceea ce deja posedă, pentru a crea o iluzie utopică ce devine treptat dorință arzătoare. În relația lor cu Dumnezeu, protopărinții Adam și Eva găseau fundamentul și împlinirea existenței lor. Ei dețineau structural chipul Creatorului, fiind icoane însuflețite ale acestuia, chip căruia îi construiau progresiv asemănarea așezând, strat după strat „culoarea” energiilor harului. Relația cu Dumnezeu este pentru ei constitutivă. Vorbăria amețitoare nu avea ca scop convingerea în sine, ci mai degrabă distragerea din comuniunea cu Dumnezeu. Când omul este îndepărtat de la sursa sa, devine dual, prima manifestare a acestui fapt fiind apariția îndoielii. Omul se îndoiește și devine ”îndoit”. La șoptele persuasive ale Satanei omul se împarte în două ca de lovitura unei săbii: în Adam cu Dumnezeu și Adam, dumnezeu fără Dumnezeu. Îndoiala este un instrument de lucru de care Satana nu ezită să se folosească. Omul deținea de fapt dumnezeirea care îl locuia în calitate de chip însuflețit de energiile Spiritului. Satana îl determină să se îndoiască. chiar să uite de această prerogativă făcându-l să creadă că nu are ceea ce de fapt constituie chiar esențialitatea sa.

„La originea oricărei ispite există prilejul întrevăzut de a merge spre divinitate pe un drum mai scurt decât cel al realului pe un drum pe care

⁴⁴ idem p. 88

⁴⁵ Marko Ivan Rupnik, *Cuvinte despre om. I Persoana – ființa Paștelui*, ed. Deisis, Sibiu 1997, p. 160

ți l-ai inventa tu singur, în ciuda interdicțiilor pe care le ridică legile Creației, ordinea divină și însăși natura omului.”⁴⁶

Omul Adam (*adamah*, țărână) este *humus*, adică țărână dar o țărână însuflețită și pecetluită cu chipul lui Dumnezeu. El este și *ανθρωπος* (anthropos), adică făptură a cărei constituție înseamnă verticalitate, in-tenție spre Dumnezeu. De aceea, omul este din țărână dar nu se târăște pe țărână. Scopul diavolului în ispitire este acela ca, scoțându-l pe om din comuniunea cu Dumnezeu prin îndoială, să-l determine a uita ceea ce este de fapt, propunându-i o himeră care-l va face după chipul și asemănarea Satanei – himeră, neant, inconsistență. Scopul șarpelui mișcat de invidie este acela de a face din om o făptură târătoare pe pământ și hrănindu-se cu el. Trebuie să recunoaștem că, în parte, scopurile diavolului au fost atinse întrucât toată suferința lumii este o târâre pe țărână iar moartea noastră înseamnă o mușcare-hrănire din aceasta. Blestemul lui Dumnezeu pentru șarpe a fost acela de a se târî și a se hrăni cu țărâna. Prin ispita din Eden și prin toate ispitele cumulate ale întregii istorii urmate de căderi, diavolul se târăște într-adevăr, prin moartea pe care a introdus-o în lume, peste țărâna cadavrelor tuturor timpurilor. Hrana lui - țărâna (*adamah*) –, Adam și toți fiii lui care se întorc în țărână. Un singur om a reușit să scape de sub această lege a blestemului tocmai pentru că „s-a făcut blestem pentru noi” (Gal. 3 13) și acesta este Mântuitorul nostru Isus Hristos, cel ce a înviat dintre cei morți. În învierea lui Hristos, Satana a mușcat din propria sa moarte, moartea însăși experimentând neantul propriei realități. Străduința diavolului rămâne însă în decursul întregii istorii, neobosita încercare de a dărâma tot ceea ce este vertical, de a face una cu pământul orice înălțare, căci, „tactica răului este aceea de a corupe tot ceea ce stă în picioare.”⁴⁷ Prima acțiune a diavolului este insinuarea suspiciunii, ca mod concret al ispitei, resort nebănuit în mișcarea ocultă a coruperii. Primul cuvânt al șarpelui demonstrează aceasta cu prisosință: „Dumnezeu, a zis El oare să nu mâncați roade din orice pom din rai? (Fac. 3, 1)”. Aici se află prima atingere veninoasă a limbii șarpelui. Expresia este în așa fel construită încât produce de la început suspiciune. Marko Ivan Rupnik afirmă că suspiciunea este actul prin care, de fapt, o persoană lasă în sine rațiunea, facultatea de a analiza și discerne detaliile, să prevaleze asupra inteligenței inimii (a iubirii), singura capabilă de a vedea ansamblul, deci să discearnă sensul și libertatea.⁴⁸ Primul proces de abstractizare al istoriei are loc chiar în mintea Evei.

⁴⁶ Denis de Rougemont, *Partea diavolului*, ed. Anastasia, București 1994, p. 24

⁴⁷ Marko Ivan Rupnik, *Cuvinte despre om. I Persoana – ființa Paștelui*, ed. Deisis, Sibiu 1997, p. 161

⁴⁸ *Idem*, p. 162

„Dinamica ispitirii este ... cea care o face pe Eva să raționeze asupra unui detaliu să-și deplaseze atenția de la relația personală cu Dumnezeu la conceptualizarea asupra Lui.”⁴⁹

Primul vâl așezat între om și Dumnezeu este acela al propriei discursivități, care tinde să devină despotul fără egal și inatacabil al persoanei, extinzând această posesivitate deplasată și asupra celorlalți. Acesta este contextul în care apar invidia și gelozia, sentimente care certifică fără dubiu că în sufletul respectiv nu mai există simțământul viu al prezenței lui Dumnezeu și cu atât mai puțin acela al filiației divine. În Eva se sălășluiește falsa presimțire că Dumnezeu ar avea lucruri pe care le ține doar pentru sine, că de fapt relația lor, a ei și a lui Adam, cu Dumnezeu nu se bazează pe iubire și pe libertatea conaturală acesteia, ci pe forță pe imperialismul divin care păstrează izvorul cunoașterii îndumnezeitoare doar pentru sine. Acesta este momentul în care Eva începe să contemple rodul oprit dezvoltând în sine gândirea diabolică – ruptă din totalitatea întregului -, „socotind că rodul pomului este bun de mâncat și plăcut ochilor la vedere și vrednic de dorit pentru că dă știință ...” (Fac. 1, 3-6). Apar aici elementele constitutive, corupătoare ale întregii structuri a omului. Mai întâi inteligența i-a fost deturnată de la comuniunea iubitoare cu Dumnezeu și repliată asupra sa însăși. Este o mișcare perversă de posesie de sine, de sustragere de sub dinamica naturii firești a relaționalității profunde sădite în el. Aici se dezvăluie păcatul fundamental al omului, analog trufiei Satanei. Este vorba despre iubirea dezordonată de sine, extremistă și exclusivistă, plină de grijă care retează toate canalele de legătură cu „altul-decât-mine”. În ascetică, acest păcat capital, rădăcină a răutății este numit φιλαυτεία (filautia – iubire de sine), de fapt antropocentrismul radical, ontologic, ca mod de viață. Este impunere de sine, ca și consecință a preferării de sine. Omul nu se mai propune dialogului, ci se prepune într-un monolog istovitor, devenind pentru sine un *a priori* al oricărei raportări la altceva decât sine. Această rădăcină a răutății se dezvoltă în trei direcții compromițând întreaga realitate a persoanei umane: spirit, suflet și trup. Sf. Ap. Ioan enumeră aceste ramuri ale răului legându-le de „lumea” al cărui stăpân este Satana: „Dacă cineva iubește lumea, iubirea Tatălui nu este în el; pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții nu sunt de la Tatăl, ci sunt din lume” (1 Io. 2, 15.16). Iubirea de sine se dezvoltă ca un cancer în trei tumori maligne care sunt: plăcerea, posesiunea de bunuri și mândria sau slava deșartă. Ne amintim că rodul pomului oprit din grădina Edenului era și el „bun de mâncare” (plăcerea), „plăcut ochilor la vedere” (posesiunea, dorința de a avea cât mai mult) și „vrednic de dorit pentru că dă știință” (slava deșartă, orgoliul). Cu aceste trei lanțuri Satana leagă omul în așa fel încât singur Dumnezeu mai are puterea de a-l descătușa. Care a fost

⁴⁹ Ibidem

urmarea păcatului neascultării din Eden? În locul plăcerii a venit durerea, truda pentru o bucată de pâine, suferința și moartea. În locul posesiunii (omul era destinat a fi împăratul întregii creații) – goliciunea, frunzele de smochin și pieile de animale. În locul slavei a dobândit micime de suflet, frică, ascunzându-se de Cel ce mai înainte era slava lui. Acesta este modul oribil al acțiunii Satanei: promite lucruri care deja sunt prezente, deviază atenția întrerupând comuniunea, substituind-o cu surrogate ce încătușează ființa, furându-i libertatea. Diavolul violentează creația cu scopul posedării acesteia, semănând cu un hoț, un răpitor care fură copiii Altuia, dezbrăcându-i de haina filiației lor. Cu toate acestea omul rămâne chipul lui Dumnezeu, păcatul neadăugând ceva la fire, ci amputând asemănarea cu Creatorul.

„Păcatul nu introduce în om o nouă natură, în care moartea să fie o componentă esențială. Căci până și în moarte el își păstrează «chipul lui Dumnezeu» întipărit în firea sa chiar dacă întunecat și întinat.”⁵⁰

Chipul lui Dumnezeu în om este fundamentul de la care a putut fi în mod real re-creat omul. Răscumpărarea și îndumnezeirea au fost realizate de și în persoana teandrică a Fiului lui Dumnezeu întrupat, Isus Hristos. În El, toată anti-liturgia șarpelui a fost anihilată, căci Șarpele Hristos, asemenea șarpelui prefăcut din toiagul lui Moise, i-a înghițit prin propria moarte pe toți șerpii lui „Faraon cel netrupesc”.⁵¹ Întruparea Cuvântului lui Dumnezeu a refăcut, la nivel ontologic, toate rupturile pe care le-a introdus păcatul: a reunit pe Dumnezeu cu omul, a refăcut unitatea intrinsecă a naturii omenești în iopstasul său divino-uman, a reinstaurat comuniunea între oameni prin redeschiderea posibilității iubirii adevărate – *αγάπη* (agape) -, a restabilit relația omului cu natura sălbătică prin căderea stăpânului ei. Teologul protestant Lars Thunberg, încercând realizarea unei sinteze a gândirii Sf. Maxim Mărturisitorul cu referire la om și cosmos, redă ideea marelui Sfânt Părinte al Bisericii referitor la „schisme” adânci produse de păcat: între creat și Necreat, între inteligibil și sensibil, între cer și pământ, între paradis și lumea oamenilor, între masculin și feminin.⁵² Hristos a refăcut unitatea distrusă de aceste separări astfel: așa cum Eva a ieșit din Adam fără relație conjugală, la fel Hristos s-a născut din Născătoarea de Dumnezeu fără participarea părții bărbătești, refăcând unitatea între sexe; a reunificat paradisul cu lumea creată prin trimiterea făgăduinței Tatălui – Spiritul cel Sfânt în inimile oamenilor –, în așa fel încât paradisul se află de acum în interiorul fiecăruia; a

⁵⁰ Macarios Simonopetrul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, ed. Deisis, Sibiu 2000, p. 41

⁵¹ *Orologhion*, ediția a IV-a, Tipografia Seminarului Arhidiecezan Blaj 1934, *Rânduiala Acatistului Preacuratei Fecioare Maria*, icos XI, p. 560

⁵² Lars Thunberg, *Omul și cosmosul în viziunea Sf. Maxim Mărturisitorul*, ed. IBMBOR, București 1999, p. 75

reîmpreunat cele sensibile cu cele inteligibile, lumea oamenilor și cea a îngerilor, omul având deschisă posibilitatea participării la Liturghia cerească împreună cu făpturile îngerești, întrucât Hristos Dumnezeu, Creatorul îngerilor a asumat natura umană și nu pe cea îngerească (cf. Evr. 2, 16); prin întruparea Sa cea dumnezeiască a unit în persoana Sa teandrică, Dumnezeirea și umanitatea într-o singularitate ,sursă ipostatică a oricărei desăvârșiri.

„Acum putem înțelege mai bine ... rolul destinului original: «Prin Hristos a fost restaurată integritatea firii» pentru că El reprezintă în figură (arhetip) ceea ce noi suntem și invers, în Hristos, noi devenim asemenea cu El.”⁵³

Din punct de vedere ontologic, în Hristos s-a realizat refacerea integrală a omenirii desfigurate de anti-liturghisirea Satanei. Este interesant de văzut la nivel ascetic, cum Mântuitorul nostru a fost ispitit exact cu cele trei „gânduri ale răutății” pentru a-L deturna de la misiunea Sa. Este încercare Satanei de a face din Hristos, Antihrist. Dacă prin absurd, Hristos ar fi cedat celor trei ispitiri ar fi devenit terenul cel mai propice pentru planurile celui rău de a corupe întreaga creație, căci „în persoana Antihristului se va concentra tot răul – în întreaga sa plinătate și putere – pe care-l va putea recepta și suporta firea omului”.⁵⁴ Hristos însă, însuși Dumnezeu întrupat, a făcut inutile încercările Satanei. În cap. 4 al Ev. după Sf. Luca putem vedea cum diavolul folosește exact aceeași tactică precum în grădina Edenului. Intră cu aceeași încercare de stârnire a suspiciunii, îndoielii: „dacă ești Fiul lui Dumnezeu ...” (Lc. 4, 3). Mântuitorul nu dialoghează cu Satana, ci îi răspunde cu cuvinte ale Revelației a căror autoritate spulberă ispita. Prima dintre ispite este referitoare la plăcere (prefacerea pietrelor în pâine). Este înfrântă de Hristos prin indicarea adevăratei hrane ce câștigă nemurirea, Cuvântul lui Dumnezeu; El însuși era acest Cuvânt care se va da pe Sine mâncare pentru poporul răscumpărat. Mântuitorul Isus Hristos este și „piatra” cea spirituală din care au izvorât șuvoaiele răcoritoare ale învățăturii Sale , piatră care se va preface în pâine euharistică, dar nu la „epicleza” diavolului din muntele Carantaniei, ci în ceasul dinainte rânduit de Tatăl. Cea de a doua ispită referitoare la stăpânirea întregii lumi pune în discuție închinarea cea adevărată. Satana dă dovadă de îndrăzneală fără seamăn: îi cere Fiului lui Dumnezeu făcut om să i se închine. Respingerea acestei sugestii diavolești este un act de anti-idolatrie. Ultima ispită este cea de a face minuni aruncându-se de pe aripa templului fără a i se întâmpla ceva rău, care pune la încercare dorința înnăscută a omului după putere (slavă deșartă). Prin respingerea celor trei ispite Isus Hristos

⁵³ Paul Evdochimov, *Ortodoxia*, ed. IBMBOR, București 1996, p. 101

⁵⁴ Boris Molceanov, *Antihrist*, ed. Polirom, Iași 2000, p. 158

parcurge căderea protopărinților în sens invers, închizând rana păcatului. Satana se mișcă între protopărinți și Hristos cu aceeași înverșunare cu care lucrează în istorie de la începutul până la sfârșitul ei. Dacă primul Adam a cedat și a devenit stricăcios, cel de al doilea Adam, Hristos, a refăcut în Sine însuși, cu putere, tot ceea ce Satana reușise să distrugă în protopărinți, restaurând firea omenească și mântuind și pe urmașii lui Adam. Una din stihirile din Sfânta și Marea Sâmbătă exprimă plastic acest lucru astfel:

„Astăzi iadul strigă suspinând: Zdrobitu-s-a stăpânirea mea, păstorul s-a răstignit și pe Adam l-a înviat. De cei peste care eram împărat sunt lipsit, și pe care i-am înghițit, puternic fiind, pe toți i-am vărsat. Deșertat-a mormintele, Cel ce a fost răstignit, slăbit-a puterea morții. Slavă, Doamne, Crucii Tale și Învierii Tale.”⁵⁵

Mântuitorul Hristos, prin deșertarea de Sine și smerirea Sa (cf. Fil. 2, 7.8) a distrus ceea ce are mai de preț diavolul și anume mândria. Prin viața Sa de sărăcire și dăruire, deși era împăratul cerurilor și al pământului, a înfrânt toți idoli bogăției, iar prin suferințele, patima și moartea Sa puterea amețitoare a plăcerilor a fost spulberată. Toate lanțurile cu care Satana leagă pe om au fost zdrobite de Hristos în trupul și viața Sa. Poporul lui Dumnezeu a fost eliberat iar porțile raiului redeschise. În Hristos mântuirea *obiectivă*, refacerea naturii decăzute, a fost realizată odată pentru totdeauna, iar harul recâștigat și reintegrat în structura vitală a omului. Ceea ce depinde de fiecare este realizarea mântuirii *subiective* prin colaborarea cu energiile harului Spiritului Sfânt, urmând modelul vieții Domnului.

III.2. „Boldul morții” – experiența moral-existențială a răului

Întreaga Revelație dumnezeiască este un neîntrerupt dialog între Dumnezeu și om. Este vorba despre un dialog de iubire, de aceea legătura dintre om și Dumnezeu se poate cel mai bine exprima în termenii alianței conjugale. În Sfânta Scriptură Dumnezeu apare ca soț gelos și îndurerat de necredințioșia alesei Sale – poporul lui Israel. Cartea lui Osea este, în acest sens, grăitoare, profetul prin gestul său simbolic de a-și lua de soție o femeie desfrânată, dezvăluie drama iubirii lui Dumnezeu pentru un popor care neîntrerupt se dedă la practici idolatre, la adulter spiritual. Cântarea Cântărilor este icoana iubirii conjugale dintre Dumnezeu și popor (fie

⁵⁵ *Prion*, ed. BOM, Orhei, 1998, p. 585

Israel, fie Biserica) fiind un poem de iubire ce redă în imagini idilice veșnica și neliniștita căutare dintre creatură și Creator.

Domnul nostru Isus Hristos se prezintă pe Sine ca Mire (cf. Mt. 9, 15; Mc. 2, 19; Lc. 5, 34; Io. 3, 29). Se poate spune că totul nu este decât o poveste de iubire dintre Dumnezeu și om. Știm însă că în lume există păcatul și, mai mult, există suferința și moartea. Iubirea ar trebui să fie cea care eternizează, care păstrează memoria vie a persoanei iubite, dar între Dumnezeu și om a intervenit păcatul,⁵⁶ pierderea amintirii de Dumnezeu.

Citim în cartea Facerii că Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Său: „după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie” (Fac. 1, 27). La o primă privire textul ar putea fi perceput ca obscur, mai ales în lumina teologie speculative. Textul pare să introducă în Dumnezeu principiul sexualității, fapt contrazis de teologia sistematică. Totuși, textul poartă în sine o profunzime greu de pătruns fără folosirea mijloacelor teologiei simbolice. Dumnezeu creează lumea, în înțelepciunea Sa dumnezeiască, comunicând, după sofilogii ruși, Sofia necreată, ideile dinamice, vii ale logosului, lumii creaturale. Astfel, Necreatul este cel ce **dăruiește** și **se dăruiește** iar creația este cea care **se primește** și **primește**. Analizând acest fapt, vedem că principiul masculinului este prin excelență cel care dăruiește, activ, arzător, pe când cel al femininului este pasiv, receptiv, rece. Lumea creată, având ca suflet inteligent omul, este destinată devenirii, dar nu uneia mecanice spre un eshaton încremenit, ci este destinată ipostasierii care presupune prezența iubirii, caracteristică constitutivă a ipostasului. Iubirea ipostatică este ipsotasiatoare, venind de la Dumnezeu însuși. Omul este destinat ca, unind în sine întreaga creație să o ipostazieze prezentând-o lui Dumnezeu ca pe o mireasă. Acesta era planul original al înțelepciunii divine. În actul creației, Tatăl binevoiește zidirea lumii, Fiul transmite ideile, formele veșnice dar dinamice ale făpturilor, iar Spiritul dă viață și însuflețește aceste idei. Rațiunile creației din Logos întemeiază creația, fiind structurile fundamentale ale acesteia. Logosul, Sofia divină se odihnește în Sofia creată – sufletul creației -, care se obiectivează ipostasiindu-se în om, ca loc al nunții dintre Logos și Sofia dintre Creator și creatură.

„Omul trăiește o anume dimensiune obiectivantă a lumii, iar lumea, primind iubirea omului se personalizează devine după chipul său. Fiindcă persoana umană se realizează în relația sa fundamentală cu Hristos, iar lumea în Hristos, prin intermediul omului, trăiește nașterea sa pentru Ierusalismul cel nou.”⁵⁷

⁵⁶ Preferăm să folosim cheia interpretativă a relațiilor de iubire pentru a exprima raportul dintre Dumnezeu și om, evitând astfel juridismul sau exagerarea teologiei meritului

⁵⁷ Marko Ivan Rupnik, *Cuvinte despre om. I Persoana – ființa Paștelui*, ed. Deisis, Sibiu 1997, p. 182

Ierusalimul cel nou, eshatologic, va fi de fapt creația în întregime ipostasiată și locuită de Dumnezeu, Sofia creaturală devenită „Mireasa, femeia Mielului” (Apoc. 21, 9-11). Vedem astfel cum omul deține o responsabilitate copleșitoare prin poziția pe care o deține în sânul creației. Planul nupțial în Eden, în care protopărinții erau protagoniști, a eșuat datorită dramei adulterului spiritual cu șarpele. Este semnificativ, în acest sens, faptul că tocmai femeia, partea receptivă a naturii umane, a fost ademenită. Alianța conjugală dintre Dumnezeu și om a fost întreruptă în mod brusc și distrusă de infidelitate – păcatul. Acesta este prin excelență respingerea iubirii, trădarea ei. Dumnezeu nu a părăsit, însă, făptura mâinilor Sale ci a continuat să lucreze la pregătirea nunții eshatologice a Cuvântului conform planului Său veșnic. Această nuntă a început odată cu întruparea Fiului lui Dumnezeu, eveniment prin care însuși Logosul a enipostasiat natura umană și, prin aceasta, întreaga creație. Cămara nunții – mormântul a dat naștere Bisericii, copiilor lui Dumnezeu răscumpărați din puterea morții și a păcatului. Nunta ca și celebrare va continua până la împlinirea și desăvârșirea ei în banchetul Împărăției lui Dumnezeu, unde Mielul - Cuvântul lui Dumnezeu se va uni cu Mireasa – Noul Ierusalim. Desăvârșirea va reuni Dumnezeirea cea una în ființă și întreită în ipostasuri cu „ipostasul” întregii creații asumate în omul îndumnezeit.

În lume se lucrează, prin intermediul păcatului, o altă unire, de data aceasta nelegiuită, și anume „concubinajul” nefiresc dintre om și răzvrătirea diavolească, dintre creație și hoțul care încearcă să fure lui Dumnezeu, creația. Acesta lucrează la așezarea anti-împărăției sale, aceea a lui Antihrist. Am mai arătat cum diavolul lucrează imitându-l pe Dumnezeu în mod răsturnat. Dacă Dumnezeu a creat lumea și omul spre a le uni cu Sine, în libertatea iubirii, Satana, prin șarpe a creat singurul lucru de care este capabil – păcatul, ca supraadăugare morbidă nenaturală la creația lui Dumnezeu. Dacă lumea a fost mântuită de Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat, așezând și întemeind Biserica – drojdia aluatului ce crește, adică a împărăției lui Dumnezeu -, Satana va încerca același lucru în mod răsturnat: să învenineze creația prin drojdia păcatului care dospește împărăția diavolului. Cum nu va putea niciodată să săvârșească întruparea, împărăția sa nu este întemeiată pe Antihrist așa cum împărăția lui Dumnezeu este întemeiată pe Hristos, ci Antihristul va fi întruparea întregului rău cosmic al păcatului însuși, desăvârșirea nedesăvârșirii, singura împlinire „eshatologică” a regatului lui Satana.⁵⁸ De aceea păcatul ca distrugere a iubirii lui Dumnezeu, ca încercare de degradare a uniunii mistice dintre Hristos și Biserică este în mod real un adulter spiritual – „concubinaj” cu dușmanii lui Dumnezeu.

Primul păcat săvârșit de strămoșii noștri a însemnat un adevărat act de logodnă cu moartea, întrucât „precum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea așa și moartea a trecut la toți oamenii pentru că toți au păcătuit în el” (Rom. 5, 12). Primul efect al păcatului ce

⁵⁸ 23 Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1956, p. 51

atinge însăși ontologia omului este moartea. Nici nu ar putea fi altfel din moment ce omul a părăsit Izvorul însuși al vieții sale. Păcatul este părăsirea statutului ontologic pentru care a fost creat și asumarea iluzoriului în locul realului. Este un fenomen analog mirajului din deșert care pare a fi apa mult dorită, dar care, pe lângă faptul că înșelă, consumă și ultimele energii ale celui înșelat, târându-l în moarte. Diavolul – iluzionist desăvârșit – face același lucru în deșertul creației pe care el l-a provocat, prin mirajul procesului ispitire – păcat, aducând în existența umană tragedia nenaturală și absolut illogică a morții: „pentru că plata păcatului este moartea” (Rom. 6, 23). Moartea este darul de nuntă al Satanei, făcut protopărinților în locul dumnezeirii promise – o realitate atât de nefirească atât de greu de acceptat și pătruns cu înțelegerea încât este percepută ca taină impenetrabilă de ultima dintre stihirile de la slujba înmormântării:

„Plâng și mă tânguiesc, când mă gândesc la moarte, și văd în morminte zăcând frumusețea noastră cea zidită după chipul lui Dumnezeu, grozavă, nemărită, neavând chip. O, minune! Ce taină este aceasta ce s-a făcut cu noi? Cum ne-am dat stricăciunii? Cum n-am înjugat cu moartea? ...”⁵⁹

Oricât ne-am autoiluziona, oricât de evazivi am fi în privința faptului final al vieții în această lume, spectrul morții umbrește și cele mai optimiste firi. Moartea este condiția ontologică corespunzătoare condiției etico-morale decăzute a omului. Dacă moartea este cu adevărat o tragedie înfricoșătoare, la nivel spiritual păcatul este moartea absolută singura cauză ce poate explica moartea biologică. Păcatul dezintegrează toată firea umană și nu doar o parte a acesteia. Este boala care în cele din urmă, duce la ceea ce Scriptura numește „moartea cea de a doua” (Apoc. 20, 14). Scopul cel mai scump diavolului, moartea definitivă, corespunde mișcării inertiiale și haotice spre neant, al cărui mesager s-a făcut. Invenția, unica creație a Satanei, este păcatul, fapt pentru care „cine săvârșește păcatul este de la diavolul pentru că de la început diavolul păcătuiește” (1 Io. 3, 8). Moartea și păcatul sunt cele două echivalențe instrumentale ultime de distrugere ale creației și vieții. De fapt, păcatul și moartea sunt ultimele redute ale diavolului și aceasta pentru că constituie mediul său vital.

Starea trăitorilor în păcat este o neîntreruptă pregustare a morții, analoagă pregustării veșniciei în cazul celor ce trăiesc în harul lui Dumnezeu. Suferința cosmică reflectată de suferința omului se datorează dezordinii și deci stricăciunii pe care însuși omul a introdus-o în univers. Această stricăciune se realizează sub presiunea timpului rău, entropic, care guvernează lumea. Nedesăvârșirea clipelor scurgându-se una după alta într-un vârtej interminabil, stârnește

⁵⁹ *324. Ahologhion (Molitvenic)*, Tipografia Seminarului Diecezan, Blaj 1940 p. 126

în om frica morții, făcându-l sclav. Vorbind despre omul „dezvoltat” al zilelor noastre filosoful Emil Cioran spunea:

„Înainte de a-și realiza visul: o umanitate mereu grăbită, năucă și cu ochii pe ceas, va străbate continentele, mereu în căutare de noi victime asupra cărora să, își reverse preaplinul înfrigurării sale, întunericului din el. Privindu-l întrezărești natura adevărată a infernului. Nu e oare tocmai locul unde ești pe vecie osândit la timp?”⁶⁰

Timpul păcatului este timpul morții, un timp de infern atentând la înseși structurile vieții. Omul în starea de păcat, deviat de la scopul existenței sale, începe să graviteze în jurul propriei sale persoane. Darul lui Dumnezeu, odată respins, îl lasă gol (cf. Fac. 3,7), goliciune pe care încearcă să o umple cu orice. Sentimentul golului este unul dintre cele mai mari chinuri ce îl vlăguiesc pe cel păcătos:

„Omul a devenit o prăpastie fără fund; el se îngrijește cu toate puterile lui, să umple această prăpastie dar nici nu vede nici nu simte că s-ar putea umple vreodată.”⁶¹

Pentru Sf. Teofan Zăvorâtul,⁶² la nivelul structurii umane, golul devine:

- gol al minții: uitând de cel ce este Unul și Totul, sufletul naște grija pentru știința multă de carte, iscodire, întrebare, cercetare – slava deșartă;
- gol al voinței: în locul lui Dumnezeu, omul încearcă dobândirea de multe lucruri, stăpânirea tuturor – dorința de posesiune;
- gol al inimii: omul se lasă în voia tuturor plăcerilor răspândirea în obiecte în care încearcă să își găsească împlinirea. – plăcerea;

Vedem în cele spuse mai sus cele trei mari gânduri ale răutății și anume mândria științei, dorința de a avea și căutarea plăcerilor. La originea oricărei suferințe, în orice păcat putem găsi una dintre aceste trei rădăcini ale răului izvorâte din alegerea de sine însuși în locul lui Dumnezeu. În fiecare suferință umană determinată de păcat se conturează chipul diavolului. Păcatul este „epifania” diavolului, este descoperirea lui atât în sensul de invenție cât și în acela de revelare a acestuia. Paradoxal, în ciuda tuturor suferințelor care străbat lumea, singurul loc de

⁶⁰ Emil Cioran, *Căderea în timp*, ed, Humanitas București 1994, p. 44

⁶¹ Sf. Teofan Zăvorâtul, *Calea spre mântuire*, Fundația Dosoftei, București 1999, p. 73

⁶² Idem, p. 74

unde ar mai putea veni mântuirea, și anume Biserica în calitate de lucrare a lui Dumnezeu în lume, este dat uitării, ignorat sau respins în mod frontal. Aceasta îl face pe Alexandros Kalomiros să spună că: „trăim în epoca apostaziei prezisă pentru zilele cele de pe urmă.”⁶³ Cauza acestei stări este, după același autor, răcirea iubirii ca și consecință a păcatului. de aceea putem vorbi despre păcat ca revelare a Satanei.

Dumnezeu, prin actul creației, a scos din neant ființa, dar diavolul „aparținând lumii create, cunoscând din proprie experiență forța ne-ființei, fiindcă o actualiza în sine în calitate de rău printr-un act de revoltă oarbă,”⁶⁴ încearcă să o sustragă Creatorului și Stăpânului, amestecând în ontologia ei ne-ființa păcatului. Fiind creatură ca toate celelalte creaturi, diavolul nu are stăpânire asupra ființei, și aceasta cu atât mai mult cu cât el însuși a pierdut posesia propriei ființe prin faptul că a zămislit în sine ne-ființa păcatului. De aceea se folosește de om și destinul acestuia pentru a-și realiza planul. Inteligența îngerească, fiind capabilă de aprehensiune simplă devine, prin păcat dintr-o dată opacă, întunecată. Rațiunea angelică participantă în gradul cel mai înalt la Logosul dumnezeiesc a devenit irațională în răzvrătirea sa. Omul sedus de puterea șarpelui, devine instrumentul cel mai docil, canalul cel mai direct prin care ne-ființa intră în creație. Lumea lipsită de harul dumnezeiesc, blestemată, se răzvrătește împotriva celui ce a supus-o stricăciunii (cf. Rom. 8, 20). mai mult decât atât, omul însuși plonjează într-o lume a suferinței, care îi devine co-esențială. Răul cosmic, suferința, moartea, uitarea, neîmplinirea – iată rezultatele păcatului. Reluând gândul referitor la dimensiunea conjugală a creației dintre Necreat și creat, dintre Dumnezeu și om, dorim să arătăm în cele ce urmează cum că păcatul este evenimentul care subminează iubirea, căci „dacă omul este constituit ca o ființă creată de iubire, iar dimensiunea fundamentală a iubirii este libertatea, există posibilitatea constantă a pervertirii libertății și a iubirii”.⁶⁵ Căderea face parte din neadevărul stării de libertate pervertită. Dumnezeu, în actul creației, în întemeierea alterității, care evident nu poate fi decât ceva creat, deci prin esență coruptibil, dar tocmai de aceea capabil de transfigurare, se golește pe Sine - *κενοσις* (kenosis) –, coborându-se din starea atotfericită, asumându-și „riscul” libertății creaturii ce de fapt, depinde în mod absolut de El.

„Dacă creația lumii n-ar fi fost un act personal de iubire ci realitatea unei legi mecanice și deci comprehensibile conceptual atunci păcatul ar fi însemnat sau un faliment al creației, sau posibilitatea unui alt sistem, alternativa unui principiu malign”.⁶⁶

⁶³ Alexandros Kalomiros, *Sfinții Părinți despre originile destinului omului și al cosmosului*, ed. Deisis, Sibiu 1998, p. 61

⁶⁴ Serghei Bulgakov, *Lumina neînserat. Contemplații și reflecții metafizice*, ed. Anastasia, București 1999, p. 42

⁶⁵ Marko Ivan Rupnik, *Cuvinte despre om. I Persoana – ființa Paștelui*, ed. Deisis, Sibiu 1997, pp. 154-155

⁶⁶ *Idem*, p. 155

Libertatea este marea taină care poate face diferența între ființă și ne-ființă. Libertatea naște păcatul sau iubirea. Este o taină înfricoșătoare ca perspectivă, faptul că păcatul, care atacă în primul rând dimensiunea morală a ființei umane devine, agent distructiv la nivel ontologic. Moartea, catastrofa separării violente a compusului uman în părțile sale alcătuitoare, este dovada cea mai concludentă. Amenințarea spectrului morții celei de a doua transpare în spasmele morții biologice.

Starea decăzută a omului „adamic” ce se simte mai degrabă conatural cu păcatul și moartea decât cu opusul acestora a fost însă reparată de Hristos – „Adam cel de pe urmă” (1 Cor. 15, 45) – care prin actul Său de supremă kenoză a făcut posibilă în sine recapitularea (despre care vorbește și Sf. Irineu în *Contra haereses*) - ανακεφαλαιοσις (anakephalaiosis)- întregii istorii de dinaintea Lui și în același timp sanarea naturii umane în structura ei intimă. De aceea, pentru un creștin consecvent și conștient, moartea se găsește undeva în urmă, prin Botez; murind și înviind împreună cu Hristos, viața sa se deschide spre desăvârșirea – πληρωμα (pleroma) - eshatologică. De aceea himnografia bizantină cântă cu bucurie:

„Unde îți este, moarte, boldul? Unde îți este, iadule, acum, biruința?
De Împăratul cel ce a înviat ai fost omorât și nimicit, nu vei mai
împărăți de acum, că Cel tare a răpit pe cei legați pe care îi aveai.”⁶⁷

Prin lucrarea mântuitoare a Domnului, toate stricăciunile produse de decăderea începutului istoriei umane au fost reparate, păcatul nimicit prin har, moartea omorâtă prin moartea de pe Golgota, suferința însăși devenind instrument de sfințire și mântuire. Greutatea păcatului a devenit în Hristos simțirea harului, într-o inimă curățită de puterea dumnezeiască a dragostei.

III.3. „Războiul nevăzut” sau diavolul pustiei

Dumnezeu, din iubire s-a făcut om pentru ca pe om, să-l îndumnezeiască. Îndumnezeirea – θεοσις (theosis) - este planul lui Dumnezeu încă de la începutul zidirii. Dacă Dumnezeirea cea întreit- una a creat ceva în afară de Sine, aceasta s-a făcut nu pentru că ar fi avut nevoie de ceva din partea propriei Sale creații, dată fiind perfecțiunea Dumnezeirii cea mai presus de ființă. Dumnezeu, din pură iubire și libertate, din adâncul unei gratuități neînțelese, creează în mod

⁶⁷ Penticostar, ed, IBMBOR, București 1999, utrenia din *Duminica slăbănogului*, cântarea a VIII-a a canonului, cântărețul al III-lea p. 140

absolut și esențial lumea în tot ceea ce ea este și mai presus de orice, omul însuși, pentru a putea fi un partener liber, capabil de răspuns personal la această iubire. Omul trebuie să devină în har ceea ce Dumnezeu este prin natura Sa. Creația nu a urmat cursul conform planului lui Dumnezeu, lin, fără întrerupere, dată fiind tragedia cosmică a păcatului. Căderea îngerilor și apoi a protopărinților Adam și Eva a revelat în întregime potențialitățile și mai ales riscurile unei libertăți create. Totuși, în marea Sa milă, Dumnezeu a procedat la răscumpărarea omului, la reunificarea naturii umane împrăștiată prin activitatea și mai ales patima, moartea și învierea Fiului Său, Domnul nostru Isus Hristos. Începând cu acest eveniment, există în mod real și concret posibilitatea alegerii uneia dintre cele două căi: a vieții sau a morții.⁶⁸ Mântuirea integrală a naturii umane, realizată deplin în persoana divino-umană a Mântuitorului, trebuie asumată liber în fiecare persoană umană creată prin comunicare harului Sfântului Spirit, căci „scopul întregii economii a lui Hristos este pogorârea Duhului Sfânt.”⁶⁹ De aceea țelul întregii vieți a creștinului este conlucrarea cât mai strânsă și neîntreruptă cu harul.

Două mari taine ale creștinismului, strâns unite între ele, își găsesc împlinirea una în cealaltă: **teandria** și **sinergia**. Prima se referă la ipostasul necreat divino-uman al Mântuitorului, la unirea negrăită a naturii umane cu natura dumnezeiască, fără ca una dintre cele două firi să schimbe ceva din ceea ce este, în sine. Unirea ipostatică, unică în întreaga istorie a ființei, devine pentru om sursa inepuizabilă a propriei îndumnezeiri. În Isus Hristos, Dumnezeu și omul sunt uniți într-o unire ontologic indisolubilă. Aceasta este antidotul netăgăduit pentru orice păcat, în toate aspectele sale. Teandria hristologică este sursa și paradigma sinergiei antro-po-pneumatice. Sinergia este împreună-lucrarea voinței umane cu energiile Spiritului Sfânt. Dacă teandria rămâne unică și absolută, sinergia este deschiderea teandriei spre toate ipostasurile umane create, nu într-o unire ipostatică, ci într-una energetică. Cuvântul a enipostaziat în persoana Sa divină firea omenească –teandria – cu consecința că oamenii au posibilitatea să „enipostasieze” harul Sfântului Spirit în ei înșiși, în ipostasurile create – sinergia. Aceasta nu înseamnă miripostasierea Dumnezeirii, tocmai pentru că este posibilă doar o unică unire ipostatică, ci pluralitatea persoanelor umane îndumnezeite în energiile Spiritului devin sinharismatice. Acesta este scopul întregii vieți creștinești, trăită în toată radicalitatea sa în viața monastică. Monahismul este caracterizat încă începând cu originile sale, de viața ascetică, luptă pe dublu front: cu viciile, pentru însănătoșirea naturii păcătoase și dobândirea harului Spiritului, și cu tot ceea ce vine din afară și care poate îndepărta de Dumnezeu, lumea sau diavolul însuși. Viața monahilor din deșert a devenit proverbială în acest sens. Războiul cu patimile, început în secolul al IV-lea de Părinții deșertului, continuă până astăzi, în nevoințele călugărilor sau a celor ce trăiesc viața consacrată.

⁶⁸cf. *Scrierile Părinților Apostolici*, ed. IBMBOR, București 1995, *Învățătura celor 12 Apostoli*, 1.1, p. 26

⁶⁹ Sf. Simeon Noul Teolog, Omilia nr. 38, 1, citat în *Rugul aprins*, Paul Evdokimov, ed. Mitropoliei Banatului, 1994, p. 103

Când studiem viața Părinților deșertului sau citim *Patericul* suntem uimiți de familiaritatea acestora cu ființa și lucrarea diavolilor, aceasta confirmând pe deplin expresia, aproape scandaloasă la o privire superficială, a Sf. Paroh din Ars, Ioan Maria Vianney, care-l numea pe diavol „vechi tovarăș.”⁷⁰

Deșertul a fost considerat întotdeauna, mai ales în Orientul Apropiat, locul preferat de forțele răului, mediul vital al demonilor, sălașul morții, al necunoscutului. Simbolismul concret, dur, al deșertului a făcut din el un loc de luptă între bine și rău, un spațiu ce a înlocuit arenele romane unde erau martirizați creștinii, cu ispitirile și opresiunile de tot felul ale diavolului. În VT apare prescripția ritualului de ispășire prin transferarea păcatelor poporului asupra țapului ispășitor (cf. Lev. 16,10), care este alungat în deșert, îndepărtând nelegiuirile fiilor lui Israel „în pământ neumblat” (Lev. 16,22).

„ S-ar putea, dar nu este deloc sigur, ca Azazel, căruia i se trimite un țap în ritualul de Iom Kipur, să fi fost considerat un prinț al demonilor, jertfa având scopul de a-i îmbuna dușmănia față de Israel.”⁷¹

Tot deșertul a fost locul unde Arh. Rafael l-a alungat, legându-l pe Asmodeu, demonul ucigaș, exorcizat de tânărul Tobie la sfatul aceluiași arhanghel (cf. Tob. 8 3). De aceea pentru anahoreții din Egipt și de aiurea, deșertul era populat cu demoni, și aceasta cu atât mai mult cu cât creștinismul, răspândit în întregul Imperiu Roman, datorită luptei împotriva cultelor idolatre considerate închinat la demoni, era considerat a fi lucrarea lui Dumnezeu ce alungă demonii în pustie. De aceea diavolul devine unul dintre personajele comune în viața și apoteogmele Părinților deșertului.

În viața Sfântului „patriarh al monahilor”, scrisă de Sf. Atanasie cel Mare, patriarhul Alexandriei, „există între Antonie și demoni relații aproape continue.”⁷² Ispita la care a fost supus acesta, pe lângă faptul că demonstrează din plin toată ticăloșia diavolului, ne indică și modul în care lucrează, ajutându-ne să-l demascăm. Într-o primă fază, diavolul îl asaltează cu amintirea lucrurilor lăsate în urmă, a rudelor a prietenilor, a plăcerilor pe care le-a părăsit sau prin inducerea gândului că sănătatea îi va fi afectată de asceza dură. Apoi diavolul își continuă asaltul cu fantezii și chiar halucinații lascive în timpul nopții. Cu permisiune dumnezeiască diavolul începe să procedeze la infestații înspăimântătoare ce semănau aproape cu o luptă corp la corp între ascet și duhul cel rău. Acestea mergeau până acolo încât afectau viața fizică și

⁷⁰ Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1956, p. 72

⁷¹ *Dictionar enclopedic de iudaism*, ed. Hasefer, București 2000, p. 185

⁷² Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1956, p. 80

sensibilă a tânărului ascet. Ele se manifestau uneori prin producerea unui vacarm îngrozitor, prin apariții halucinante a diverse chipuri de fiare și reptile înfricoșătoare, pe care ascetul le spulbera prin credința în puterea lui Dumnezeu. Ajutorul divin nu întârzia niciodată să se facă simțit prin diferite semne, cum ar fi o rază de lumină care cobora din cer prin acoperișul chiliei sau vocea consolatoare a Domnului. Din experiența aceasta Sfântul oferă învățătură celor care vor să-l urmeze pe drumul către Dumnezeu, în lupta împotriva păcatului. În linia Tradiției, Sf. Antonie afirmă că demonii nu au fost creați ca atare ci au devenit răi prin alegere liberă. Aceștia inspiră toate tipurile de idolatrie simțindu-se amenințați de creștini, de aceea încearcă să-i împiedice în drumul lor spre desăvârșite prin toate mijlocele de care dispun. Cea mai de temut armă a diavolului este, după Sf. Antonie, sugestia diabolică, gândurile păcătoase pe care caută să le inspire cu tot dinadinsul. Acestea trebuie respinse prin post și rugăciune și prin exercițiile de pocăință, deșertul fiind un cadru potrivit pentru acestea. Pe lângă privațiunile pe care le comportă, deșertul este și o pavăză împotriva unor asalturi diavolești. Referitor la aceasta Sf. Antonie afirmă: „cel ce șede în pustie și se liniștește, de trei războaie este slobod: de auzire de grăire și de vedere și numai către unul are a lupta, al desfrânării sau al trândăvirii.”⁷³ Mai mult decât orice altceva, în viața anahoretului trebuie să domnească virtutea ascultării, a supunerii ca armă de nebiruit împotriva demonilor, orgoliul fiind păcatul rădăcină, alegerea de sine a diavolilor împotriva lui Dumnezeu. Într-adevăr, „supunerea cu înfrânare supune fiara.”⁷⁴ Ispitele odată respinse, demonii încearcă înspăimântarea anahoretului prin apariții adeseori obscene. Apar sub formă de femei, de animale sălbatice, șerpi, soldați etc. Sf. Antonie recomandă rezistența răbdătoare în fața acestora, care dispar mai ales la însemnarea cu semnul Crucii. Uneori, în mod surprinzător, demonii sugerează lucruri aparent bune pentru a putea strecura în suflet fie oboseala fie mânia. Adesea par să cânte psalmi împreună cu ascetul, amintesc expresii din Scriptură, repetă cuvintele în timpul lecturii monahului sau îl trezesc pe acesta în timpul somnului spre rugăciune, cu scopul de a-l slei de puteri. Diavolul se poate deghiza în „înger de lumină” (2 Cor. 11, 14) pentru a înșela, tot așa cum poate apărea sub forma unui călugăr cuvios, cu același scop. După Sf. Avă, una dintre cele mai puternice arme contra diavolilor, este încrederea simplă și curată în Dumnezeu care poate interveni prin mesagerii Săi, îngerii, în diferite feluri în viața monahului. Se impune un discernământ spiritual capabil să recunoască într-o intervenție externă pe cea a îngerilor sau pe cea a demonilor. Sf. Avă afirmă că intervențiile demonice sunt întotdeauna însoțite de agitație de zgomot interior, de tulburare, dorințe ambițioase, tristețe, spaime, dezgust, descurajări, inexplicabile.”⁷⁵ Semnul prezenței îngerești se manifestă dimpotrivă, prin pacea pe care o provoacă în suflet. Se vorbește uneori

⁷³ *Patericul*, Alba Iulia 1993, p. 9

⁷⁴ *idem*, p. 14

⁷⁵ Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1956, p. 80

chiar în termeni sensibili referitor la prezența îngerilor sau demonilor, a căror acțiune ar produce căldură sufletească respectiv înfrigurare.⁷⁶

Caracterul evanghelic al vieții ascetice este de la bun început prezent prin însăși intenția fundamentală a acestuia: jertfirea în Hristos după modelul oferit de El. Victoria Mântuitorului în pustia Carantaniei împotriva sugestiilor Satanei este modelul prin excelență al strădaniei de a respinge ispitele model pe care monahii din toate timpurile încearcă să îl urmeze. Contracararea sugestiilor insidioase ale celui rău se face nu prin argumentare discursivă sau chiar prin târguire cu ispita ci prin autoritatea cuvântului lui Dumnezeu. De aceea s-a stabilit printre călugării pustiei obiceiul de a răspunde la fiecare gând rău sau ispită cu versete din Sfânta Scriptură sau din apoftegmele Părinților. Se scriau chiar cărți în care ofereau citate din Dumnezeiasca Scriptură, potrivite pentru fiecare gând păcătos care ar putea apărea în mintea unui om.

Idealul ascetic, nepățimirea⁷⁷ – *απαθεια* (apatheia)-, liniștirea – *ησυχια* (isihia) – însemna o declarație de război împotriva ispitelor, a patimilor și, prin aceasta, împotriva diavolilor. Nepățimirea asceților creștini nu este identică cu apatia stoicilor. Aceasta din urmă era una de tip psihologic, o domolire a pasiunilor și a afectivității până la nivelarea lor totală. Pentru călugări, pasiunile și mișcările sufletului rămân un dar al lui Dumnezeu fapt pentru care nu încercau anihilarea, ci reorientarea pozitivă a acestora. Ceea ce urmăreau mai cu seamă era rezistența față de influențele nefaste ale diavolului care încercau să transforme puterile sufletului în dușmani ai acestuia. Lupta monahilor rămâne una împotriva exotiei (străinului), împotriva a ceea ce vine din afară reflectându-se în interior, deci a influenței diavolești și a mișcărilor naturii stricate, aliate păcatului. Asceza nu trebuie să forțeze limitele naturii în starea ei creaturală, scopul nefiind anularea, ci desăvârșirea în har, căci „toate cele ce sunt peste măsură sunt de la draci.”⁷⁸ Mitropolitul Hristodoulos Paraskevaïdis descrie câteva din tacticile diavolului, precum și modul în care trebuie respinse încercările acestuia de a atrage în ispită. Mai întâi trebuie spus că diavolul nu folosește același fel de ispită pentru toți oamenii. Nesuportând înfrângerile, calculează fiecare mișcare cu precizie. Dibăcia în a-și adapta mijloacele, aptitudinilor și slăbiciunilor fiecărui suflet pe care îl atacă, poate fi contracarată prin neîncrederea în puterile proprii și întărirea încrederii în Dumnezeu. Autorul sus-pomenit numește începutul luptei ascetice „zâmbetul diavolului,”⁷⁹ întrucât se arată a fi la început prietenos, având chiar o anumită bunăvoință (aparentă, evident) față de cei care înaintează pe calea spre Dumnezeu. Diavolul

⁷⁶ Facem o precizare în legătură cu ceea ce sfinții călugări numesc „demoni”. În foarte multe cazuri demonul este chiar ființa personală care acționează în ispite, dar la fel de des, „demonii” Părinților sunt diferite fațete ale ispitei sau nenumăratele specii ale păcatului. De aceea nu trebuie să umplem de diavoli viața Părinților deșertului în mod artificial, forțat

⁷⁷ Referitor la nepățimire, vezi subcap. *Esența și scopul ascezei* din lucrarea *Evagrie Ponticul. O introducere*, Ierom. Gabriel Bunge, ed. Deisis, Sibiu 1997, pp. 96-104

⁷⁸ *Patericul*, Alba Iulia 1993, p. 432

⁷⁹ Hristodoulos Paraskevaïdis, *Războiul împotriva Satanei*, ed. Anatasia, București 1998, p. 39

insuflă chiar gânduri și fapte frumoase și un entuziasm înflăcărat pentru a adormi vigilența monahului, după care vine cu „artileria grea”, doborând nefericitul suflet înșelat. Un mod de a fi specific diavolului este ascunderea, neieșirea la vedere. Disimularea este una dintre cele mai abile arme diavolești. În aceasta intră încercarea de a-i convinge pe oameni să-i nege existența sau cel puțin să inducă indiferența în ceea ce-l privește. Prin aceasta diavolul își pregătește teren sigur pentru înșelarea și distrugerea sufletelor. Antidotul este credința smerită față de datul Revelației și vigilența spirituală. Diavolul știe să atace întotdeauna în punctele slabe pe care le cunoaște mai bine decât oricine. Mitropolitul Hristodoulos face o comparație sugestivă între diavol și ciocănitore, care prin lovituri repetate caută orice gol din spatele cojii copacului.⁸⁰ Luarea prin surprindere, determinând buimăcirea omului, este o altă născocire diavolească. Deruta introdusă poate provoca în orice moment căderea. Vigilența este din nou soluția – este ceea ce monahii numesc trezvie. O altă metodă scumpă diavolului este micșorarea gravității unui păcat pe care îl propune spre a putea fi comis cu ușurință după care adâncește remușcarea, aruncând sufletul în disperare. Referitor la aceasta Sf. Ioan Scărarul spune că „înainte de cădere, demonii numesc pe Dumnezeu iubitor de oameni, iar după cădere, aspru.”⁸¹ Nepăsarea este o stare pe care încearcă să o inspire diavolul, fiindcă aceasta îi procură înstăpânirea desăvârșită și liniștită asupra sufletului.

Acestea sunt doar câteva dintre modalitățile diavolești de cucerire și distrugere a creaturilor lui Dumnezeu, menite nu morții, ci îndumnezeirii.

Diavol și deșert, monah și asceză, sunt cuvinte care fac parte atât din istoria creștinismului cât mai ales din istoria individuală, a vieții spirituale a fiecărui creștin. Monahismul a fost, de-a lungul timpului, sufletul activității Bisericii lui Hristos, ca permanentă rezervă de energie spirituală, mănăstirile rămânând bastioanele credinței în timpuri când erezia acapara masele. Viața monahilor din vechime, ca și cea a continuatorilor lor contemporani nouă, ne învață modul eroic de a lupta cu diavolul și cu răul pe care îl produce acesta. Războiul nevăzut înseamnă pacea sufletului creștin, „căci împărăția cerurilor se ia prin străduință și cei ce se silesc pun mâna pe ea” (Mt. 11, 12).

Monahii sunt semnul prezenței anticipative a desăvârșirii eshatologice. Tocmai de aceea monahul este numit „locuitor al deșertului și înger în trup.”⁸² În viața monastică lupta eshatologică, finală, este asumată la nivel personal. Aceasta se dezvoltă ca o continuă exorcizare a forțelor diabolice prin acumularea, folosirea și răspândirea energiilor harului.

⁸⁰ cf. Hristodoulos Paraskevaïdis, *Războiul împotriva Satanei*, ed. Anatasia, București 1998, pp. 43-44

⁸¹ Sf. Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, ed. Amarcord, Timișoara 1985, p. 233

⁸² *332* *Prologhion*, ediția a IV-a, Tipografia Seminarului Arhiepiscopiei Blaj 1934, *tropar la un Cuvios*, p. 282

IV. IZGONIREA CELUI RĂU ÎN SLUJIREA SFINTEI BISERICI

IV.1. Exorcism și exorcistat – noțiune și realitate

Pronunțarea cuvântului „exorcism” provoacă de cele mai multe ori fie reacții de teamă – la cei mai superstițioși -, fie circumspecție – în cazul persoanelor mai culte. De aceea, clarificarea conținutului semantic al acestei noțiuni și dezvăluirea valențelor reale ale practicii exorcismului se impune în măsura în care dorim o reînnoire a vieții Bisericii, așa cum preconizează documentele Conciliului Ecumenic Vatican II.

Este bine de știut că, a căuta o explicare a exorcismului ca atare în afara mediului iudeo-creștin – cu toate că în aproape toate religiile se întâlnesc fenomene similare - ar însemna o rătăcire vană prin diferitele culturi spirituale fără un rezultat unitar mulțumitor. Exorcismul are cu adevărat sensul pe care îl exprimă noțiunea numai în contextul Revelației, cu deosebire a celei biblice. Cuvântul „exorcism” este o reluare a cuvântului latinesc *exorcismus* care provine din gr. ἐξορκισμός (exorkismos), care nu apare în greaca clasică, de aceea se presupune că ar fi un cuvânt propriu limbajului ecleziastic. Verbul corespunzător ἐξορκίζω (exorkizo) are sensul de „a face să jure”, „a lega printr-un jurământ.” Mai târziu a primit sensul pe care-l are astăzi, acela de a exorciza, însemnând îndepărtarea prezenței reale a diavolului dintr-un corp uman pe care-l ocupă, posedă sau obsedează sau dintr-un spațiu sau obiect pe care le infestază.⁸³ Termenul apare în VT în traducere grecească **LXX** de două ori și anume în Facere 24, 3, unde are sensul de „a jura” și în 3 Regi 22, 16, cu sensul de „a conjura, a face jurământ făcând apel la conștiință”. În NT, Marele Preot îl conjură pe Isus să spună dacă El este Fiul lui Dumnezeu, folosind expresia „te jur pe Tine” (Mt. 26, 63) – ἐξορκίζω σε (exorkizo se). Un singur verset din NT folosește cuvântul în sensul clasic, de mai târziu, pe care-l păstrează și astăzi, și anume în Fapte 19, 13, unde se spune: „și au încercat unii dintre iudeii care cutreierau lumea, scoțând demonii, să cheme peste cei care aveau duhuri rele numele Domnului Isus, zicând: Vă jur – ορκίζω (orkizo) – pe Isus pe Care-L propovăduiește Pavel ...” Mântuitorul însuși nu a fost numit niciodată cu numele de exorcist. Pentru acțiunile prin care alunga demonii din diferiți posedați, NT folosește cuvinte ca „a alunga” – εκβάλλω (ekbalo) – și „a scoate” – ἐξερχομαι (exerhomai).⁸⁴ Mântuitorul nu recurgea niciodată la formule speciale sau cuvinte magice, așa cum făceau iudeii și cum se practica în întreaga lume orientală, ci alunga demonii printr-un ordin simplu, de multe ori nerostit, prin autoritatea pe care o degaja ființa Sa. Textele evanghelice nu fac adesea distincția între cei bolnavi și cei posedați datorită concepției potrivit căreia orice rău are la originea sa o

⁸³ cf. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, T. V, 2^{-ème} part., Librairie Letousey et Ané, Paris 1924, col. 1762

⁸⁴ *Dictionnaire encyclopédique de la Bible*, Brepols, Turnhout 1987, p. 460

acțiune diavolească. În orice caz prezența personală a diavolului în persoane posedate apare clar în Evanghelie.

Exorcismul este, din punct de vedere tehnic, o conjurare a diavolului pentru a-l obliga să elibereze o persoană al cărei trup, sensibilitate, memorie și imaginație au fost luate în stăpânire de acesta. Tot exorcism se numește și îndepărtarea influenței malefice din animale obiecte sau spații locuite. Exorcismul este format dintr-un ansamblu de rugăciuni de cerere față de Dumnezeu pentru a-l elibera pe cel posedat și dintr-un șir de porunci adresate diavolului în numele lui Isus Hristos, prin mijlocirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu sau prin mijlocirea unor sfinți exorciști sau taumaturgi. Practica exorcismului presupune credință în Dumnezeu ca Stăpân și Suveran, cu excluderea oricărei forme de dualism maniheist sau a oricărui tip de practică superstițioasă. Exorcismul în forma sa curată, plină de evlavie, ca manifestare a puterii date de Mântuitorul este un act al credinței autentice în puterea binelui ce biruie întotdeauna. Exorcismul, în Biserică, în ciuda faptului că atât abuzurile superstițioase cât și disprețul atentează la sacralitatea actului sacramental, trebuie să rămână în continuare o manifestare a puterii primite de apostoli și a dragostei nebiruite revărsate de Mântuitorul pe dealul Golgotei. Ministrul acestui sacramental, controversat în mentalitatea seculară și uneori chiar în cea ecleziastică dar totuși atât de înrădăcinat în Dumnezeiasca Tradiție, se numește „exorcist”, de la lat. *exorcista*, provenit din limba greacă de la cuvintele εξορκιστης (exorkistes) sau επορκιστης (eporkistes), fiind corespondentul concret al cuvântului abstract ce desemnează misiunea sa, exorcizarea. Acest nume, la începutul Bisericii și chiar înainte în mentalitatea și cultura iudaică, nu implica vreo onoare sau minister ecleziastic special ci îl desemna pur și simplu pe cel ce exorciza, căci, în Biserica primară, până la mijlocul sec. al III-lea, toți credincioșii, în virtutea revărsării harismatice a Sfântului Spirit, puteau să exorcizeze. Totuși, curând, din timpul lui Tertulian, folosirea denumirii de exorcist începe să capete o nuanță specială, harisma restrângându-se la anumite persoane special desemnate. Cel puțin în Apus exorciștii încep să fie un ordin aparte de clerici, numărați împreună cu ceilalți. Astfel în timpul Sf. Papă Corneliu, la Roma existau 46 de preoți, 7 diaconi, tot atâția ipodiaconi, 42 de acoliti, lectori și exorciști care împreună cu ușierii erau în număr de 52.⁸⁵ Conciliul al IV-lea din Cartagina, în al 7-lea canon al său, prevede modul în care se hirotesește un exorcist. Cuvintele folosite în acest canon pentru formula de investire sunt și astăzi în uz în Biserica romană. Existența unor exorciști hirotesiți special pentru acest minister nu înseamnă că exorcismul nu a continuat să fie practicat și de către alții, în special cei harismatici. Astăzi, toți cei hirotoniți, în special preoții și episcopii, posedă facultatea exorcizării, iar în Biserica latină precum și în cele orientale catolice este recomandat

⁸⁵ cf. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, T. V, 2^{-ème} part., Librairie Letousey et Ané, Paris 1924, col. 1781
334

un control strict din partea episcopului asupra funcțiunii exorcistului. De asemenea, în general în fiecare dieceză este numit un exorcist special pentru problemele care privesc ministerul său. Nu putem spune cu certitudine dacă în perioada dezvoltării disciplinei catehumenatului, exorcismele prebaptismale erau rezervate exclusiv exorciștilor sau dacă oficiantul Botezului le putea la fel de bine administra.

În Bisericile orientale ordinul exorciștilor nu a fost cunoscut peste tot ca separat, de sine stătător. *Constituțiile Apostolice* așează exorciștii în rândul miniștrilor bisericești⁸⁶. Aceștia nu primesc nici un fel de hirotonie, ci doar un fel de hirotesire ca și confirmare bisericească a primirii prealabile a harismei alungării duhurilor necurate. De aceea în Orient pot fi numiți exorciști toți cei care primesc acest har prin sfințenia vieții lor. Este de notat totuși, că în principiu, toți preoții dețin facultatea exorcizării - fapt care uneori conduce la excese – dar în general această sarcină cade pe umerii ieromonahilor.

Numirea ca exorcist conferă o putere spirituală asupra duhurilor infernale, în scopul izgonirii lor din cei posedați, în numele lui Hristos și al Bisericii. Să vedem câteva condiții și reguli impuse exorciștilor în Biserica latină.⁸⁷ Exorcistul, având misiunea de a izgoni diavolul din persoanele posedate, trebuie să aibă o viață virtuoasă, ireproșabilă din punct de vedere moral. El trebuie să se distingă prin spiritul de evlavie prin sobrietate și prudență, toate acestea orientate spre iubirea matură și responsabilă a aproapelui. În scopul exercitării sigure a ministerului său, exorcistului i se cere o încredere nelimitată în puterea și ajutorul lui Dumnezeu, unită cu o smerenie izvorâtă din cunoașterea propriei micimi. Din punct de vedere disciplinar, acesta trebuie să cunoască regulile propriei dieceze cu privire la ministerul său și de asemenea să aibă autorizație prealabilă și expresă a episcopului locului. Prin studiu și practică trebuie să cunoască toate cele ce țin de exercitarea ministerului propriu. Prudența sa matură trebuie să îl ferească de a crede prea ușor că o persoană este posedată. Distincția între posesiunea diabolică și bolile mintale trebuie să fie un exercițiu care însoțește permanent munca exorcistului. *Ritualul roman* avertizează aici mai ales că exorcistul trebuie să fie vigilent în ceea ce privește manifestările isterice sau șarlataniile. Colaborarea cu un medic conștiincios este de neînlocuit. Posesiunea veritabilă poate fi certificată prin fapte inexplicabile natural ca: folosirea și înțelegerea unor limbi necunoscute subiectului, vederea la distanță, cunoașterea gândurilor celorlalți sau exercitarea unei forțe fizice care depășește în mod evident puterea naturală a persoanei respective. Rigoarea este cea mai bună apărare față de demon, care este tatăl minciunii, de aceea exorcistul, fie înainte, fie după exorcizare, nu trebuie să dea mare importanță celor spuse de demonizat, iar dacă totuși înregistrează cele spuse, nu trebuie să creadă în mod orbesc totul. De

⁸⁶ cf. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, T. V, 2^{-ème} part., Librairie Letouzey et Ané, Paris 1924, col. 1782

⁸⁷ *Ibidem* col. 1785

asemenea, nu trebuie să creadă prea repede că victima a fost eliberată, decât după suficiente dovezi în acest sens. Remediile naturale neținând de domeniul exorcismului, trebuie lăsate în grija medicinei. Exorcistul trebuie să se abțină de la orice expedient superstițios. Ca pregătire pentru exercitarea misiunii sale acesta trebuie să aibă o conștiință purificată ca urmare a Mărturisirii bine făcute, cu părere de rău sinceră și adâncă, și să fie în unire cu Mântuitorul Hristos prin Sfânta Taină a Euharistiei. De asemenea, el nu trebuie să negligeze postul și rugăciunea, recomandate de Domnul ca arme puternice împotriva diavolilor (cf. Mt. 17, 21).

În ceea ce privește subiectul posedat, acestuia i se recomandă: abandonul în mâna lui Dumnezeu, folosirea mijloacelor harului precum Sfânta Spovadă și, dacă este posibil chiar Împărtășania. Biserica fiind locul regulat unde trebuie exercitat ministerul exorcistatului, atmosfera actului sacru trebuie să fie plină de respect față de lucrurile sfinte. Exorcismul, deși nu trebuie ca acest lucru să facă din el un spectacol, este necesar a fi administrat în prezența câtorva martori, în special dintre rudele celui în cauză. În cazul în care demonizatul devine violent sau se dedă la gesturi extravagante, preotul exorcist se va folosi de ajutorul câtorva persoane capabile să-l imobilizeze. Exorcistul nu trebuie să se abandoneze curiozității de a-l întreba pe demonizat lucruri care nu privesc ministerul său actual, adică tocmai alungarea diavolului. Cuvintele de conjurare trebuie făcute în smerenie înaintea lui Dumnezeu, pronunțarea lor trebuie să fie făcută cu hotărâre și pe un ton imperativ. Este recomandată folosirea expresiilor din Sfânta Scriptură. Dacă un cuvânt pronunțat lasă o impresie adâncă asupra duhului necurat, exorcistului îi este recomandată insistarea asupra acestuia. De asemenea, în actul sacru al exorcizării, acesta trebuie să folosească aspersiunea repetată cu apă binecuvântată și semnul Sfintei Cruci. Este recomandată folosirea crucifixelor și a relicvelor sfinților, care pot fi aplicate pe trupul posedaților, dar aceasta numai dacă nu există pericolul profanării. Sfânta Euharistie nu poate fi folosită niciodată în același mod. Exorcistul trebuie să fie îmbrăcat, după același *Ritual roman* cu un stihar alb (alba) și un epitrahil violet (stolă) pe care, în anumite momente ale ritualului trebuie să îl aplice pe gâtul demonizatului. Dacă eliberarea se va produce, este de datoria exorcistului ridicarea din decăderea morală care l-a dus la posesiune, a celui eliberat. Acestea sunt cele câteva recomandări ale *Ritualului roman* pentru exorciști.⁸⁸

Subiectul exorcismului se numește demonizat sau, în tradiția orientală energumen. Energumenul este o persoană care, cu permisiunea lui Dumnezeu este posedată în corpul simțurile, imaginația și memoria sa, parțial sau total, de o ființă diabolică. Sfânta Scriptură îi desemnează pe cei demonizați prin cuvinte sau expresii ca: δαιμονιζομενοι (daimonizomenoi) – demonizați, δαιμονισθητες (daimonisthentes) – stăpâniți de demoni, δαιμονα έχοντες (daimona ehontes) – având demon sau σεληνιαζομενοι (seleniazomenoi) – lunatici. Acțiunea diavolului în

⁸⁸Idem, col. 1786

cazul demonizațiilor nu este una pur exterioară, morală ci fizică, organică, diavolul acționând asupra organelor fizice ale posedatului. Starea celui ce a ajuns lăcaș pentru diavol devine din ce în ce mai ciudată, maladivă, dezvoltându-se în paralel cu evoluția unor boli organice sau psihice și însoțită de manifestări care depășesc cadrele naturale, prin prezența fenomenelor inexplicabile. Persoana este cuprinsă de agitație incontrolabilă, solicitarea la maxim a sistemului nervos, însingurare înfrigurată, toate însoțite adesea de boli cunoscute ca: epilepsie (cf. Mt. 4, 24), paralizii (cf. Lc.13, 11.16), mutism, orbire sau asurzire în ciuda sănătății organelor corespunzătoare vorbirii, auzului sau vederii (cf. Mt. 9, 32; 12, 22; Mc. 9, 24) și altele (cf. Mt. 8, 16; 15, 22; Mc. 1, 32.34.39; 7, 25; Lc. 4, 41; 7, 21; 8, 2). Fenomenul posesiunii diabolice nu este întotdeauna însoțit de bolile înșiruite mai sus, ci uneori au loc fenomene contrare, ca mărirea forței musculare, furia nestăpânită însoțită de scrâșnirea dinților, strigăte înspăimântătoare sau atracția față de elemente naturale distructive, ca focul și apa. În astfel de condiții, demonizatul devine de temut, iar în cazul în care nu poate face rău altora adesea se întoarce împotriva sa, zgâriindu-se, rănindu-se sau mutilându-se. Influența diavolească nu se limitează la organele corpului, ci se extinde și asupra imaginației și memoriei iar prin acestea derutează chiar inteligența. Se stabilește un fel de simbioză nenaturală între diavol și om, puterea inteligenței disociindu-se, ceea ce determină pierderea coerenței, aparența demenței. Uneori însă au loc fenomene contrare: persoana în cauză devine capabilă de a face sau cunoaște lucruri pe care nu este în stare să le facă în mod natural.

Teologia afirmă că diavolul nu poate niciodată pune stăpânire pe voința omului, aceasta fiind doar anesteziată, paralizată în timpul manifestărilor diabolice sau cucerită prin întunecarea sau păcălirea inteligenței. Voința rămâne locul de unde pornește întotdeauna eliberarea, refacerea și vindecarea omului.

Să notăm de asemenea că de cele mai multe ori energumenii sunt sub influența unui număr mare de diavoli. În Sfânta Evanghelie, datorită numărului ridicat de diavoli care erau în cel posedat, la întrebarea pusă de Mântuitorul, toți răspund, asumându-și numele comun de „legiune” (cf. Lc. 8, 30; 4, 34-41; vezi și Mt. 8, 29.31; Mc. 1, 24).

VT nu vorbește direct despre demonizații deși există pasaje unde se vorbește despre puterea pe care o pot avea diavolii asupra oamenilor. Am amintit deja, în acest sens, despre duhul rău ce îl tortura pe regele Saul sau acțiunea nefastă asupra dreptului Iov.

În vremea Mântuitorului, demonizații erau foarte numeroși în Țara Sfântă. Dealtfel, se pare că au fost mai numeroși decât în oricare altă perioadă a istoriei și aceasta pentru că lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu ajunsese la apogeul ei prin prezența și activitatea lui Isus Hristos.

„Acest lucru se întâmpla fie pentru că depravarea păgână pătrunsese până în sânul poporului lui Dumnezeu, fie pentru că era momentul unei lupte decisive și fără compromis între bine și rău. Puterea cerească ce se manifesta atât de clar în faptele lui Isus provoacă, din partea îngerilor căzuți, o recrudescență a mâniei și a furiei.”⁸⁹

Odată cu extinderea Bisericii, numărul demonizațiilor a devenit mai mic, aceasta datorându-se în primul rând puterii care emană din fântâna baptismală a harurilor lui Dumnezeu, iar în al doilea rând prezenței sfințitoare a Bisericii în mijlocul lumii. Faptul că toți creștinii sunt membre, chiar dacă uneori moarte, ale trupului lui Hristos, acest lucru este de ajuns pentru ca puterea diavolească să nu poată acționa în deplină libertate. Totuși, demonizații sunt întâlniți atât în părțile lumii care nu au primit încă Evanghelia cât și în mijlocul civilizației creștine. Numărul acestora crește sau scade în funcție de intensitatea apostaziei, care în zilele noastre a luat proporții. Avântul pe care l-a luat neopăgânismul în lumea noastră poate determina intensificarea influenței diavolești în oameni.

Încercarea de a nega fenomenul posesiunii diabolice, datorită scepticismului pozitivist sau încrederii exagerate în progresele științei medicale, rămâne în continuare o altă farsă pe care demonul o joacă oamenilor. Pentru mulți posesiunea se reduce la fenomene psihice determinate de boli ale sistemului nervos, deci de origine organică sau la dereglări ale psihicului. După aceștia, iudeii ca și păgânii, au atribuit manifestărilor maladive ale isteriei, nebuniei sau epilepsiei unor genii sau spirite malefice iar Isus sau apostolii înșiși s-ar fi conformat acestei erori determinate de mentalitatea superstițioasă, primitivă a societății în care trăiau. Aceste obiecții sunt nedrepte și nejustificate. A fi obiectiv nu este identic cu a reduce totul la o explicație logică sau chiar la un fenomen repetabil în cadru experimental și apreciabil cu simțurile, la fel cum nu este obiectiv cel care pentru orice caută un agent supranatural. Diavolul poate într-adevăr cauza dezordini sau boli organice cum poate la fel de bine să nu-și manifeste prezența în acest mod. Sfânta Evanghelie face foarte bine diferența între cei posedați cu sau fără manifestări maladive, și bolile organice pur naturale, chiar dacă și pe acestea le consideră opera diavolului. Credința evangheliștilor în existența demonizațiilor a fost continuată de aceea a Sfinților Părinți, care observau fenomenul printre păgâni.

Străduința de identificare a unei cauze naturale în manifestări care depășesc cauzalitatea naturală eșuează din momentul în care încep să apară fenomene ca levitația obiectelor, înțelegerea și vorbirea de către posedat a unor limbi pe care le-a învățat niciodată cunoașterea unor lucruri secrete etc. Bolile psihice nu pot sustrage omul legilor naturii, fapt care se petrece în

⁸⁹38em, col. 410

cazurile autentice de posesiune. Fenomenul posesiunii diabolice ridică o problemă teologică și anume, cum se întâmplă că Dumnezeu permite ca o creatură a sa să fie posedată în mod violent, brutal, de diavol. Răspunsul nu este unul simplu și rezidă în misterul voinței divine care permite răul pentru un bine mai mare, nu prin negare formală ci prin depășirea răului. În unele cazuri posedații înșiși sunt vinovați de starea lor, deschizând calea diavolului spre înstăpânirea prin păcat în sufletul lor, dar posesiunea se poate produce și în cazul unui inocent, Dumnezeu permițând acest lucru fie pentru a-și manifesta atotputernicia, fie pentru a-l pune la încercare. Au fost chiar cazuri de sfinți, începând cu dreptul Iov, trecând prin Părinții Deșertului până la sfinți moderni (ex. Sf. Padre Pio), care au suferit mult din partea diavolului, spre încercarea și întărirea lor. Totuși, în majoritatea cazurilor, demonul se înstăpânește prin colaborare directă sau indirectă a omului.

Dacă tulburarea produsă de diavol în sufletul celui stăpânit este foarte adâncă, acesta păstrează, totuși, integral sau parțial puterea de a se împotrivi. De aceea responsabilitatea morală pentru actele sale rămâne intactă. Dacă trupul scapă total de sub puterea conducătoare a sufletului, atunci posedatul nu mai poartă vina actelor pe care le săvârșește, acestea nefiind de fapt ale sale, ci ale diavolului. În acest caz el nu este altceva decât o jucărie inertă în mâna celui rău. Dacă înstăpânirea nu poate avea loc decât cu permisiune directă sau indirectă a sufletului, odată pătruns, diavolul poate provoca o „anesteziere” parțială a libertății, chiar cu pierderea cunoștinței și fenomene de amnezie, timp în care dispune total de corpul celui posedat. Nu se poate folosi totuși de libertatea voinței așa cum se folosește de organele trupului. Mijloacele folosite pentru a o face docilă sunt frica, teroarea sau fascinația pe care o produce exercitarea unor puteri extraordinare. Responsabilitatea celui posedat, dacă se pune problema, este oricum diminuată de prezența acestor elemente. În acest sens, Îl vedem pe Mântuitorul însuși purtându-se deosebit de blând cu cei demonizați, în timp ce față de diavoli nu are decât cuvinte aspre. Domnul manifestă față de bolnavi în general o compasiune absolută, neconsiderând-o în mod neapărat ca pedeapsă, ci ca „un rău de care oamenii suferă, o urmare a păcatului un semn al puterii Satanei asupra oamenilor.”⁹⁰

Practica exorcismului este o realitate cât se poate de gravă în misiunea Bisericii tocmai pentru că fenomenele de posesiune diabolică sunt reale și ridică problema integrității spirituale și corporale a omului. Dacă într-adevăr omenirea răscumpărată este un corp viu, atunci orice virus pătruns din exterior, strecurat de forțele răului, trebuie recunoscut și expulzat imediat cu puterea și harul Capului trupului, Mântuitorul Isus Hristos. Aceasta implică un efort personal, constant și consecvent.

⁹⁰ *339* *Glossar de teologie biblică* ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București 2001, p. 75

„Lumea este plină de demoni, ei bântuie cu milioanele și noi nu vom reuși să-i izgonim, însă, în realitate demonul nu poate fi exorcizat decât în tine însuși... Fiecare om, trăind o viață cât mai responsabilă, este o înfrângere pentru diavol încă de acum și pentru tirani de asemenea: o înfrângere absolută și fără revers, un element prim de ordine nepieritoare.”⁹¹

IV.2. Exorcismul la păgâni, în Revelația biblică și în Biserică

Exorcismul rămâne un fenomen care își capătă întreaga semnificație doar în context creștin. Așa cum am mai spus, cuvântul însuși aparține patrimoniului lexical ecleziastic. Acest lucru nu înseamnă că fenomene asemănătoare nu se pot întâlni în mediile necreștine. Credința în existența unor ființe superioare invizibile, zei sau demoni, putem spune că este contemporană cu umanitatea. Una dintre credințele pe care anumiți cercetători ai istoriei religiilor au considerat-o foarte veche, dacă nu chiar religia primară, este animismul, care se arată a fi foarte legat de mentalitatea atotînsuflătoare a omului primitiv. În ciuda faptului că ar fi o forțare postularea animismului ca religie-mamă, totuși constatarea generală a credinței în spirite este un indiciu al intuiției universale a omului despre existența și prezența unei lumi care îi depășește simțurile și puterile. Totdeauna și peste tot, oamenii au crezut în existența unei ființe spirituale ce interferează cu viața lor în mod binefăcător sau dimpotrivă. Aceste fapte puteau fi spiritele morților sau genii stăpânitoare ale diverselor fenomene naturale care, fie protejează prin prezența lor, fie se amuză producând fenomene ce înspăimântă omul. Acesta s-a dotat cu instrumente pe care presupunea că le-ar putea folosi pentru a stăpâni aceste forțe: riturile, magia, jertfele, diversele conjurări etc.

Mentalitatea egipteană era îmbibată cu credința că toate nenorocirile sau bolile erau o lucrare demonică și încercau să le înlăture prin incantații magice și alte rituri de eliberare. Cultul morților, fiind deosebit de dezvoltat în Egipt, cei trecuți în lumea de dincolo aveau ei înșiși nevoie de un set întreg de mijloace apotropaice pentru a-și putea duce la bun sfârșit călătoria. Cu toate acestea, nu găsim în documente nici un caz de exorcizare, așa cum cunoaștem din Sfintele Evanghelii. Un caz menționat de Maspero în *Istoria veche a popoarelor din Orient* menționează pe fiica prințului din Bakhtan care ar fi fost posedată de un spirit pe care nu l-ar fi putut alunga decât zeul Khonsu din Theba, evident fiind vorba de un mit.⁹²

⁹¹ Denis de Rougemont, *Partea diavolului*, ed. Anastasia, București 1994, p. 161

⁹² ~~340~~ *Dictionnaire de Théologie Catholique*, T. V, 2-ème part., Librairie Letouzey et Ané, Paris 1924, col. 1764

Religia caldeeană și babiloniană presupunea existența unui mare număr de demoni și spirite scăpate din regiunile infernale care se strecoară peste tot, se ascund și disimulează pentru a înșela, metamorfozându-se în mii de feluri. Unele dintre aceste spirite sunt preponderent înclinate să facă dezordine în natură; altele, mult mai implicate în viața omului, încearcă să o dezechilibreze. Aceste duhuri distrug cămine, împiedică procreația, distrug fecunditatea etc. Locurile lor preferate sunt deșerturile, de unde îi pândesc pe trecători intrând în trupurile lor sau ale animalelor lor pentru a produce boli sau alte rele. Modul de a se apăra de acestea era de a-și câștiga aliați printre ele, prin îmbunarea lor. Invocarea zeilor și magia erau nelipsite în acest scop. De aceea, preotul era în același timp și mag, imnurile adresate zeilor transformându-se în adevărate incantații. Formulele cele mai obișnuite de „exorcism” erau apelul la unul sau mai mulți zei pentru a îndepărta influența nefastă și diversele mijloace magice.⁹³

Femeile jucau un rol deosebit în arta exorcismului la grecii antici. Se spune că mama lui Epicur ar fi fost una dintre acestea. În acest sens, *Dicționarul de mitologie generală* relatează că „femeile din Hellada ademeneau în casă rândunelele, pe care le stropeau cu ulei alungându-le apoi afară.”⁹⁴ Acțiunea avea scopul de a alunga răul din casă.

În ceremoniile diferitor popoare există această intenție de a alunga răul din diferitor locuri, obiecte sau persoane. Se foloseau pentru aceasta, incantații, purificări, rugăciuni, cântece, zgomote violente, strigăte sau invocarea duhurilor considerate mai puternice. Astfel, în Indiile Orientale bolnavul care se considera sub influența diavolului sau a duhurilor trebuia să danseze în jurul unei bărci miniaturale, descărcând în ea răul, care era dus de apă odată cu aceasta. Eficacitatea ritului depindea de forța sugestivă cu care era împlinit. La unii indieni americani vraciul cânta refrenul HI-LE-LI-LAH în jurul patului celui bolnav aspirând apoi puternic cu buzele locul în care se credea că sălășluiește răul, spre a-l extrage și a-l arunca în afara corpului. La zuluși, nu demonii ci spiritele defuncțiilor se fac vinovate de relele care lovesc tribul. Eliberarea sperau să o obțină prin rugăciuni sau sacrificii pe care le aduceau spre îmbunarea lor.⁹⁵ Fenomenul șamanismului⁹⁶ este unul aparte privind relația cu lumea nevăzută și eliberarea sufletului de tirania elementalilor (spirite ale naturii) de tot soiul. Șamanul întreprinde un fel de călătorie mistică în lumea cealaltă spre a căuta și elibera sufletul celui bolnav considerat a fi răpit și sechestrat de un duh sau altul. Adeseori, există o luptă între șaman și spiritul respectiv.

Din cele de mai sus vedem cum practicile asemănătoare exorcismului sau analoage acestuia sunt foarte răspândite nu pentru că ar deține același sens sau aceeași realitate ca și

⁹³ ibidem

⁹⁴ *Dicționar de mitologie generală*, ed. Albatros, București 1995, p. 191

⁹⁵ cf. *Dictionnaire de Théologie Catholique*, T.V, 2-ème part., Librairie Letouzey et Ané, Paris 1924, col. 1764-1765

⁹⁶ Mezi lucrarea *Nașteri mistice*, Mircea Eliade, ed. Humanitas, București 1995 pp. 118-136

exorcismul creștin ci pentru că în toate culturile și timpurile omul a simțit nevoia eliberării prin orice mijloace de sub influența unui rău care pândește amenințător desfășurarea vieții pe pământ.

În VT este menționată încercarea omului de a îndepărta răul prin diferite mijloace magice. Isaia disprețuiește puterea fermecătoriilor și vrăjitoriilor pe care le foloseau caldeii pentru îndepărtarea nenorocirii (cf. Is. 47, 9). Nicăieri în VT nu găsim exorcisme realizate de vreun om asupra unei persoane posedate de o ființă demonică. „Duhul de la Dumnezeu” din cartea a II-a a Regilor 16, 14, lasă loc interpretării, atât în sensul unei ființe personale, cât și pur și simplu ca boală ca pedeapsă a păcatului. De aceea cântecul harfei lui David nu poate fi considerat exorcism. Într-un singur pasaj din VT, în cartea deuterocanonică a lui Tobit, un demon este alungat de către tânărul Tobie, printr-o manevră aproape magică indicată de Arh. Rafael (cf. Tob. 8, 3). În afara Scripturii găsim exorcizări făcute de iudei pentru a elibera persoanele de duhul rău. Talmudul indică unele rituri prin care se pot alunga duhurile infernale, cum ar fi ungerea cu ulei a capului celui posedat, rit care se întâlnește și în practica analoagă a egiptenilor sau a caldeilor. Tradiția populară conform căreia regele Solomon ar fi compus formule de exorcizare foarte eficace, descinde din aceeași mentalitate pentru care răul poate fi „constrâns” să părăsească omul sau locul unde s-a infiltrat. Exorcismele evreiești se caracterizează prin folosirea deasă a numelor îngerești singure sau împreună cu numele divin, cărora le atribuiau o putere intrinsecă. Musulmanii admit și ei farmece amulete și descântece cu condiția ca în acestea să fie folosit numele lui Allah. Lumea musulmană deține un ritual numit *dawah* care este „o metodă de incantare, foarte secretă, dar pe care tradiția islamică o consideră licită și care se întemeiază pe o întreagă teologie simbolică a literelor.”⁹⁷

În Palestina, în timpul Mântuitorului, în ciuda abuzurilor (cf. Fap. 19 13), se pare că existau exorciști realmente dotați cu puterea alungării demonilor. Eficacitatea acestei puteri depindea de intensitatea evlaviei sau profunzimea religiozității exorcistului, iar nu de știința acumulată. În acest sens Evanghelia prezintă exorciști scoțând demoni în numele lui Isus, fără a fi discipolii lui, dar pe care Mântuitorul nu-i condamnă (cf. Mc. 9, 37.38). Sf. Irineu de Lyon menționează în același sens că:

„Prin invocarea numelui lui Dumnezeu, chiar înaintea venirii Domnului nostru, oamenii erau deja mântuiți de duhurile rele, de toți demonii și de toată apostazia: nu că duhurile pământești și demonii ar fi văzut pe Dumnezeu, ci știau că El este Dumnezeul care este deasupra tuturor lucrurilor, la invocarea căruia se cutremurau...”⁹⁸

⁹⁷ *Dicționar de simboluri*, vol. I, ed. Artemis București 1994, p. 429

⁹⁸ Irénée de Lyon, *Contre les hérésies*, Les Éditions du Cerf, Paris 1984, pp. 153-154

Exorcizarea demonizațiilor ocupă un loc foarte important în activitatea publică a Mântuitorului. Evanghelistul Marcu menționează acest lucru, spunând: „Au adus la El pe toți bolnavii și demonizații...; și a tămăduit pe mulți care pătimeau de felurite boli și demoni mulți a alungat...; și venind propovăduia în sinagogile lor în Galileea alungând pe demoni” (Mc. 1, 32-34.39). În aceiași termeni generali vorbește și Evanghelistul Matei când spune că: „aduceau la El pe toți cei ce se aflau în suferințe, fiind cuprinși de multe feluri de boli și de chinuri, pe demonizați, pe lunatici pe slăbănogi și El îi vindeca” (Mt. 4, 23.24; cf. Lc. 7, 21). Unele dintre femeile ce-l urmau pe Mântuitorul fuseseră eliberate de către acesta de duhurile necurate cum este cazul renumit al Mariei Magdalena (cf. Lc. 8, 2). Domnul însuși prezintă activitatea Sa, zicând: „iată, alung demoni și fac vindecări, astăzi și mâine iar a treia zi voi sfârși” (Lc. 13. 32). Sf. Petru, vestindu-i lui Corneliu mântuirea, își amintește despre Mântuitorul Isus „cum a uns Dumnezeu cu Duhul Sfânt și cu putere pe acesta care a umblat făcând bine și vindecând pe toți cei asupriți de diavoli, pentru că Dumnezeu era cu El” (Fap. 10, 38).

Evanghelia menționează șapte cazuri de exorcizare realizate de Hristos:

1. demonizatul din Capernaum (cf. Mc 1, 21.28; Lc. 4, 31-37);
2. îndrăcitul surdo-mut a cărui eliberare a provocat cărtirea fariseilor (cf. Mt. 12, 22.23; Lc. 11, 14);
3. demonizații din ținutul Gherghesenilor (cf. Mt. 8, 28.34; Mc. 5, 1-20; Lc. 8, 26-39);
4. posedatul mut (cf. Mt. 9, 32-34);
5. fiica femeii cananeence (cf. Mt. 15, 21-28; Mc. 7, 21-30);
6. tânărul lunatic (cf. Mt. 17, 14-20; Mc. 9, 13-28; Lc. 9, 37.44);
7. femeia gârbovă (cf. Lc. 13, 10-17).

În toate aceste cazuri, Mântuitorul se adresează diavolului poruncitor, sever ca un Stăpân căruia nu i se poate împotrivi. Vindecarea este imediată și completă. Aceasta poate avea loc și în absența fizică a celui posedat cum este cazul fiicei cananeencei. Diavolii simt suferința în prezența Domnului și Îl proclamă Fiul al lui Dumnezeu. Uneori aceștia chiar imploră un fel de milă, ca în cazul celor intrați în turma de porci. Prin aceasta, demonii recunosc că nu pot face nimic fără permisiune divină. Orbirea fariseilor îi determină să îl considere pe Hristos aliat al lui Beelzebub (cf. Mt. 9, 34; 12, 24; Mc. 3, 22; Lc. 11, 15.19). Mântuitorul răstoarnă, cu o logică simplă, gândirea încâlcită fie de rea voință, fie de ignoranță superstițioasă, arătându-le că „orice împărăție, dezbinându-se în sine, se prăbușește...” (Lc. 11, 17). Puterea de a alunga duhurile iadului este conferită Apostolilor și ucenicilor. În Sfânta Evanghelie după Marcu, Mântuitorul spune: „iar celor ce vor crede, le vor urma aceste semne: în numele meu, demoni vor izgoni, în

limbi noi vor grăi, șerpi vor lua în mână și chiar ceva dăător de moarte de vor bea, nu-i va vătăma, peste cei bolnavi își vor pune mâinile și se vor face sănătoși” (Mc. 16, 17.18). Hristos le conferă puteri taumaturgice, mai întâi celor doisprezece, printre care cea de a alunga demoni (cf. Mt. 10, 1; Mc. 6, 7; Lc. 9, 1), apoi și celor șaptezeci, care-și mărturisesc mirarea cum că duhurile li se supun (cf. Lc. 10, 17). Această harismă este un dar gratuit, cu siguranță fără vreo legătură cu meritul personal. Totuși, nevrednicia celui care a primit-o poate duce la pierderea ei. Este menționat în Sfânta Evanghelie eșecul Apostolilor în încercarea de a exorciza diavolul dintr-un lunatic, ocazie cu care Mântuitorul recomandă ca mijloace puternice rugăciunea și postul „pentru acest neam de draci”, fapt care indică existența mai multor categorii de demoni (cf. Mt. 17, 14.15; Mc. 9, 13-18; Lc. 9, 37-44). Exorcismul nu este, deci, eficace în mod automat, cum se pretinde în cazul practicilor magice. Numele Mântuitorului nu este nici el o formulă magică. Pentru a putea exorciza, ucenicii Domnului trebuie să unească practicarea virtuților a vieții în har, cu chemarea numelui lui Isus peste cei demonizați. Biserica, de la început continuând misiunea evanghelizatoare a Domnului, a făcut uz de puterea ce i-a fost conferită asupra duhurilor satanice. În primele secole, exorcismul era un fapt comun printre creștini, așa încât toți, atât clericii cât și laicii dețineau această harismă. Pentru primii creștini, puterea asupra diavolului era confirmare a adevăratății și superiorității creștinismului, motiv pentru care apologeții folosesc acest argument în mod constant. Astfel, Tertulian, în opera sa *Apologeticul*, spunea: „Să se aducă aici, în fața tribunalelor voastre, un om socotit că este stăpânit de demoni. Poruncindu-i-se de către creștin, oricare ar fi el, acelui spirit să vorbească el va mărturisi că este demon, așa precum de fapt și este, tot astfel cum,. în alte împrejurări, se va da drept zeu, un zeu neadevărat, însă, în realitate.”⁹⁹ Vedem cum puterea exorcizării, nefiind o prerogativă exclusiv clericală în primele veacuri, putea fi exercitată de oricare botezat. Tertulian folosește în mod apologetic existența acestei puteri a creștinilor asupra diavolilor pentru a arăta că zeii și idoliile păgâni precum și magia, vrăjitoria și alte rituri asociate lor sunt inspirate de demoni, care demascați de creștini, își prezintă adevărata identitate, aceea de duhuri infernale.

Minucius Felix, în dialogul *Octavius*, este la fel de categoric în a considera zeii păgâni, diavoli ascunși în spatele măștii divine. De îndată ce sunt puși în prezența creștinilor, prin rugăciunea acestora, ei mărturisesc adevărata lor identitate:

„Dacă ei înșiși (demonii n.n.) mărturisesc adevărul că sunt demoni, credeți-i! Îndată ce jurați în numele adevărului și unicului Dumnezeu, acești nenorociți, fără să vrea se înfricoșează în corpurile voastre și ies

⁹⁹ Tertulian, *Apologeticul XXIII, 4*, în *Apologetii de limbă latină*, ed. IBMBOR, București 1981, p. 75

îndată, sau dispar cu încetul, după cum îl ajută credința pe cel posedat sau după vrednicia celui ce îl alungă.”¹⁰⁰

Pentru apologeți, persecuțiile împotriva creștinilor sunt provocate de duhurile rele, adversari ai noii credințe. Teroarea și chinul pe care îl simt demonii în prezența creștinilor se datorează puterii harului care lucrează în adevărata credință. Sf. Ciprian va relua și el, cu multă acuratețe, aceste afirmații referitoare la puterea creștinului asupra duhurilor necurate, în opera sa *Ad Demetrianum*, XIV, XV. Sunt recunoscuți unii Sfinți precum Martin du Tours sau Ambrozie pentru puterile lor taumaturgice și exorcizatoare. Aceștia, în exercitarea lor asupra diavolilor, de cele mai multe ori nu foloseau formule prescrise, prestabilite, ci reușeau eliberarea energumenilor prin rugăciuni și asceză. Existau și gesturi speciale folosite, precum impunerea mâinilor, suflarea, lovirea cu toiagul de abate, așternerea pe pământ în sac de pocăință etc.

Origen, în scrierea sa *Contra Celsus*, comentând malformarea de către Celsus a datelor Evangheliei cu referire la puterea discipolilor lui Hristos asupra diavolilor, dezmente faptul susținut de acesta, cum că discipolii au puteri asupra diavolilor prin invocare numelor lor și arată că puterea de exorcizare este exercitată prin invocarea numelui lui Isus Hristos, unită cu lectura din cărțile ce cuprind viața Sa, pentru că „atât de mare este puterea numelui lui Isus împotriva diavolilor, încât chiar pronunțat de către cei răi își realizează efectul.”¹⁰¹ În aceeași carte, Origen analizează și combate practica magiei și vrăjitoria diavolească a magilor păgâni, detașând în mod radical ministerul Mântuitorului de activitatea acestora.

Mai mult decât dovezi apologetice, exorcismele au fost în Biserica veche, opere ale misiunii încredințate de Hristos. Sf. Ioan Gură de Aur menționează că, în timpul său, în momentul celebrării Sfintelor Taine, „diaconul îi aduce pe posedați și le poruncește să-și plece doar capul, pentru a se ruga măcar cu atitudinea corpului lor, căci nu le este îngăduit să ia parte la rugăciunile fraților.”¹⁰² remarcăm aici faptul integrării liturgice a energumenilor și prin aceasta a exorcismului, lucru care treptat s-a pierdut, accentuându-se excepționalul acestor rugăciuni, în paralel cu accentuarea „clericalizării” treptate a harismelor.

Sf. Atanasie descrie revoluția spirituală ce are loc odată cu predicarea Evangheliei, în care puterea asupra duhurilor necurate este o realitate deosebit de prezentă. Întreaga lume păgână se cutremură întrucât nebunia închinării la idoli se frânge sub puterea Crucii lui Hristos. Oracolele din Beoția, Licia, Libia, Egipt, de la Delfi sau Dodona, devin neputincioase și părăsite. În concepția aceluiași sfânt, Zeus, Cronos sau Apolon, precum și eroii mitologici, nu au fost decât

¹⁰⁰ Minucius Felix, , *Octavius*, XXVII, 7, în *Apologeții de limbă latină*, ed. IBMBOR, București 1981, p. 381

¹⁰¹ Origen, *Contre Celse*, I, 1, 6, , 132, Les Editions du Cerf, Paris 1967, p. 91

¹⁰² Jean Chrysostome, *Sur l'incompréhensibilité de Dieu*, I, *Homelie*, III, 465, , 28bis, Les Editions du Cerf, Paris 1975, p. 225

oameni muritori,¹⁰³ motiv pentru care adorația ce li se acorda este nejustificată. Demonii care stăpâneau odată izvoarele, fluviile, copacii sau pietrele sunt deposezați de „moștenirea” lor „căci prin simpla folosire a semnelor Crucii omul le alungă lucrările.”¹⁰⁴

Între Părinții greci, cel care vorbește mai mult despre exorcisme este Sf. Chiril al Ierusalimului, dar insistă în special asupra ritualurilor pregătitoare pentru Botez, înțelegând prin termenul de „exorcism” toate acțiunile de dinainte de conferirea Tainei¹⁰⁵. Acesta este de fapt, o de-profanare a persoanelor o scoatere de sub influența „stăpânitorului acestei lumi” pentru a putea fi sacralizate, introduse în trupul lui Hristos – Sfânta Biserică. După exemplul celor de dinaintea lui, Sf. Chiril laudă puterea exorcismului creștin, mai ales întrucât se săvârșește prin puterea Crucii. Din cele spuse precum și din practica actuală a Bisericii, vedem că Biserica nu a abandonat niciodată exorcismele, fiind forme concrete ale ministerului său. Este cunoscut totuși, și aceasta încă din vremea Părinților, că odată cu răspândirea creștinismului, fenomenele veritabile de posesiune diabolică au devenit din ce în ce mai rare, dar tocmai de aceea mai dificile. Din această cauză Biserica a trădat anumite reguli spre discernământ clar între fenomenele reale de posesiune și bolile psihice precum și pentru o cât mai bună desfășurare a exorcismului însuși. Aceste reguli sunt menite, pe de o parte să protejeze de căderea în magie sau superstiție prin considerarea formulelor exorcismului ca dotate cu puteri magice, iar pe de altă parte, de căderea în idolatrie satanică prin degenerarea actului exorcizator în omagiu adus demonilor. Regulile de bază în actul exorcizării sunt păstrarea evlaviei curate față de Dumnezeu, deplina respectare a demnității ființei umane și decența.

După Sf. Toma de Aquino, există două forme de conjurare a diavolului.¹⁰⁶ Una se face prin intermediul solicitării, cealaltă este compulsivă. Dintre acestea prima este de neacceptat pentru Biserică întrucât presupune un fel de afinitate, chiar prietenie cu diavolul, lucru de neconceput în cadrul unei credințe pure. Tipul acesta de conjurare rugătoare față de demoni întâlnit în practicile păgâne ca îmbunare a răului, ar însemna stabilirea unei alianțe cu demonii, fapt străin creștinismului. Celălalt mod de exorcizare, numit compulsiv, este permis doar în funcție de scopul urmărit. Aici se încadrează exorcismele Bisericii ca modalitate de a elibera trupurile și sufletele oamenilor de sub influența demonilor. În teologia catolică exorcismele fac parte dintre acțiunile liturgice numite sacramentale, iar în Orient, acestea sunt numărate în rândul ierurgiilor. De aceea, nu se poate vorbi, în cazul lor, de principiul *ex opere operato* – valabil în cazul sacramentelor –, eficacitatea lor ținând de dimensiunea morală și spirituală a ministrului conform principiului *ex opere operantis*. Alte condiții ale eficacității exorcismelor sunt: faptul

¹⁰³ cf. Athanase d-Alexandrie, *Sur l'incarnation du Verbe*, VI, 47, 2, 199, Les Editions du Cerf, Paris 1973, p. 439

¹⁰⁴ ibidem

¹⁰⁵ Cyrille de Jérusalem, *Catéchèses Mystagogiques*, I, 2, 3, Les Editions du Cerf, Paris 1996, pp. 85 și urm.

¹⁰⁶ cf. Thoma Aquinatis, *Summa Theologica*, 2^a, 2^{ae}, t. III, q. XC, Petri Marieti – Editoris – Bibliopolae, Typographi
346
Bibliopoli ac Sacrae Rituum Congregationis, Taurini (Torino) 1992, pp. 526-528

că demonii au oroare naturală față de tainele credinței și față de obiectele sfinte (cruce, moaște, pronunțarea numelui sfânt), realitatea prezenței rugătoare a Bisericii în exorcist, obținerea harului fiind garantată de Hristos – capul Bisericii, și eficacitatea puterii primite de la Domnul asupra demonilor, comunicată exorcistului prin hirotesia specială. În rest, eficacitatea depinde mult de curăția morală a ministrului și de folosirea mijloacelor sfinte: postul, rugăciunea, semnul Sfintei Cruci, moaștele, ungerea cu untdelemn sfințit stropirea cu apă binecuvântată, suflarea sacramentală etc. Ca o concluzie la cele spuse, facem observația că practica exorcismului se bucură de o continuitate surprinzătoare, având în vedere valențele ei și posibilele interferențe cu medii străine creștinismului, continuitate asigurată prin specificitatea exorcismului creștin: conjurarea demonilor în numele lui Hristos și al Bisericii.

IV.3. Liturghie și exorcism – elemente de teologie liturgică

Răul este actul contrar principiilor întemeietoare ale creației. El corupe structura planului original al acesteia iar dovada faptului este virtualitatea osândirii veșnice a omului. Dacă planul dumnezeiesc referitor la creație este orientat spre transfigurarea ei prin îndumnezeirea omului, răul reprezintă forța spirituală centrifugă care izolează și desfigurează.

„Dumnezeu nu a creat toate lucrurile pentru El într-o privire egoistă și egocentrică, ci dimpotrivă în grija de a se comunica creaturii Sale și de a-i da ceea ce este mai bun și nu știe să aibă nimic mai bun decât pe Dumnezeu însuși.”¹⁰⁷

Creația s-a primit pe sine ca dar, de aceea elementul său constitutiv rezidă în dinamica dăruire-primire. În contextul Revelației, deci ecleziastic și teologico-liturgic, această dimensiune capătă întruchipările Tradiției ca transmitere, παραδοσις (paradosis) și recepție παραληψις (paralipsis). Întreaga viață a Bisericii lui Hristos se fundamentează în integrarea constitutivă în mișcarea transmisie-recepție, la nivel concret, liturgic, în relația dialogală cu Dumnezeu, fapt ce transpare din toate slujbele Bisericii, atât cele liturgico-doxologice (cele șapte laude), cât și cele liturgico-sacramentale (Sfintele Taine și ierurgiile). Prin liturghia ei, Biserica realizează planul original al creației: unirea cu Dumnezeu, într-o comuniune ce nu suprimă distincțiile personale dar nu tolerează nici fisuri. Unitatea desăvârșită s-a realizat prin unirea ipostatică dintre

¹⁰⁷ Jean-Yves Brachet f.j.; *La lecture Thomasienne du «bonum diffusivum sui»*, *Mozaic Teologic I*, ed *Viața* 34, Cluj-Napoca 2001, pp. 128-129

Dumnezeu și om, în teandria hristologică, cu consecința posibilității unirii energetice ce se realizează între persoanele create și har, prin participarea la viața Bisericii. Concretizarea sinergiei este liturghia ca și co-liturghisire, integrată în co-liturghisirea supremă, iconomică a Fiului și a Spiritului Sfânt, de unde decurg cele două înțelesuri ale liturghiei Bisericii: „lucrarea poporului” ca **dimensiune doxologică** și „lucrare pentru popor” ca **dimensiune sacramentală**. Lucrarea răului este – am amintit-o deja – una anti-liturgică. Străduința diavolului este de a sparge sinergia liturgică, de a transforma **sinaxa** liturgică în **diaxă** satanică. Elementul fundamental al liturghiei creștine rămâne iubirea ca har – dăruirea-primire în gratuitate desăvârșită – căci, „atât ontologic cât și morfologic, relația liturgică este conformă cu cea a iubirii. Este iubirea care se dezvoltă între doi «eu» care își spun «tu»”¹⁰⁸. În acest context apare mai evidentă poziția ritualurilor de exorcizare prezente în Biserică de la început până în zilele noastre. Dacă Biserica îndeplinește lucrarea liturgică de sfințire și îndumnezeire a persoanelor create și, prin ele, a întregii realități, ea nu este totuși scutită de confruntări directe cu forțele ce se opun lucrării. Exorcismele sunt acțiuni liturgice integrate perfect în dinamica liturgică. Numai așa dispăre pericolul de a fi transformate în mijloace cu caracter ocult cum întâlnim în practicile superstițioase.

Când vorbim despre liturghie nu ne referim în mod exclusiv la celebrarea euharistică, așa cum se înțelege îndeobște, ci avem în vedere integralitatea concretului vieții Bisericii. Dacă Biserica este un trup viu, Liturghia este modul vital al acestui trup, metabolismul său. Liturghia are o structură trinitară¹⁰⁹, după cum Dumnezeu este Treime iar omul trup, suflet și spirit (dacă avem în vedere trihotomia pauliniană). Operele împărăției, concretizate în filantropia caritativă, corespund dimensiunii „somatice” a liturghiei. Tot aici se includ și operele mântuitoare în Biserică lucrările harului: Sfintele Taine și ierurgii. Răspândirea Cuvântului lui Dumnezeu, atât prin propovăduire cât și prin exemplu constituie dimensiunea „psihică” a liturghiei creștine. La nivel individual lectura zilnică a Cărilor Sfinte realizează acest aspect. Dimensiunea pneumatică se realizează în jertfa de laudă, în adorația curată a inimii, căreia, în practica liturgică, îi corespund cele șapte laude zilnice. Toate cele trei dimensiuni sunt reunite în mod tainic în Dumnezeiasca și Îndumnezeitoarea Liturghie. Aceasta cuprinde trei mari momente ce se desfășoară dramatic în liturghia darurilor, liturghia cuvântului și liturghia euharistică. Regăsim aici o corespondență cu însăși activitatea lui Hristos: vindecarea bolnavilor și exorcizările,

¹⁰⁸ Constantin Andronikof, *Le sens de la Liturgie*, Les Editions du Cerf, Paris 1988, p. 36

¹⁰⁹ Sabin Făgăraș, *Lo Spirito Santo, la Resurrezione e il tempo della storia. Estratto di Tesi di Dottorato nella Facoltà di Teologia*, Roma 1997, pp. 25-27

propovăduirea Evangheliei și jertfa de laudă adusă Tatălui în rugăciune, toate încununate de Cruce și Înviere¹¹⁰.

Exorcismele fac parte din lucrările „somatice” ale liturghiei creștine, fiind „opere ale Împărăției.” Sunt integrate în liturghia darurilor ca manifestare a dimensiunii regale a activității Mântuitorului și a Bisericii.

În liturghia Bisericii există trei tipuri de exorcisme, bine determinate din punct de vedere al oportunității sacramentale: exorcisme prebaptismale, exorcismele solemne în cazul energumenilor și exorcizarea locurilor și obiectelor.¹¹¹

IV.3.1. Exorcisme prebaptismale și catehumenat

Am văzut că, încă de la începutul predicării Evangheliei, practica exorcismelor era înrădăcinată în acțiunea de răspândire a credinței. Menționăm de asemenea că acestea nu erau făcute în mod necesar de persoane speciale din sânul clerului, fiind mai mult o funcție harismatică legată de trăirea credinței.

Exorcismele ca rituri prebaptismale au început să fie practicate începând cu secolele al II-lea și al III-lea când s-a dezvoltat disciplina catehumenatului, cu cadre bine conturate, și când apar exorciștii ca miniștrii speciali ai exorcizărilor catehumenale. Această ceremonie în Biserica primară nu este o oglindire a concepției potrivit căreia toți catehumenii ar fi și energumeni, ci, mai degrabă, ideea că toți cei nebotezați, aparținând lumii păgâne, la intrarea în Biserică prin baia Sfântului Botez trebuiau scoși de sub stăpânirea păcatului, de sub dominația Satanei, întrucât „oricine săvârșește păcatul este rob păcatului” (Io. 8 34). Prin Botez, cei ce erau sub stăpânirea păcatului devin fiii lui Dumnezeu, rupând orice legătură cu Satana. În acest context, exorcismul apare „ca o reprezentare anticipată a efectului său principal care este eliberarea de păcat și, prin urmare, eliberarea de jugul diavolului.”¹¹² Augustin în *Contra Iulianum*, consideră exorcismele prebaptismale aplicate copiilor ca o dovadă a transmiterii păcatului strămoșesc.¹¹³ Exorcismul are efecte speciale, pregătitoare pentru Botez, și anume: înlăturarea piedicilor pe care Satana le-ar putea pune celui ce dorește Botezul și stârnirea în sufletul său a dispozițiilor necesare primirii tainei. Prin exorcismele prebaptismale omul primește harul redeschiderii

¹¹⁰ Sabin Făgăraș, *Introducere în teologie liturgică* (curs manuscris), Cluj-Napoca 1999, pp. 22-27 și *Plinătatea Liturghiei dumnezeiești* în Unirea, Blaj 6/8, august 1996, p.3

¹¹¹ CBC, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, art. 1673, p. 362

¹¹² *Dictionnaire de Théologie Catholique*, T. V, 2-ème part, Librairie Letousey et Ané, Paris 1924, col. 1777

¹¹³ *Idem*

facultăților de a primi adevărurile sfinte, facultăți care au fost atrofiate sau infectate prin puterea păcatului.

Sf. Chiril al Ierusalimului, în catehezele sale, explicând valențele simbolice ale ritualului Sfântului Botez, face o parcurgere spirituală a momentelor Revelației, după schema comună Sfinților Părinți, aceea a tipului ca prefigurare și pregătire a antitipului. Poporul lui Dumnezeu care era prizonier în Egipt devine imaginea poporului nou al catehumenilor, care urmează a trece prin apele Botezului spre „Țara Făgăduinței” – Împărăția lui Dumnezeu. Apele Botezului îl înecă pe Satana așa cum Marea Roșie a înecat armata lui Faraon. Sângele mielului sacrificat în Egipt este tipul sângelui Mielului neprihănit, Isus Hristos.¹¹⁴ Un act special al ritualului de exorcizare prebaptismală este lepădarea de Satana. Este vorba despre gestul prin care catehumenul întors spre Apus, rostește formula de lepădare directă: „Mă lepăd de tine, Satano!” Sf. Chiril explică această atitudine prin semnificația Apusului, locul tenebrei vizibile.¹¹⁵ Lepădarea de Satana este respingerea față către față a răului și a oricărei legături cu el. Aceasta nu este făcută în nume propriu, ci prin puterea lui Hristos, care a distrus puterea Satanei participând „la sânge și la carne” împreună cu oamenii și zdrobind moartea chiar în trupul său. Diavolul este numit „tiran crud”, „șarpe viclean”, „ființă șireată”, „artizan și complice al oricărui rău”¹¹⁶, indicându-se astfel natura celui la care renunță catehumenul. În formula lăsată de Sf. Chiril există încă trei lepădări cu referire la operele lui Satana (păcatele), la pompele lui Satana (teatru, curse de cai, luptele de gladiatori) și la cultul lui (cultul idolatru, divinație, magie, amulete etc.).

Toate elementele prezentate de Sf. Chiril în catehezele sale sunt prezente și astăzi în practica Botezului, atât în Orient cât și în Occident. Pe lângă importanța sacramentală a exorcismelor este demn de remarcat aspectul lor teologic și pedagogic, deoarece „inițierea creștină este o eliberare de cel rău, o purificare decisivă care presupune o ruptură definitivă cu tenebrele și efectele lor devastatoare, exorcismul este o etapă extrem de revelatoare privitor la aprofundarea teologiei ritualului Botezului.”¹¹⁷ Ritualul exorcizării prebaptismale din practica actuală a Orientului creștin începe cu gestul suflării preotului asupra celui ce urmează să devină catehumen și prin însemnarea cu semnul crucii pe frunte și piept. Gestul suflării evidențiază importanța aerului ca simbol al Spiritului: așa cum aerul are importanță vitală, la fel Spiritul pentru viața făpturii renăscute din apele Botezului. Însemnarea cu semnul crucii înseamnă punerea catehumenului sub puterea crucii lui Hristos. Prima dintre rugăciunile ritualului catehumenatului, însoțită de gestul impunerii mâinilor pe capul catehumenului, se face în

¹¹⁴ Cyrille de Jérusalem, *Catéchèses Mystagogiques*, 1, 2, 3, Les Editions du Cerf, Paris 1996, pp. 85-87

¹¹⁵ idem, I, 4, p. 89

¹¹⁶ ibidem

¹¹⁷ Mihai Frățilă, *L'itinéraire baptismal de la pureté*, ed. *Viața Creștină*, Cluj-Napoca 2001, p. 93

numele Preasfintei Treimi, cerându-se „îndepărtarea” înșelăciunii celei vechi și adăpostirea sub „acoperământul aripilor” lui Dumnezeu.¹¹⁸ Primele două exorcisme sunt compulsive, adresate direct diavolului, în numele lui Dumnezeu, folosind formule introductive și repetitive ca: „ceartă-te pe tine, diavole”, „juru-te”, „teme-te”, „îngrozește-te”, „ieși”, „du-te.”¹¹⁹ Exorcismele conțin veritabile anamneze adresate diavolului, în care i se enumeră acestuia momentele din istoria mântuirii în care a fost zdrobit de către Dumnezeu. A treia rugăciune are caracter epicletic adresându-se lui Dumnezeu și cerând eliberarea celui ce urmează a fi botezat. Urmează o a patra rugăciune premergătoare unui fel de formulă sacramentală a exorcismului, rugăciune în care este cerută deschiderea Împărăției cerurilor pentru catehumen și a minții acestuia pentru primirea Evangheliei. Tot aici se cere înger păzitor, după credința foarte înrădăcinată în Orient conform căreia îngerul păzitor este primit la Botez. Formula: „Alungă de la dânsa pe tot duhul rău și necurat, carele se ascunde și se încuibează în inima ei.”¹²⁰ rostită de trei ori și însoțită de suflare și însemnarea cu semnul crucii, este un fel de concluzie a ritualului exorcizării. După aceasta urmează întrebările adresate de preot direct catehumenului referitoare la lepădarea de Satana și unirea cu Hristos, ritual încununat de rostirea Crezului.

Întregul ceremonial al exorcizărilor prebaptismale este orientat spre resacralizarea omului prin puterea lui Dumnezeu, căci „dincolo de orice concepție arhaică referitoare la demonologia bizantină, catehumenul este într-un anume fel în «posesia» celui rău.”¹²¹ Actul exorcizării este mijlocul prin care creatura este scoasă din robie și reasezată în poziția ontologică naturală anterioară păcatului. A patra rugăciune face referire la chipul și asemănarea lui Dumnezeu în om care trebuie restaurată.

IV.3.2. Exorcizarea energumenilor – exorcismele solemne ale Bisericii

Pe lângă exorcismele prebaptismale Biserica a practicat întotdeauna exorcizarea celor ce ajung sub influența diavolilor, în special a celor posedați, numiți energumeni. În Occident a fost constituit chiar un ordin special al exorciștilor în care se intră printr-o hirotésie specială. În Orient aceste exorcisme astăzi, sunt făcute numai de preoți, în special ieromonahi, și presupun puterea conferită în taina preoției.

Recurgerea la exorcismele solemne are loc numai după ce toate celelalte mijloace de apărare și purificare au fost epuizate fără rezultat. Prin persoana exorcistului se actualizează

¹¹⁸ cf. *Euhologiu*, Tipografia Seminarului Arhiepiscopiei, Blaj 1940, p. 6

¹¹⁹ idem, pp. 7-8

¹²⁰ idem, p. 9

¹²¹ Mihai Frățilă, *L'itinéraire baptismal de la pureté*, ed. *Viața Creștină*, Cluj-Napoca 2001, pp. 95-96

puterea conferită de Mântuitorul Bisericii asupra celui rău. „Acest minister – în forma sa publică – este rezervat exclusiv episcopilor și preoților cărora le-a fost delegat de ordinariul lor.”¹²² În Biserica latină ritualul de exorcizare este cuprins într-o carte specială, numită ***Rituale romanum***, compusă în 1614. În 26 ianuarie 1999, card. Jorge Arturo Medina Estévez, prefectul Congregației pentru Cultul Divin și Disciplina Sacramentelor, a făcut prezentarea, în Sala de presă a Sfântului Scaun, a noului ***Ritual roman*** revizuit. Noul rit al exorcismelor, cuprins în ultimul capitol al acestei cărți de cult, numără 50 de pagini fiind redactat în limba latină și urmând a fi tradus de fiecare conferință episcopală națională în limba poporului respectiv. În această prezentare se dă o explicație a ceea ce înseamnă exorcismul, împreună cu trasarea caracteristicilor demonologiei Bisericii. Se arată, în aceeași intervenție, că misiunea de a exorciza a fost încredințată de însuși Hristos, Bisericii iar aceasta l-a practicat de la început ca și componentă indispensabilă a ministerului său. „Exorcismul este deci o formă veche și particulară de rugăciune, pe care Biserica o folosește împotriva diavolului.”¹²³ Exorcismul este prezentat atât ca prebaptismal cât și ca exorcism solemn sau „marele exorcism” care nu poate fi administrat decât de către un ministru autorizat. Canonul 1172, parag.1 al ***Codului de Drept Canonic*** (Codex Iuris Canonici) stipulează:

„Nimeni nu poate săvârși în mod legitim exorcisme asupra celor posedăți dacă nu a obținut permisiunea specială și expresă a Ordinariului locului.”¹²⁴

Calitățile preotului care exorcizează, indicate în parag. 2 sunt: evlavia, știința, prudența și integritatea morală. Fără acestea, ministerul riscant al exorcistatului ar fi pus în pericol prin derizoriul în care ar fi aruncat.

Se mai afirmă în prezentarea sus-amintită a noului Ritual roman, necesitatea distincției între posesiune și boală. De asemenea, este subliniat faptul că posesiunea diabolică nu este modul cel mai frecvent în care diavolul își exercită influența, chiar dacă acesta este cel mai spectaculos dintre toate.

Ritualul roman, care a necesitat pentru finalizarea sa numeroase studii, aduceri la zi, diverse modificări și consultarea conferințelor episcopale cuprinde, mai întâi ritualul exorcismului propriu-zis apoi rugăciunile care se recită public cu permisiune episcopului, în cazuri în care Satana influențează persoane, obiecte sau lucruri și un compendiu de rugăciuni pe care le pot folosi credincioșii când bănuiesc cu îndreptățire că sunt sub influență diabolică.

¹²²*** *Magie et démonologie* în *Question actuelles*, nr. 24, martie-aprilie, Paris 2002, p. 34

¹²³ idem, p. 38

¹²⁴ CIC (pro manuscripto), Institutul Teologic Romano-Catolic, Tipografia Presa bună, Iași 1995, p. 258

Privitor la riturile orientale de exorcizare trebuie să remarcăm că acestea sunt prezente în toate ierurgiile și, prin acestea, în unele sacramente. Amintim ca exemplu ritualul sfințirii apei Botezului care cuprinde formule de exorcizare atât în ectenia mare cât și în rugăciunile propriu-zise. În mod firesc, există și exorcisme speciale pentru cazurile de demonizare. Acestea sunt cuprinse în *Euhologhion*, carte specială de cult, cuprinzând rânduiala Sfintelor Taine și a ierurgiilor. Exorcismele sunt numite în această carte *Molitvele adecă exorcismii Marelui Vasile la toată neputința și pentru cei ce pătimesc dela diavoli*.¹²⁵ Există de asemenea și o rânduială specială „pentru cei ce se tulbură și se supără de duhuri necurate,” compusă după structură ortrinală ce se încheie cu o rugăciune de vindecare și acțiunea ungerii bolnavului cu untdelemn sfințit din candela ce arde neîntrerupt înaintea Sfântului Chivot. *Exorcismele Marelui Vasile* sunt un grup de șapte rugăciuni foarte lungi, dintre care doar primele trei îi sunt atribuite acestuia, iar celelalte Sf. Ioan Gură de Aur. Dintre acestea, doar două au caracter imprecativ – compulsiv (a doua a Sf. Vasile și ultima a Sf. Ioan Gură de Aur). În acestea revin adesea expresii precum: „blestemu-te pe tine”, „teme-te, fugi”, „teme-te, amuțește”, „ceartă-te pe tine”, „certe-te pe tine”, „înfricoșează-te”, „cutremură-te”, „depărtează-te”, „pierde-te, fugi” etc. Acestea, însoțite de permanenta amintire a puterii lui Dumnezeu, sunt menite să dezarmeze duhul cel rău și să îl determine la întreruperea influenței ce o exercită asupra posedatului. Celelalte cinci rugăciuni au caracter preponderent deprecativ, fiind îndreptate spre Dumnezeu, căruia i se cere ajutorul. Acestea sunt compuse după schema generală a rugăciunilor bizantine, orientale, dintr-o parte inițială, anamnetică – amintirea puterii creatoare, proniatoare și mântuitoare a lui Dumnezeu urmată de o epicleză – chemare insistentă a puterii dumnezeiești pentru eliberarea celui posedat.

Remarcăm că aceste rugăciuni fac o înșiruire a tuturor lucrărilor necurate ale diavolilor identificându-i cu acestea și astfel așezându-i pe categorii, după modelul Părinților Pustiei în concepția căroră, fiecărui viciu îi corespunde o clasă de demoni. Înșiruirea specificului fiecărui diavol are rolul de demascare a acestuia după exemplul Mântuitorului în exorcizarea demonizatului din ținutul Gadarenilor (cf. Mc. 5, 12-17).

IV.3.3. Exorcizarea celor neînsuflețite

Demonii întrucât sunt ființe îngerești, chiar dacă și-au părăsit starea ontologică, rămân chiar și după cădere în măsură să acționeze asupra celor ce le sunt inferioare în ordinea creaturală. De aceea, ei pot acționa asupra elementelor naturale infestându-le și deturnându-le de

¹²⁵ *Euhologiu*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1940, p. 198-206

la scopul pentru care au fost create în măsura în care Dumnezeu le permite acest lucru. Pot intra sub stăpânirea puterilor diavolești animalele (cf. Mc. 5, 13), spațiile, clădirile sau diversele obiecte. Sf. Toma de Aquino spune, referitor la aceasta:

„La fel cum substanțele spirituale superioare mișcă corpurile cerești superioare la fel și cele inferioare cum sunt demonii, pot să miște local corpurile inferioare prin condiția lor naturală.”¹²⁶

Această putere naturală a demonilor asupra lucrurilor poate fi extinsă prin decăderea moravurilor și apostazie. Exorcismele practicate în cazurile de infestare a celor neînsuflețite sunt rugăciuni adresate lui Dumnezeu în numele lui Hristos cu scopul înlăturării influențelor exercitate de diavol. Acestea exprimă credința în atotputernicia divină, speranța și încrederea în mila lui Dumnezeu.

Ca mijloace pentru realizarea acestor exorcisme, Biserica folosește apă binecuvântată, untdelemn sfințit (în Biserica latină și sare sfințită). Puterea apei, binecuvântată atât în timpul sărbătorii Botezului Domnului cât și în sfințirile ocazionale (aghiasma mică) este recunoscută atât în Occident cât și în Orient pentru eficacitatea ei împotriva demonilor. De aceea uzul acesteia este foarte frecvent.

Creștinătatea din Orient dispune de rugăciuni speciale destinate dezinfestării obiectelor sau a altor lucruri neînsuflețite. *Euhologhionul* conține pe lângă exorcizările legate de sfințiri și binecuvântări o rugăciune specială pentru „casa ce se supără de duhuri rele.”¹²⁷

Exorcismul este, în esență un act eminent religios. Pe lângă efectele urmărite prin acesta, Biserica își mărturisește credința în atotputernicia dumnezeiască, precum și în alte adevăruri revelate, ca: existența îngerilor și a demonilor realitatea posesiunilor diabolice și a puterii harului cu care Biserica lucrează. Ceea ce se face într-un exorcism nu are nimic a face cu vrăjitoria sau cu omagiile idolatre întâlnite în unele religii primitive. Legitimitatea exorcismelor este dată de porunca lui Hristos. Exorcismul solemn, ca dealtfel și cel prebaptismal, trebuie să fie o **celebrare a Bisericii**, întrucât face parte din dinamica liturghiei creștine. Acest lucru nu înseamnă transformarea ritualului exorcizării în spectacol. Ca oricare sacrament și sacramental exorcismul trebuie celebrat cu discreție, într-o atmosferă de evlavie și respect față de cele sfinte.

¹²⁶ Toma de Aquino, *Questions disputées sur le mal – De Malo*, q. 16 a 10 Nouvelles Éditions Latines, Paris 1992 p. 858

¹²⁷ *Euhologiu*, Tipografia Seminarului Arhiepiscopiei, Blaj 1940, p.206

V.1. Posesiunea diabolică: semne, cauze și efecte

După cădere omul creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu a devenit o făptură vulnerabilă, pătimitoare, influențabilă și aproape dezarmată în fața lucrărilor diavolului. Toate cărțile liturgice abundă în mențiuni metaforice sau alegorice despre căderea lui Adam și a Evei, pierderea hainei „cea de Dumnezeu țesută.”¹²⁸ Diavolul nu este o natură difuză, o energie impersonală sau o fatalitate cosmică, ci o individualitate posedând inteligență și voință liberă. Deși din punct de vedere creatural, structural, diavolul este ființă personală, în măsura în care nu este capabil de a întreține relații personale veritabile, trăind într-o agonie depersonalizatoare, el este în același timp și o non-persoană ¹²⁹ („eine Un-person”, expresia card. Ratzinger, prefect al Congregației pentru Doctrina Credinței). Din punct de vedere ființial, diavolul este o persoană, dar trăirea sa, raportată la dinamica moral-spirituală, contrazice structurile esențiale, constitutive ale modului personal. Rupând orice legătură cu Dumnezeu, care este în adâncimea ființei Sale intime, comuniune vie de persoane, chipul diavolului se dizolvă în neantul cu care are o irezistibilă afinitate, recurgând, pentru a putea acționa în vreun fel, la deghizare și anonimat în sânul creaturii. De aceea, Satana este, în sensul cel mai propriu al cuvântului, „Nimeni”.¹³⁰ Eduard Pousset afirmă, pe bună dreptate, că „ne înșelăm întrebând dacă Satana este o persoană; și ne înșelăm de asemenea dacă replicăm că el nu este cu siguranță o ființă personală.”¹³¹ Ca ființă ce se hrănește cu negația, în incapacitatea sa de raportare personală – fiind privat de iubire – Satana devine o forță excesiv de posesivă, al cărei mod de viață se traduce în tiranie și teroare.

Fenomenul exotic – gr. ἐξοθεν (exothen), străin - al posesiunii diabolice este forma cea mai vizibilă, spectaculoasă a încercării satanice de a dezagrega făptura. Sfânta Biserică, locul lucrării harului dumnezeiesc, rămâne singura stavilă în calea acestui redutabil vrăjmaș, și aceasta în baza promisiunii lui Hristos: „porțile iadului nu o vor birui” (Mt. 16, 18).

Miniștrii Bisericii, însărcinați cu exorcizarea, trebuie să cerceteze cu multă atenție pentru a fi convinși de realitatea unei posesiuni și, în acest scop, trebuie folosite recomandările **Ritualului roman**, împreună cu rezultatele numeroaselor studii de antropologie, psihologie și medicină. Posesiunea diabolică constă în exercitarea unei influențe parțiale sau totale a diavolului asupra

¹²⁸ *Orologhion*, ediția a IV-a., Tipografia Seminarului Arhiepiscopiei Blaj, 1934, *Canonul Domnului Hristos, cânt. a VIII-a*, p. 599

¹²⁹ Xavier Léon-Dufour, *Que Diable!* in *Etudes*, a s s a s Éditions, martie, Paris 2002, p. 358

¹³⁰ cf. Denis de Rougemont, *Partea Diavolului*, ed. Anastasia, București 1994 p. 21

¹³¹ *ibidem*

persoanei umane, așa încât aceasta devine incapabilă să își stăpânească acțiunile. Această influență demonică se manifestă în mai multe grade cu gravitate crescândă, după intensitatea fenomenelor și locul de manifestare:

1. **Infestația diabolică:** acțiunea prin care demonii cauzează tulburări fizice, externe, care se pot constata sensibil, întâlnite și în viața unor sfinți, precum și fenomene fizice ca stricăciuni locale cauzate caselor, obiectelor sau animalelor, zgomote ciudate fără o cauzalitate vizibilă, fenomene luminoase, levitația corpurilor.
2. **Obsesia diabolică:** intensificarea presiunilor ispitei, stare de anxietate, disperare inexplicabilă, tendință de izolare și însingurare, gândul presant de sinucidere și chiar încercarea faptică;
3. **Opresiunea diabolică:** intensificarea insuportabilă a obsesiilor însoțită de vexații diavolești ca, boli, tulburări care produc pierderea cunoștinței, impuls nestăvilat de a pronunța cuvinte de batjocură, pline de mânie și ură împotriva lui Dumnezeu, a Fecioarei și a sfinților, impulsuri spre profanarea lucrurilor sfinte, toate acestea manifestându-se ca luptă interioară violentă.
4. **Posesiunea diabolică:** luarea în posesie de către demon a corpului unui om, determinându-l să vorbească și să acționeze cum vrea; este cazul în care influența diavolească se manifestă cel mai adânc, cu efecte devastatoare în viața individului.
5. **Subjugarea diabolică:** destul de rar întâlnită și nestudiată îndeajuns, prin care un om ajunge să coopereze voluntar cu diavolul chiar în urma unui „pact” – cum se povestește despre vrăjitoarele Evului Mediu – sau prin adorație satanică, așa cum apare în satanism. În aceste situații pot apărea, deși nu cu necesitate, fenomenele de la 1, 2, 3, 4.

În multe cazuri, fenomenele enumerate pot fi manifestări ale bolilor psihice care sunt de competența psihiatriei sau a psihologiei. Totuși, „formele de influență demonică, cu toate că sunt misterioase nu pot fi interpretate doar ca situații cu fundament patologic: ele trebuie să primească o evaluare teologică în măsura în care se prezintă ca antiteze la planul de mântuire al lui Dumnezeu pentru creaturile Sale.”¹³² De aceea, sunt necesare anumite semne, criterii, după care poate fi recunoscută cu certitudine acțiunea demonică. Relatarea desfășurării unor exorcisme prezintă numeroase trăsături comune. Nu există diferențe mari între posedații din Evanghelie și cei întâlniți de diverși misionari în Africa sau în Asia. În ciuda faptului că multe dintre semnele exterioare ale posesiunii diabolice sunt comune cu ale unor boli, decelarea unor fenomene preternaturale poate încredința de realitatea unei posesiuni. Pentru Biserică, prezența efectivă a

bolii nu exclude prezența demonică. De multe ori, diavolul se ascunde în spatele acestor manifestări naturale, pentru a nu putea fi recunoscut.

Fenomenul posesiunii diabolice este însoțit de semne fizice, intelectuale și afective, pe care le redăm în cele ce urmează.

A. Semne fizice

Prima și cea mai semnificativă schimbare în cel posedat este mimica feței ce devine de nerecunoscut, grimasele schimbându-i înfățișarea ca și cum fața umană ar fi substituită de chipul diavolului. Trăsăturile exprimă mânie, ură, batjocură și insultă. Uneori acestea sunt însoțite de balonare peste măsură a pântecului sau de retragerea exagerată a acestuia spre interior. Deseori posedatul are spasme însoțite de degradarea bunei funcționări a organismului. Apar și fenomene ca: schimbarea culorii pielii, greața, vărsăturile, aerofagia (înghițirea aerului), aerocolia (acumularea aerului în colon), limbă murdară, mirosul urât al respirației și borborigmele (rostirea unor cuvinte neinteligibile). Omul simte mișcările naturale ale organelor propriului corp cu o acuitate înnebunitoare, ceea ce, într-o stare normală nu ar avea loc. Pot apărea iritații ale pielii și ale mucoaselor. Cel în cauză manifestă simptome de zoofobie, acuzând senzația dezgustătoare a prezenței unui animal în abdomen, care se mișcă, îl ciupește, îl mușcă din interior sau îl arde, fapt care constituie o adevărată tortură. Toate aceste manifestări mai pot fi însoțite de vertij, dureri de cap sau de coloană, crampe violente precum și tensiuni în diferite părți ale organismului, percepute de cel în cauză ca pătrundere sau ieșire a diavolului din corpul său.¹³³

Vocea celui posedat se schimbă, timbrul obișnuit devenind foarte grav, batjocoritor, amenințător. Persoana face propuneri erotice sau scatologice fără nici o cenzură. Apar fenomene ca scrierea automată, a cărei grafologie denotă o violentă stare de dezordine interioară, aspect care diferențiază fenomenul acesta la posedați de cel mediumic.

Toți cei posedați manifestă trăsături ce caracterizează cu deosebire acest fenomen: fie sunt mânați de o impulsivitate agresivă, fie se inhibă ajungând la imposibilitatea comunicării, proferă insulte, amenințări, blasfemii. Membrele corpului acționează fără control. Au obiceiul de a apărea și a dispărea brusc, imprevizibil. Noua personalitate, demonomorfă, posedă o afectivitate marcată de reacții agresive față de Dumnezeu și față de oameni. Cel posedat, în cele mai multe cazuri este conștient de ceea ce i se întâmplă, simțindu-se parcă desprins de sine însuși și manipulat de o forță ce-l terorizează și care-i produce o suferință insuportabilă.

Un fenomen ce revine în istoriile demonizațiilor este o răceală glacială care invadează camera unde sunt aceștia. Uneori, își simt craniul cuprins de mâini reci sau simt un curent rece

¹³³ Studiul *Les aspects du diable à travers les divers états de possession* al Dr. Jean Vinchon, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, p. 465

care începe să sufle brusc. În multe cazuri de posesiune se manifestă frigiditatea sexuală iar în paralel cu aceasta insensibilitatea la durere, subiectul putând fi ars sau ciupit fără a reacționa dureros. De asemenea tulburările funcțiilor feminine, graviditatea fictivă, contracții de tipul celor din timpul nașterii, bulimia și nevoia nestăvilită de a ingera alimente ciudate sau respingătoare sunt fenomene ce însoțesc posesiunea.

B. Semne intelectuale

Manualele de exorcism, în special *Rituale romanum*, menționează fenomene de cunoaștere ca facultatea de a citi gândurile sau cunoașterea și vorbirea unor limbi neînvățate de cel posedat. Acestea sunt fenomene numite preternaturale, numite în știința actuală paranormale care se întâlnesc rar în natură și dacă sunt prezente confirmă suspiciunea de posedare. Deseori, demonizații fac comentarii răutăcioase referitoare la greșelile și păcatele celor din asistență, producând o puternică impresie asupra acesteia. În unele cazuri, diavolul din cel posedat se erijează în profet, care se dovedește a fi fals întrucât Satana este minciuna personificată¹³⁴.

C. Semne afective

Acestea sunt mai puțin cunoscute dar nu mai puțin importante, cu atât mai mult cu cât aici este locul de interferență între posesiune și boală. Cei posedați sunt bântuiți de obsesii înfiorătoare, care se fixează cu o încăpățănare invincibilă. Una dintre cele mai crude astfel de obsesii este aceea de inferioritate și singurătate morală. Aceasta ca și alte semne de acest fel nu indică imediat prezența diavolului în cel în cauză, ci se pot constitui mai ales ca teren favorabil posesiunii. Sentimentul de singurătate apare foarte frecvent la văduve, la domnișoarele bătrâne, oamenii fără cămin, la persoanele consacrate care au intrat în viața mănăstirească în urma unor decepții și nu din vocație; toate aceste persoane sunt teren propice acțiunii de posedare.

Autoculpabilizarea și remușcările exagerate pot transforma persoanele în victime ale diavolului. Obsesia vinovăției se poate instala și în lipsa oricărei fapte reprobabile, devenind atât de persistentă încât invadează în totalitate psihismul, ceea ce denotă o suferință profundă a zonei inconștientului. Obsesia autoînvinovățirii devine ea însăși agent al căderii în păcat extenuând sufletul și depozându-l de capacitatea de rezistență la rău. Caracteristică pentru stările demonizate sau de predemonizare este atingerea, cu o rapiditate uluitoare, a unor stări extreme: omul poate simți o pace profundă pentru ca în momentul următor să devină de o violență dementă; aceste treceri rapide de la o extremă la alta sunt comune cu manifestările maniaco-depresivilor. După cum am mai amintit, boala nu exclude influența diavolească așa cum starea de posesiune diabolică nu exclude alterarea psihosomatică a individului.

Un aspect de temut al posesiunii diabolice este acela că, în unele cazuri, deși prezența străină îi repugnă subiectului, în momentul când pierde controlul, comportamentul său

degenerând în atitudini contrare convingerilor proprii, acesta simte totuși un fel de plăcere față de agitația și extraordinarul pe care diavolul îl împlinește în interior. Demonul știe să se folosească de frustrările secrete ale omului, pentru a-i câștiga acceptul și a se complăce în ceea ce i se întâmplă; acest fapt îi agravează starea făcând eliberarea imposibilă.

Dintre cauzele posesiunilor diabolice menționăm cauze spiritual-religioase, psihosociale și morale. Între cele dintâi, locul central îl ocupă păcatul strămoșesc cu toate urmările lui. Acesta este infestarea-sursă a naturii umane. Prin păcatul lui Adam și al Evei, omenirea a devenit permeabilă față de tentațiile celui rău. Dintre cauzele psihosociale menționăm, pe lângă cele menționate la semnele afective, izolarea socială, refulările pe plan profesional și afectiv, individualismul exagerat al societății contemporane, indiferența religioasă și pierderea valorilor tradiționale. Menționăm că acestea nu sunt cauze în sensul propriu al cuvântului, ci teren propice unde poate interveni influența demonică.

Cauzele cele mai directe ale posesiunii diabolice rămân cele de ordin moral. Atitudinea personală a omului în fața răului deschide sau închide poarta diavolului spre interior. În anumite lucrări¹³⁵ sunt menționate patru grupe de aspecte al degradării moral-religioase:

- practicile oculte, personale sau familiale, cu o paletă foarte largă: magie, spiritism, divinație, telepatie, radiestezie. (Noi am adăuga adorația satanică existentă în societatea contemporană.);
- tentativele de concentrare mentală, adesea cu scopul autodepășirii cu caracter religios: Yoga, meditație transcendențială, dilatarea conștiinței (guru Maharaji). Aici se mai pot enumera culte esoterice, secte etc.;
- experiențele de alienare mentală prin absorbție de alcool, drog, medicație chimică puternică, supradozată care alterează sistemul nervos central;
- depravările sexuale de toate tipurile.

Îndepărtarea omului de Dumnezeu are ca și consecință apropierea diavolului. Omul este o ființă interrelațională și în această relaționalitate rezidă atât puterea cât și vulnerabilitatea sa. Dacă Dumnezeu umple viața omului, puterile întunericului rămân neputincioase. Diavolul însuși devine agent al degradării persoanelor trăitoare în afara relației cu cel ce le-a creat. Nu este vorba aici despre fatalism, ci despre constrângerea naturii personale a omului care se constituie ca relație în relație.

Efectele posesiunii diabolice sunt deosebit de distructive la nivel individual dată fiind gravitatea și nenaturalitatea fenomenului. Deși **trăiește** ca orice creatură a lui Dumnezeu, Satana este **mort** și s-a făcut principiul morții, trăindu-și într-o eternitate înghețată neîncetat, propria moarte, numită de Sfânta Scriptură „moartea cea de-a două” (Apoc. 20, 14). Posesiunea

¹³⁵Philippe Madre, *Mais délivre-nous du mal*, Éditions du Lyon de Juda, Paris 1979, pp. 83-84

diabolică este un fel de simbioză cu diavolul. Stranietatea acestui fapt rezidă în aceea că omul ființă vie, conviețuiește cu moartea adică cu diavolul ca agent al degradării posedat de viața adevărată. Primele efecte ale influenței diavolului în viața omului sunt: îndepărtarea de tot ceea ce privește trăirea în harul lui Dumnezeu.

Sub aspect psihosocial persoana începe să se izoleze și să fie izolată datorită modului ciudat de a se purta și datorită schimbării personalității ceea ce produce suferință persoanei în cauză, mai ales când este conștientă de starea sa. Efectele mai directe, spectaculoase, sunt cele care apar chiar în timpul crizelor de posesiune. Canonicul Champault mărturisește următoarele referitor la un caz de posesiune diabolică petrecut în sec. al XIX-lea cu o țărăncă simplă de naționalitate franceză, numită Hélène Poirer:

„Diavolul o lovea adesea pe posedată cu piciorul sau cu pumnul sau încerca să o stranguleze. Fața sa brațele, întreg corpul său, purta timp de luni întregi urmele acestor înfricoșătoare servicii. Alte dăți diavolul o arunca la pământ, i se arăta sub una dintre formele hidoase... Noaptea, spiritul infernal scutura ridourile patului său, făcându-le să alunece dintr-o parte în alta a tijelor de metal, într-un du-te vino care dura ore întregi. »¹³⁶

Alte efecte similare sunt: târârea prin încăpere, apucarea de păr, levitarea etc. Toate acestea fac ca cel posedat să sufere un adevărat martiriu. Dedublarea personalității este încă un efect al demonizării. Aceasta produce o puternică impresie de neputință și șochează pe cei din jur. Dintre efectele preternaturale am enumerat câteva și vom mai vorbi în continuare. Violența fizică se intensifică în unele cazuri într-atât încât este nevoie de persoane bine înzestrate fizic pentru a-l putea reține pe exorcizat. Astfel în timpul unui exorcism administrat unor frați posedați Thiébaud și Joseph Burner, la Strasbourg, în 1969, unul dintre ei a fost legat cu o centură de fier și fixat într-un fotoliu de trei bărbați vânjoși, dar tânărul, care avea doar 17 ani, i-a proiectat cu putere la distanță.¹³⁷

Alte efecte ale posesiunii diabolice: crize temporare de epilepsie, dureri de cap și stomac – se pare că sunt părțile corpului preferate de diavol -, halucinații, diverse fobii, amnezii parțiale sau totale, reducând uneori mintea celui posedat la o vârstă infantilă,¹³⁸ paralizii parțiale etc.

¹³⁶ Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1956, p. 97

¹³⁷ idem, p. 99

¹³⁸ cf. studiul *Les confessions d'une possédée*, al lui Pierre Debognie, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, pp. 86-419

Odată cu eliberarea persoanei prin exorcizare, aceste efecte dispar ca și cum nu s-ar fi produs, după cum vedem în cazul posedărilor din Evanghelie. Totuși, impresia pe care fenomenul ca atare o produce, atât asupra persoanei posedate cât și asupra comunității din care face parte este profundă și de lungă durată. Însănătoșirea este rapidă, dar faptul în sine de a fi fost posedat îl va urmări pe cel în situația respectivă toată viața, povară deosebit de greu de purtat în afara harului lui Dumnezeu.

V.2. Posesiuni diabolice aparente și recunoașterea lor

Dezvoltarea științelor medicale în contemporaneitate a făcut ca multe dintre fenomenele puse pe seama unor forțe sau intervenții supranaturale să își găsească o explicație naturală în diverse boli cu evoluție predictibilă cauze și simptome cunoscute. Nu înseamnă însă că medicina are și competența de a da toate răspunsurile mai ales că în anumite cazuri se dovedește a fi neputincioasă. Posesiunea diabolică reală, deși însoțită de fenomene patologice recunoscute de psihiatrie și psihologie nu se confundă cu bolile psihice chiar dacă interferează sau se suprapune cu acestea. Fenomenele de posesiune diabolică depășesc domeniul medical, fiind de competența teologiei. Colaborarea dintre medicină și religie este utilă în general, și cu atât mai mult în aceste cazuri speciale. Medicina trebuie să recunoască existența unor manifestări ce depășesc sfera naturală și experimentală, chiar dacă aspectele colaterale ale acestor fenomene sunt de domeniul ei, iar Biserica printr-un discernământ atent făcut cu ajutorul controalelor medicale, trebuie să recunoască pretensele posesiuni diabolice. Pentru a putea vedea care sunt bolile ce simulează posesiunea diabolică, trebuie să urmărim succint trăsăturile exterioare comune bolilor psihice și posesiunilor adevărate. Prima observație este cea referitoare la schimbarea personalității persoanei, transformarea caracterului moral, ce devine de nerecunoscut și, după cum deja am spus, cu modificări corespunzătoare ale mimicii. Impresia profundă pe care o lasă este aceea că o altă personalitate s-ar fi substituit celei naturale. Acest lucru nu se întâmplă doar în crizele specifice, ci și în întregul comportament social- comunitar al persoanei. Astfel:

„Anturajul se miră, se indignează chiar de a auzi proferarea de injurii dintre cele mai urâte cele mai obscene cuvinte la o tânără a cărei educație și moralitate ar putea fi considerate ca incompatibile cu

dezlănțuirea aceasta a celor mai josnice pasiuni și a cuvintelor cele mai murdare.”¹³⁹

Manifestările de criză determină suspendarea funcțiilor conștiente ale persoanei și amnezie.

În domeniul medical este cunoscută o afecțiune care are aceleași manifestări cu cele remarcate mai sus: transformarea individului într-un vehicul al unor sentimente și stări haotice care par a se reuni într-o personalitate opusă celei naturale: epilepsia – lat. *morbus sacer* – cunoscută în general prin manifestări convulsive, produce în numeroase cazuri schimbări ale personalității. Această boală poate fi definită în mod științific și riguros de medicină stabilindu-se natura dereglării cu ajutorul electroencefalogramelor.¹⁴⁰

Isteria este o boală care, cel mai adesea, poate să capete aspectele exterioare ale unei posesiuni diabolice. Capacitatea istericilor de a se transpune în diverse stări de spirit este binecunoscută. Bolnavul apare transformat ca și cum ar fi posedat de o personalitate străină, dar observația că persoana este cu atât mai teatrală cu cât asistența este mai numeroasă, face ca orice suspiciune de demonizare să dispară lăsând loc investigațiilor psihologice și medicale. Isteria se deosebește de epilepsie prin aceea că deși se observă o întunecare a conștiinței, aceasta nu este la fel de profundă ca și în cazul epilepsiei. Exorcistul poate recunoaște ușor un isteric prin mijloacele simple indicate de *Rituale romanum*: istericii sunt incapabili să dea un răspuns inteligent unei întrebări puse într-o limbă străină. Se poate foarte ușor întâmpla ca aceștia să reacționeze violent la stropirea cu apă naturală dacă li se sugerează că este binecuvântată. În procesul isteriei joacă un rol imens sugestia și autosugestia. Datorită acestui fapt un exorcism administrat cu voce tare unui isteric nu va face decât să adâncească și mai mult nevroza intensificându-i crizele. Mitomania, adesea întâlnită la isterici, ar fi și ea hrănită de un exorcism aplicat fără discernământ.

O altă formă de boală psihică ușor de confundat cu posesiunea diabolică este delirul demonopatic sau delirul de posesiune. Spre deosebire de epilepsie, acesta nu se manifestă niciodată prin crize, transe sau alte manifestări cu caracter exotic. Persoanele suferinde de aceasta sunt perfect lucide, fiind capabile să facă precizări foarte minuțioase cu referire la stările lor sufletești sau descrieri în culori foarte vii a ceea ce sunt convinși că li se întâmplă. În aceste cazuri apare fenomenul de dedublare astfel încât cel ce suferă de această boală simte prezența unui „suflet” străin, cel considerat personal fiind în incapacitate de a mai face ceva când primul

¹³⁹ Studiul *Les pseudo-possessions diaboliques. Les psychoses démonopathique* al lui Jean Lehermitte, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, pp. 476
¹⁴⁰ *Idem*, p. 475

preia controlul asupra corpului și acțiunilor.¹⁴¹ Fenomenul se explică prin automatism mental care creează senzația unei dihotomii intrinseci subiectului, având următoarele consecințe: amintirea involuntară a unor lucruri trecute, pronunțarea de cuvinte fără participare voluntară, amintirea presantă a greșelilor însoțită de remușcări, gânduri obsesive, anxietate, incertitudine, mânie și confuzie. Uneori boala se manifestă prin ipohondrie dureroasă – suferință acută în membrele sau organele corpului fără vreo cauză în măsură să o explice. Un alt aspect al delirului de posesiune este „procesul interpretativ”¹⁴² foarte activ, manifestat printr-o simbolizare extravagantă a lucrurilor, realizată în cheia luptei dintre bine și rău sau, mai concret, dintre Dumnezeu și diavol.

Tulburarea disociativă de identitate numită și personalitate multiplă (PM) este o altă boală psihică pasibilă de a fi confundată cu posesiunea diabolică. Aceasta este o dezordine psihică „în sensul unei forme cronice de tulburare disociativă post-traumatică cu originea în copilărie.”¹⁴³ Între manifestările care duc la stabilirea diagnosticului de PM, în lucrările de specialitate (*American Psychiatric Association; Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*; 4th edition, Washington DC) sunt menționate: existența în individ a două sau mai multe identități fiecare cu modul propriu de a fi, cel puțin două dintre acestea fiind în măsură să preia controlul asupra comportamentului persoanei și dificultatea amintirii unor informații de natură personală, prea extinse în timp pentru a fi explicate printr-o uitare obișnuită. Sunt excluse dintre cauzele tulburării PM efectele fiziologice determinate de absorbția unor substanțe cum este alcoolul sau de crizele epileptice. În copilărie simptomele pot fi confundate cu jocurile imaginare (proiectarea de prieteni fictivi).

Dintre fenomenele observabile în cazul PM, unele se pot constata și în posesiunile diabolice: tulburări comportamentale, amnezie, depersonalizare, schimbarea vocii și a mimicii, în funcție de natura personalității care a preluat controlul. Este demn de remarcat faptul că în ciuda stranieții lor aceste personalități se concep pe sine și se declară a fi umane, uneori chiar de sex opus, asumându-și fiecare un nume și trăsături proprii. Aceasta diferențiază PM de delirul demonopatic, în care personalitatea manifestată, supraadăugată celei naturale, pare a fi supraumană – mai ales demonică, fenomenul amneziei lipsind, de asemenea.

Prezentăm în continuare un caz de PM diagnosticat ca atare și studiat de dl. Asist. Univ. Dr. Med. Viorel Lupu, de la clinica de neuro-psihiatrie infantilă din Cluj-Napoca. Pacientul este un tânăr de 17 ani, al doilea dintre cei patru copii ai familiei, fără probleme comportamentale, cu o dezvoltare precoce (după precizările părinților putea citi la vârsta de patru ani iar la intrarea în

¹⁴¹ idem p. 484

¹⁴² idem p. 491

¹⁴³ Med. Dr. Viorel Lupu și med. Dr. Diana Lupu, *Personalitate multiplă în adolescenți (studiu de caz)*, în rev. *360 Psihologie, Psihiatrie, Psihologie Psihoterapie Copii și Adolescent*, nr. 2, vol. 2, Timișoara 1999, p. 34

clasa I cunoștea bine tabla înmulțirii). Visul de a deveni preot nu s-a realizat din cauza nepromovării examenului de admitere la Seminarul Teologic la diferență de câteva sutimi. Este descris de mama sa ca fiind prietenos sociabil agreând societatea feminină și dornic de a fi popular. Deși mediul familial în care a trăit pacientul este catalogat de psihiatru ca fiind armonios, totuși acesta remarcă prezența unei structuri anxioase la mamă și a unor superstiții înrădăcinate adânc. După trei evaziuni (fugă de acasă), urmate de amnezie și diminuarea greutatea cu 6-7 kg de fiecare dată, a fost internat la clinică și, stabilindu-se diagnosticul, s-a trecut la tratamentul prin hipnoză, cu acordul părinților. Treptat, în cele patru ședințe, barierele amnezice au fost depășite, realizându-se reconstituirea itinerariilor parcurse în timpul evaziunilor. Au fost descoperite patru personalități distincte de cea de bază, ce poartă numele de Claudiu: „cel fără de chip”, 30 ani, sex bărbătesc, a cărui voce gravă o prelua în timpul evaziunilor amintite, Costin 30 ani, Cosmin, 32 ani, cu barbă și foarte licențios și Cristi de 33 ani. Externat, fenomenul evaziunii s-a repetat de încă patru ori. La una dintre reîntoarceri, a manifestat fenomenul de mutism timp de două luni, comunicarea fiind posibilă doar cu ajutorul scrisului. Mutismul a dispărut după consultarea unui preot exorcist. În ciuda faptului că la sugestia unui preot, părinții nu au mai fost de acord cu continuarea tratamentului efectele acestuia, chiar dacă neterminat, au fost liniștitoare, cel în cauză putându-și continua școala.¹⁴⁴

Principiul economiei ne determină și în acest caz să acceptăm explicația naturală, cu atât mai mult cu cât subiectul nu a manifestat nici unul dintre fenomenele extraordinare menționate, iar personalitățile ce coexistă cu cea de bază nu se pretind demoni. Fenomenul dispariției mutismului este natural explicabil prin faptul deja remarcat de psihiatru, că pacientul era ușor sugestionabil, cu atât mai mult cu cât mediul familial era receptiv la superstiții iar el avea înclinații mistice.

În toate aceste dezordini psihice¹⁴⁵ care seamănă cu posesiunea sunt ușor identificabile cauzele putându-se aplica cu succes tratamente. Prezența unor simptome identice la adevărații posedați nu trebuie să ducă la concluzia că aceștia ar fi simpli bolnavi psihici. Am precizat deja că diavolul se poate ascunde în spatele manifestărilor nevrotice sau în psihoză și că boala psihică nu exclude influența demonică. Pentru a putea deosebi posesiunea veritabilă de pseudo-posesiune este nevoie de știință și prudență din partea exorcistului, la care se adaugă ajutorul neprețuit al medicului. Canonicul F. X. Maquart în studiul său *L'exorciste devant les manifestations diaboliques* referindu-se la acest lucru, spune:

¹⁴⁴ idem, pp. 35-37

¹⁴⁵ Pentru o panoramă mai detaliată a bolilor psihice unele legate cu fenomenele de falsă posesiune, vezi *The New Encyclopaedia Britannica*, Macropaedia, vol. 23, Chicago 1995, p.851, 2b

„Exorcistul trebuie, într-adevăr să formuleze un diagnostic analog celui al medicului chemat la un bolnav. Ca și acesta are un remediu ce trebuie aplicat în mod judicios. Judecata sa este deci o judecată practică de acțiune al cărei scop nu este anunțarea unui adevăr speculativ, cum o face istoricul sau savantul ci un adevăr practic: «în cazul de față trebuie să exorcizez fără îndoială».”¹⁴⁶

Ca și medicul exorcistul trebuie să ajute, cu mijloace specifice, la însănătoșirea și restaurarea moral-spirituală a celor stăpâniți de duhuri necurate. De aceea trebuie să dispună de criterii clare în identificarea energumenilor. Prima dintre recomandările ***Ritualului roman*** este „în primis ne facile credat aliquem a daemonis obsessum esse,”¹⁴⁷ adică preotul exorcist nu trebuie să creadă în mod facil că ceea ce i se prezintă este o veritabilă posesiune diabolică. Datorită formaței sale, preotul are prezentă în minte confruntarea dintre bine și rău în plan moral dintre păcat și har. Manifestările spectaculoase ale bolnavilor psihici pot să îl facă pe un preot neexperimentat să creadă că este în prezența unei posesiuni veritabile. Dacă mai adăugăm și complexul afectiv născut în acesta, în confruntarea cu necredința și pozitivismul actual, ne putem explica simplu concluzia pripită. De acest lucru încearcă să-l ferească ***Ritualul roman***. Principiul economiei¹⁴⁸ spune că nu trebuie căutate explicații supranaturale la evenimente sau fenomene ce au o explicație naturală. Acest principiu trebuie să funcționeze cu atât mai mult în lucrarea Bisericii, cu cât ea dispune de ceea ce se numește realism sacramental. Prin semnele concrete, sensibile ale sacramentelor și sacramentalelor Biserica se detașează de orice spiritualism sau misticism extraliturgic. De aceea, și în cazul exorcismelor trebuie să domnească spiritul credinței, ajutat de simț critic și discernământ înrădăcinate în principiul menționat.

Exorcistul, în fața unei persoane pretins demonizate, trebuie să înceapă cu cercetarea vieții și istoriei familiei acesteia. După aceea, se impune procedarea la investigații medicale calificate, deoarece, așa cum remarcă și F. X. Maquart, „printre manifestările demonice care ne fac să ne gândim la posesiune un anumit număr relevă în mod manifest boli nervoase sau mentale. Ele aparțin științei psihiatrice sau neurologiei, și nu ministerului religios al exorcistului.”¹⁴⁹ Aceste examene medicale determină dacă fenomenele complexe manifestate au o explicație naturală, fizico-psihologică.

¹⁴⁶ Studiul *L'exorciste devant les manifestations diaboliques*, al lui F. X. Maquart, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, p. 329

¹⁴⁷ Ritualul roman citat în studiul *L'exorciste devant les manifestations diaboliques*, al lui F. X. Maquart, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, p. 330

¹⁴⁸ cf. Ritualul roman citat în studiul *L'exorciste devant les manifestations diaboliques*, al lui F. X. Maquart, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, p. 339

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 338

Tot ceea ce nu se poate explica natural poate constitui o dovadă a prezenței active a demonului. Spunem, „poate” pentru că în anumite cazuri, nici măcar prezența unor fenomene neobișnuite nu înseamnă în mod automat că este vorba despre posesiune. Al doilea principiu din *Rituale romanum*, „nota habeat ea signa quibus obsessus diagnosceretur ab iis qui vel atrabile, vel morbo aliquo laborant,”¹⁵⁰ spune că exorcistul trebuie să știe care sunt semnele deosebitoare dintre demonizați și bolnavii naturali. Există un anumit număr de manifestări ce sunt comune bolilor (nevroze, psihoze, epilepsie) și posesiunii diabolice, despre care am vorbit anterior. Acestea nu constituie, însă, specificul posesiunii diabolice ci, în multe cazuri, sunt efecte colaterale. Este nevoie de stabilirea acelor semne specifice stării de demonizare. *Ritualul roman* redă câteva dintre aceste semne lăsând lista deschisă: „signa autem obsidentis daemonis sunt: ignota lingua, locui pluribus verbis, vel loquentem intelligere; distantia et occulta patefacere; vires supra aetatis seu conditionis naturam ostendere,”¹⁵¹ adică folosirea și înțelegerea unor limbi necunoscute cunoașterea unor lucruri și fapte aflate la distanță sau necunoscute, forță fizică ce depășește vârsta și posibilitățile fizice ale subiectului. Întâlnirea acestor semne îndreptățește suspiciunea de posesiune diabolică reală dar trebuie făcut și în cazul lor un anumit discernământ. Cunoașterea limbilor străine – xenoglosia -, poate fi confundată cu fenomenul asemănător al criptomneziei (memorie ascunsă), în care subiectul emite borborigme într-o limbă pe care n-a învățat-o, dar a auzit-o cândva, fiind înregistrată în mod inconștient. Diferența se poate face ușor, prin aceea că, întrebat în limba respectivă, cel la care se manifestă criptomnezia nu poate răspunde coerent, pe când în cazul xenoglosiei dialogul este inteligent. Atât în cazul xenoglosiei, cât și în cel al cunoașterii lucrurilor ascunse și depărtate, induse diabolic, știința paranormalului a găsit corespondente naturale cu cauzalitate explicabilă, numite de percepție extrasenzorială (ESP).¹⁵² Acestea sunt telepatia, în cazul limbilor necunoscute și a cunoașterii lucrurilor ascunse, prin care subiectul „citește” mintea celor din asistență, și clarviziunea călătoare, în cazul cunoașterii lucrurilor la distanță. Cum deosebim aceste fenomene parapsihologice de cele manifestate în condițiile posesiunii diabolice? Mai întâi, bruschețea cu care apar aceste fenomene, fără ca anumite semne să le fi indicat în prealabil, la fel ca și dispariția lor bruscă și imposibilitatea de a le reproduce voluntar sunt semne indicând o intervenție străină persoanei naturale. Dacă acestea sunt combinate cu citirea preponderentă a păcatelor în mințile celor prezenți, cu revelarea unor aspecte concrete, cu specificări știute doar de persoana ce a fost „citită” posesiunea începe să se confirme. Un alt sem de intervenție

¹⁵⁰ ibidem

¹⁵¹ idem p. 342

¹⁵² Vezi studiul *De la normal la paranormal*, Adrian Pătruț ed. Dacia, Cluj-Napoca 1993, subcap. *Telepatia*, pp. 336-339 și *Clarviziunea*, pp.345-346

externă, străină este cel în car suspectul vorbește coerent¹⁵³ o limbă pe care nu o cunoaște nici una dintre persoanele din anturaj și care este recunoscută ulterior de către experți ca fiind o limbă străină necunoscută pentru subiectul în cauză, excluzând total posibilitatea criptomneziei. Răspunsurile trebuie să fie spontane, inteligente, excluzând posibilitatea citirii lor în mintea celorlalți sau în cărți. Fenomenul criptognoziei naturale (cunoașterea lucrurilor ascunse) se poate deosebi de criptomnezia diabolică prin aceea că informațiile date de cea de a doua se referă preponderent la păcate și lucruri rușinoase ascunse de oameni. Fenomenul, în cazul posesiunii diabolice, nu poate fi repetat la voința posedatului. Diapsihia (citirea în suflet), fenomen care apare și ca dar harismatic la cei cu viață sfântă – kardiognozia (cunoașterea inimii) -, poate fi un dar natural, dar și de sorginte diavolească. În cazul în care acesta este înăscut, este imposibilă manifestarea bruscă, fără antecedente. Dacă este de sorginte diabolică, apare brusc, manifestându-se violent și indiscret, deschizând răni cicatrizate în sufletele celorlalți și fiind însoțite de batjocură și acuză.

În cazurile de acțiune la distanță asupra obiectelor chiar dacă am presupune că există un anume fluid sau energie naturală cu ajutorul căruia suspectul acționează pentru a obține un efect observabil experimental, este nevoie de un anume antrenament anterior. În cazul apariției spontane, cu caracter violent, malign, de tipul zgomotelor produse noaptea în pereții caselor deplasarea și spargerea obiectelor, a patului în care se găsește suspectul, atunci se poate admite, în mod prudent că este vorba de demonizare reală. Levitația (ridicarea corpului persoanei în cauză) chiar dacă i-am putea găsi o explicație naturală, totuși, în cazuri deosebite, ca cel prezentat de F. X. Maquart în studiul amintit,¹⁵⁴ când, la porunca exorcistului, o femeie a fost transportată pe tavanul Bisericii cu capul în jos, menținută acolo o jumătate de oră și la porunca aceluiași, adusă jos nevătămată, explicațiile naturale cedează locul celor pretenaturale.

Toate cele spuse conduc la realizarea unui discernământ clar a unei judecăți obiective privitoare la realitatea sau aparența unor posesiuni diabolice. Știința, cunoștințele ei, adăugată la cunoașterea din Revelație oferă criterii neînșelătoare care, folosite, conduc la stabilirea adevărului. Mai adăugăm că, în ciuda gravității fenomenelor de posesiune, acestea sunt mai puțin devastatoare la nivel social decât insinuările ascunse prin manipularea mentalităților, opiniei publice și confuzia dintre bine și rău. Majoritatea posedărilor, după eliberarea lor prin exorcism, au o viață spirituală intensă. Nu se întâmplă același lucru cu cei ce trăiesc o viață întreagă într-o posesiune diabolică nu directă, ci ascunsă, aceea a păcatului, adesea până la moarte. Iată ce spune exorcistul André Picard, vicar episcopal de Bayeux, într-un articol din rev. *Études* referitor la acest aspect al vicleniei lui Satana:

¹⁵³ cf. *Note additionnelle par le père de Tonquédec*, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, p. 351

¹⁵⁴ cf. studiul *L'exorciste devant les manifestations diaboliques*, al lui F. X. Maquart, din *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, pp. 345-346

„...activitatea malefică a lui Satan nu se limitează la cazuri de posesiune; ea poate la fel de bine să se infiltreze, mai mult sau mai puțin subtil, dar eficace în atitudini raționale sau în sentimente interioare, unde omul păstrează în general o parte de responsabilitate. Cel mai dificil caz de «posesiune» diabolică rămâne, deci, cel în care există un consimțământ, direct sau tacit, al voinței omului la acțiunea diavolului.”¹⁵⁵

V.3. Ocultism și satanism în viața religioasă

În lucrarea sa *Religii, Biserici, secte privite din perspectivă catolică*, părintele Claudiu Dumea citează un autor german, fără a-i da numele, care spunea: „Nimic nu-l face mai fericit pe diavol decât să-și citească în ziare necrologul.”¹⁵⁶ Într-adevăr, strategia diavolului în lumea noastră este aceea de a se camufla, de a-și ascunde cât mai mult prezența malefică, pentru a putea acționa din umbră cu eficiență sporită.

Sub influența diferitelor curente raționaliste, necredința în existența diavolului și acțiunii, sale a pătruns și în rândurile unor teologi, care l-au transformat într-o personificare a răului, fără existență concretă. Sf. Părinte Papa Ioan Paul al II-lea, în audiența generală din 13 și 20 august 1986 ocazie cu care a abordat problema existenței naturii și a activității Satanei, spunea:

„Șiretenia lui Satan în lume este de a-i determina pe oameni să-i nege existența în numele raționalismului și a oricărui alt sistem de gândire care caută toate porțile de scăpare pentru a nu admite lucrarea sa.”¹⁵⁷

Existența diavolului este însă, o învățătură de credință în conformitate cu Revelația dumnezeiască, mărturiile Conciliilor și ale Sfinților Părinți, iar Magisteriul Bisericii¹⁵⁸ rămâne inflexibil în a-i recunoaște existența și prezența răufăcătoare. Corespondenta seculară a necredinței în sânul maselor largi este indiferența religioasă. Pe acest teren diavolul își poate extinde în voie stăpânirea, fără a fi oprit, decât numai de voința divină. Tactica opusă necredinței și indiferenței, pe care diavolul o folosește din plin în lumea noastră este superstiția însoțită de o serie de practici și doctrine străine creștinismului, pe care îl subminează. Referitor la acest lucru

¹⁵⁵ André Picard, *Journal d'un exorciste* în *Etudes*, a s s a s Éditions, martie, Paris 1998, p. 394

¹⁵⁶ Claudiu Dumea, *Religii, Biserici, secte privite din perspectivă catolică*, ed. Sapientia, Iași 2002, p. 219

¹⁵⁷ Ioan Paul al II-lea, *J'ai vu Satan tomber du ciel* în *Question actuelles*, nr. 24, martie-aprilie, Paris 2002, p. 20

¹⁵⁸ Cf. CBC, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, art. 391, p. 92

card. Hoeffner la acea vreme (1978) președintele Congregației Episcopale Germane, într-o declarație făcută în urma unui scandal creat în jurul unui caz de exorcism, afirma:

„Lucrarea proprie diavolului este de a se camufla și a se ascunde în spatele a nenumărate măști. Nimic nu este mai prețios pentru el decât o superstiție masivă care este în contradicție cu doctrina obligatorie Bisericii”¹⁵⁹.

Superstiția este unul dintre mai persistenti dușmani ai credinței în Hristos întrucât nu neagă fățiș doctrina Bisericii. Superstiția constă în credința că, în obiectele din lumea înconjurătoare, există „puteri” oculte ce pot influența viața omului și care trebuie dominate prin diverse mijloace. La o simplă analiză se poate constata arbitrarul unora dintre aceste credințe. Negativitatea lor constă în aceea că deși admit teoretic atotputernicia lui Dumnezeu în practică o neagă, din moment ce admit existența unor forțe care influențează viața omului cu aparența celui mai consecvent fatalism. În gândirea superstițioasă Dumnezeu însuși este supus unui proces de mistificare în urma căruia cu greu i-am putea recunoaște chipul creștin. Originea unora dintre aceste idei și practici trebuie căutată în păgânismul precreștin menținut formal în folclor, și în felurite curente străine spiritului Bisericii și creștinătății în general care alcătuiesc un fel de neopăgânism ce coexistă, datorită ignoranței, cu creștinismul.

Una dintre practicile acestea, din ce în ce mai răspândită, ajungând să aibă chiar timp de emisie pe posturile TV, este magia. Nu ne referim aici la numerele de iluzionism care fac deliciul spectatorilor la circ ci la acel tip de practică rituală prin care „se pretinde domesticirea puterilor oculte pentru a le pune în serviciul său și a obține o putere supranaturală asupra aproapelui.”¹⁶⁰ Mentalitatea magică l-a însoțit pe om dintotdeauna fiind în toate societățile modul de abordare a realității paralel religiei și uneori în bună conviețuire cu aceasta. Convingerea intimă a magiei este că, prin mijloacele care îi sunt specifice, subjugă puteri ascunse și le pune în serviciul său în diferite scopuri. Acțiunea magică s-ar caracteriza prin răspuns automat: la invocațiile sau formulele magului efectul ar apărea fără întârziere. Acest lucru vine în contradicție cu spiritul libertății propriu creștinismului și cu atotputernicia și libertatea lui Dumnezeu, întrucât le contrazice. Există diferite forme de magie dintre care amintim: magia albă – pretins inofensivă, magia roșie – cu referire exclusivă la domeniul sentimental și sexual și magia neagră – încercarea de provocare intenționată a răului prin alianță cu diferite forțe obscure.¹⁶¹ Rolul

¹⁵⁹ *** *L'Église et le diable* în *La documentation catholique*, nr. 1743, 4 iunie, Paris 1978, p. 544

¹⁶⁰ CBC, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, art. 2116, p. 448

¹⁶¹ *** *Superstitions, magie et satanisme*, Scrisoarea Conferinței episcopale din Campania în *Question actuelles*, nr. 369, martie-aprilie, Paris 2002, p. 36

principal în riturile magice îl are magicianul, considerat a fi dotat cu puteri asupra lumii înconjurătoare și cu o cunoaștere secretă a tehnicilor de manipulare a acestora. Magia și vrăjitoria contravin în mod flagrant „virtuții religiei” întrucât sunt în contradicție cu cinstirea și respectul, unite cu teama iubitoare, pe care le datorăm numai lui Dumnezeu.¹⁶²

O practică reprobabilă din punct de vedere creștin este de asemenea divinația, la fel de veche ca și magia. Aceasta constă în încercarea de a cunoaște viitorul prin diferite metode cum era consultarea intestinelor unui animal sacrificat sau a crăpăturilor de pe o carapace de broască țestoasă aruncată în foc de către haruspicii etrusci,¹⁶³ sau cum se întâmplă astăzi cu astrologia, zodiacele și horoscoapele, chiromanția etc. O formă gravă de divinație, pentru care Saul în vechime a fost aspru pedepsit (cf. 1 Regi 28) este spiritismul. Această practică se întemeiază pe credința că anumite persoane, numite mediumi, au facultatea de a comunica cu spiritele morților ca urmare a unei sensibilități aparte. Deși foarte vechi ca practică, spiritismul modern își are originea în America de Nord, în anul 1848 când surorile Fox ar fi intrat în legătură cu un spirit ce făcea zgomot prin ciocănirea zidurilor unui cetățean – Weckman. În urma acestui fapt s-a creat un adevărat curent spiritist încât în 1978 numărul adeptilor era de zece milioane. Au început să se creeze diferite organizații pentru popularizarea spiritismului, mai întâi în SUA și apoi în țările europene¹⁶⁴. Biblia spiritiștilor este *Le livre des esprits* scrisă de medicul și juristul Hippolyte Nissard Rivail sub pseudonimul Allan Kardek. Spiritismul este o mișcare ocultă condamnată de Biserică și de Sfânta Scriptură (cf. Lev. 19, 31; Deut. 18, 14). Împreună cu mișcarea teosofică, antroposofică, diversele curente de origine orientală dar îndepărtate de religia autentică, spiritismul face parte din mișcarea New Age, un soi de pseudoreligie ce se pretinde universală. Este vorba despre lucrarea Satanei care continuă să-l ispitească pe om cu „știința” pe care o poate da mâncarea din rodul oprit. Sub aparența unor învățături profunde, mai științifice decât doctrina oficială, diavolul induce în eroare chiar personalități de marcă ale științei și culturii. Este de ajuns să menționăm aici pe marele scriitor Bogdan Petriceicu Hasdeu.

Cea mai gravă dintre rătăcirii rămâne demonolatria, cunoscută în mod comun sub numele de satanism. În toate epocile istoriei, Satan a avut adoratorii săi, care și-au manifestat fățiș venerația față de diavolul. Unii dintre Părinții Bisericii identificau idolatria cu demonolatria, considerând păgânismul de origine satanică.

Cultul șarpelui era foarte răspândit în Orient fiind legat de vegetație și fecunditate. Șerpi venerați întâlnim în mitologia indiană, babiloniană, egipteană, greacă, aztecă etc. Este de prisos să amintim practicile religiei wudu din Africa neagră. Toate aceste culte se pot numi

¹⁶² CBC, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993, art. 2116, p. 448

¹⁶³ cf. Emilian Vasilescu, *Istoria religiilor. Manual pentru Institutele teologice ale BOR*, ed. IBMBOR, București 1975, p. 298

¹⁶⁴ cf. Petru David, *Manual de sectologie*, ed. Sfintei Arhiepiscopii a Tomisului, Constanța, 1998, p. 173

demonolatre în mod indirect întrucât nu era un act de revoltă directă împotriva adevăratului Dumnezeu, fiind izvorâte din ignoranță. Satanismul fățiș antihristic, a apărut odată cu creștinismul. Gnosticismul a fost întotdeauna un mediu propice pentru dezvoltarea sectelor satanice datorită dualismului radical pe care îl profesa. În primele secole, Tertulian și Sf. Irineu menționează prezența unei secte satanice numite a naasienilor (ebr. nāhāš – șarpe) sau a ofiților¹⁶⁵ (gr. οφις – ofis, șarpe). Membrii acesteia făceau din șarpe un adevărat eliberator al omului de sub tirania lui Dumnezeu. Este pentru prima dată când, în context iudeo-creștin apare o sectă, veritabilă adoratoare a Satanei simbolizat de șarpe.

Doctrina lui Marcion se poate bine acorda cu aceea a naasienilor: acesta vedea, în Dumnezeuul Vechii Alianțe, un eon inferior cu caracter răzbunător și schimbător, de a cărui gelozie am fi fost eliberați doar prin intervenția Dumnezeului primordial manifestat în Isus Hristos. Tot în menționările tangențiale ale Sf. Irineu aflăm despre o altă sectă satanică, numită a cainiților, care susținea că primul păcat al omului a fost unul sexual.¹⁶⁶ Eva s-ar fi împreunat cu Satana înainte de a fi cu Adam, născându-l pe Cain care împreună cu o serie de personaje biblice negative, ca sodomiții, Esau, Core și Iuda constituiau pentru această sectă o pleiadă de eliberatori de sub domnia lui Isus Hristos. După Nicolas Corté, este foarte posibil ca această sectă să fie cea menționată în Apoc. Sf. Ioan sub numele de „sinagoga Satanei” (cf. Apoc. 2, 9). Un alt mediu al dezvoltării sectelor satanice este maniheismul, care considera răul, pe Satana ca principiu analog și opus lui Dumnezeu. Pentru Mani, prin urmare, Satana era o ființă precosmică, puternică, rivală lui Dumnezeu. El este cel care a creat materia, ce poartă amprenta răutății creatorului ei. Totuși, Mani nu recunoaște în Satana o divinitate în sensul propriu al cuvântului și dezaprobă orice onoruri aduse acestuia. Prescripțiile lui nu au fost respectate apărând în sânul comunităților de orientare maniheistă, bogomilii în Răsărit, catarii, albigenzii și paulicienii în Apus, curente luciferiene care aduceau cult Satanei sub numele de Satanael sau Samael. Acesta este considerat un fel de zeu decăzut, părintele lui Cain. Secta mesalienilor din veacurile de început ale creștinismului practica și ea cultul lui Satanael (Samael).¹⁶⁷

Este menționat în istorie că au fost seduși de cultul satanic și unii clerici cum este cazul capitlului din Orléans, ai cărui membrii au fost arși pe rug în 1022, sub acuzația de demonolatrie¹⁶⁸. Ca și secte de tendință satanolatră, mai este menționată aceea a patarienilor și a catarilor. Biserica nu a întârziat să lupte împotriva acestor abuzuri și excentricități ajungându-se uneori chiar la exagerări.

¹⁶⁵ cf. Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1956, p. 87

¹⁶⁶ Claudiu Dumea, *Religii, Biserici, secte privite din perspectivă catolică* ed. Sapientia, Iași 2002, p. 220

¹⁶⁷ ibidem

¹⁶⁸ Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1956, p. 83

În anul 1933, Papa Grigore al IX-lea emite bulla *Vox*, în care erau descrise riturile satanice raportate de inchiizitorii germani. Cavalerii din ordinul Templierilor au fost acuzați, în sec. al XIV-lea de adorare a Satanei sub numele de Bafomet.

Există o sectă satanolatră chiar și în sânul Islamului, aceea a așa numiților Yazidis, kurzi din Mesopotamia de Sus care îl adoră pe diavol sub numele de Iblis, înger căzut, însă după ei iertat de Allah, căruia i-ar fi fost încredințată stăpânirea lumii și supravegherea reîncarnării sufletelor. Iblis este numit și Melek Taus, ceea ce înseamnă îngerul păun, deoarece „și-a recuperat culorile spirituale.”¹⁶⁹

Literatura nu a scăpat nici ea de influențe sataniste. J. K. Huismans, un romancier convertit, menționează existența unor liturghiere pentru cultul satanic, pe care le-ar fi putut obține de la un preot apostat satanist.¹⁷⁰ Satana devine la unii autori iluminiști simbolul titanului care se eliberează de prejudecățile morale și de dominația divină. Este văzut ca principiu și exponent al libertății. Iată câțiva autori cunoscuți care au cochetat cu revolta interioară a mentalității sataniste: T. Milton, V. Hugo, P. Valérie, T. Tasso, A. de Vigny, Lessing, Lamartine, Byron, Shelley, Lenau, Lermontov, Carducci, Gides, Camus, Sartre și alții. Deși nu i-am putea acuza de satanism, aceștia uneori, mai mult sau mai puțin metaforic îl glorifică pe Satan ca etalon al dorinței de libertate sau, mai romantic, în calitate de victimă a geloziei lui Dumnezeu și ca forță vitală însuflețitoare a progresului lumii moderne.¹⁷¹

Mediul masonic este, cu siguranță, un refugiu al satanismului, și aceasta cel puțin în ceea ce privește loja numită Mițraim de rit egiptean, care a moștenit credințele și practicile Cainiților. Dealtfel masoneria este locul unde se întâlnesc într-un sincretism derutant credințe și curente ca magia, antroposofia, teosofia, ermetismul, gnosticismul, dominate de deismul specific, toate coexistând uneori cu ateismul.

Părintele Claudiu Dumea se întreabă dacă nu cumva, printre inițiatorii și reprezentanții de marcă ai socialismului comunist, precum Saint Simon, Marx, Engels Proudhon, Lenin și Stalin nu sunt unii care au făcut parte sau au avut relații cu secte satanice.¹⁷² Cunoscută fiind secretomania legată de aceste secte este imposibilă dovedirea pe bază de documente. Despre Hitler însă, există suficiente dovezi care arată că acesta făcea parte din secta numită Thule, de inspirație neo-păgână. După cartea Apocalipsei, Pergam este cetatea unde „locuiește Satana” (cf. Apoc. 2, 13). Ori, tocmai de la Pergam, menționează același autor, în timpul regimului nazist a fost adus și expus în muzeul Insel din Berlin altarul din templul lui Esculap ce avea ca emblemă un șarpe.

¹⁶⁹ idem, p. 89

¹⁷⁰ idem, p. 93

¹⁷¹ cf. Claudiu Dumea, *Religii, Biserici, secte privite din perspectivă catolică* ed. Sapientia, Iași 2002, p. 222

¹⁷² idem, pp. 223-225

Chiar și fără aceste elemente nazismul la fel ca și comunismul, au produs suficiente victime și suferință, încât originea satanică cel puțin indirectă, nu se poate contesta.

Adorarea Satanei a luat proporții nemaîntâlnite în secolele XIX și XX ajungând să se vorbească despre existența, în lume a 40 milioane de sataniști. Aceștia sunt organizați în Biserici¹⁷³ și secte, dispun când de un corp preoțesc și de rituri satanice oficiate în temple dedicate diavolului:

- Biserica neagră luciferiană, avându-l drept cap pe Efrem del Gatto; la Torino se vorbește despre existența a patruzeci de mii de membrii ai cultului satanic;
- Copiii Satanei, sectă obscură despre care nu dispunem de informații sau date statistice;
- Templul lui Satan, înființat de Alistair Crowley, maestru al magiei negre (decedat la 2 dec. 1947), la Londra, unde se celebrează ritualul satanic liturghia numită gnostică, se cântă imnuri către zeul Pann al naturii sau *Imnul către Satana* al lui Carducci;
- Biserica lui Satana, înființată de Anton Șandor Le Vey în 1966 la Los Angeles, numărând și ea peste patruzeci de mii de membrii. Le Vey se pretindea singurul reprezentant al lui Beelzebub pe pământ, scriind chiar și o Biblie satanică.

Ritul principal al cultelor satanice este așa-zisa liturghie neagră¹⁷⁴, care nu este decât o parodie răsturnată a liturghiei creștine, presărată cu obscenități și acte blasfematorii, sacrilegii și invocări ale diavolului. Redăm în cele ce urmează descrierea unei liturghii satanice, făcută de părintele Dumea, în opera deja amintită:

„Cultul satanist constă în principal în Liturghiile negre celebrate, pe cât posibil de preoți apostatați intrați în sectă. Este vorba de Liturghia catolică parodiată, batjocorită. Se face la miezul nopții. În sfeșnice sunt puse lumânări negre, ornamente cranii de morți. Preotul e îmbrăcat în veșminte preoțești cu căptușeala în afară. Rugăciunile din ritualul satanist, numele sfinte ale lui Isus și Maria rostite de-a-ndoaselea de la sfârșit la început. Un răstignit este fixat cu partea de sus în jos călcat în picioare, scuipat... Ostia, furată dintr-o Biserică catolică are gravat pe ea cuvântul «Satana». În timpul Liturghiei negre se arde o Biblie. Toți cei prezenți promit că vor comite toate cele șapte păcate capitale, așa cum sunt enumerate în Catehismul Romano-

¹⁷³ idem, pp. 226-227

¹⁷⁴ *** *Superstitions, magie et satanisme*, Scrisoarea Conferinței episcopale din Campania, în *Question actuelles*, nr. 24, martie-aprilie, Paris 2002, p. 37; vezi și Nicolas Corté, *Satan, l'Adversaire*, Lirbairie Arthème Fayard, Paris 1976, p. 92 precum și *The New Encyclopaedia Britannica*, Macropaedia, vol. 10, Chicago 1995, p. 445, 2b

Catolic și că nu vor face niciodată vreo faptă bună. Urmează o orgie după ce toată slujba a fost presărată cu gesturi obscene.”¹⁷⁵

Cauzele satanismului pe lângă cele legate de o anumită „tradiție satanistă” după cum am văzut, sunt: tendința de revoltă împotriva valorilor tradiționale, a psihicului colectiv împotriva hegemoniei iudeo-creștine, gustul pentru macabru, excentricitatea și nonconformismul precum și viața trăită în păcat. În mișcările sataniste sunt atrași mulți tineri din curiozitate și bravură precum și prin unele forme ale muzicii rock, incitând la depravare, revoltă, violență, trezirea instinctelor primare etc. Din toate acestea se poate observa cu ușurință cum în sufletul uman fragil se duce o luptă care transcende istoria: aceea dintre împărăția lui Dumnezeu și cea a diavolului. Unii Sfinții Părinți vorbeau deja despre cei vânduți păcatului și, prin el, diavolului, ca despre un trup mistic,¹⁷⁶ analog celui al lui Hristos, în care păcătoșii sunt membrele Satanei.¹⁷⁷ Ca și creștini, noi știm deja care va fi sfârșitul acestei lupte, ceea ce nu îndreptățește indiferența față de ceea ce se întâmplă. Realizarea cea mai mare a diavolului este aceea de a devia orientarea fundamentală, ontologică, spre Dumnezeu. Apogeul acesteia este uzurparea dreptului exclusiv al lui Dumnezeu de a fi adorat, deci distrugerea oricărei posibilități de trăire în adevărul iubirii. Acordul liber al voinței omului printr-o predare a vieții sale în mâinile Satanei, este ceea ce noi am numit subjugare satanică – scopul suprem al activității diabolice. Aceasta nu înseamnă că celelalte moduri de acțiune diabolică nu apar și în rândul sataniștilor. Dimpotrivă, aceștia devin victimele preferate ale diavolului, multe dintre cazurile de infestație și posesiune diabolică având legătură cu ocultismul și satanismul. În sfârșit remarcăm faptul că în mediul satanist pot apărea boli psihice grave asemănătoare posesiunii, precum PM, deja amintită¹⁷⁸ ca apare și în urma unor abuzuri sexuale practicate de sataniști.

¹⁷⁵ Claudiu Dumea, *Religii, Biserici, secte privite din perspectivă catolică* ed. Sapienția, Iași 2002, p. 227

¹⁷⁶ Vezi excursus-ul L'autre « corps mystique » al lui Albert Frank- Duquesne, in *Satan*, Desclée de Brouwer, Belgia 1948, pp. 300-302

¹⁷⁷ cf. Gregoire le Grand, *Morales sur Job*, II, V, 7, Les Éditions du Cerf, Paris 1975, p. 265 și Augustin, *La cité de Dieu*, livr. XIII, 1, Desclée de Brouwer, Belgia 1959, pp. 411-415

¹⁷⁸ cf. Lupu, Viorel - Lupu, Diana, *Personalitate multiplă în adolescenți (studiu de caz)* în rev. *Neurologie, Psihiatrie, Psihologie Psihoterapie Copii și Adolescenți*, nr. 2, vol. 2, Timișoara 1999, p. 35

VI. CONCLUZII

Tradiția dumnezeiască, exprimată în Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți și Magisteriul Bisericii afirmă, fără a face din aceasta, însuși obiectul vestirii sale, existența și acțiunea diavolului în lume. Acesta este văzut ca ființă personală, dușman al lui Dumnezeu și al omului, pe care încearcă să îl atragă în răzvrătirea sa. Răul nu își găsește întruparea în diavol ca într-un principiu absolut, fapt care l-ar situa pe poziție de egalitate cu Dumnezeu, ci este produsul pervertirii voinței libere a unor ființe personale create de Dumnezeu. Taina răzvrătirii rămâne inatacabilă, rezidând în însăși esența libertății ca libertate. Aceasta, întrucât este creată, rămâne deschisă neantului, din care a fost ridicată, neant a cărui negativitate actualizată desemnează păcatul, care constituie singurul „corp străin” introdus în creație, fiind mai degrabă o negare a ei decât o supraadăugare. Omul este terenul de luptă între voința de ființă a lui Dumnezeu și atracția neantului, la nivel moral, între har și păcat. Prin acțiunea sa, omul poate da câștig de cauză, în și pentru sine însuși, fie lui Dumnezeu, fie diavolului.

Pentru a exprima în termeni umani comprehensibili lupta dintre bine și rău, Revelația dumnezeiască recurge la imagini sugestive, reale, din natură sau din viața socială și individuală a omului, precum și mitologice. Oricare ar fi concepția pe care ființa umană și-o construiește despre el, răul suferinței cosmice, perceput ca mister, implică integral viața omului, cerând din partea acestuia exercitarea alegerii responsabile a bunătății sau a opusului ei. Viața ascetico-mistică se înscrie pe coordonatele acestei alegeri, integrată fiind în confruntarea mai largă, depășind cadrele stricte ale vieții terestre, dintre Dumnezeu și forțele adverse.

Sfânta Biserică este locul unde răul este învins încă de la început, întrucât ea însăși este realizarea cea mai înaltă a comuniunii între oameni și a acestora cu Dumnezeu, ceea ce constituie desființarea posibilității lucrării diavolului: schisma – la nivel uman și dezagregarea, măsurată de entropie – la nivel cosmic. Ea deține mijloacele eficace pentru contracararea acțiunii diabolice în general, dar cu atât mai mult în cazul unor manifestări punctuale extraordinare, cum este cea a posesiunii diabolice. Aceasta este recunoscută de Biserică a fi la fel de reală ca și persoana diavolului, a cărui acțiune și este, dispunând de mijloace concrete de eliberare și vindecare. Unul dintre acestea, cu caracter special, este exorcismul, componentă esențială a ministerului Bisericii, prin care o persoană, după constatarea sigură a posesiunii diabolice, este eliberată prin rugăciune și acțiuni sacramentale. Exorcismul nu este o invenție a Bisericii, fiind practicat de însuși Întemeietorul ei, Domnul și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Isus Hristos și având de la El misiunea și puterea de a-l conferi în cazurile de necesitate. Dacă, în istoria Bisericii, formulele de

exorcizare, precum și tipul miniștrilor acțiunii sfinte au evoluat în diferite moduri, în funcție și de locul, zona geografică unde se practica, exorcismul ca atare a rămas o constantă a acțiunii de eliberare și sfințire în Biserică. Aceasta se vede și din practica universală a exorcizării prebaptismale.

În ceea ce privește exorcismul solemn al energumenilor, în ciuda elementului de extraordinar pe care îl implică, trebuie integrat în viața liturgică deplină a Bisericii, atât din punct de vedere teoretic cât și practic, pentru a deveni cu adevărat ceea ce deja este, cel puțin în intenționalitatea constitutivă: celebrarea puterii suverane a lui Dumnezeu și a eliberării omului. Acest fapt l-ar detașa definitiv de pericolul asocierilor superstițioase, precum și de acela al transformării lui în obiect al curiozității. Integrarea liturgică a exorcismului presupune o reevaluare teologică a tuturor aspectelor implicate, precum și, la nivelul practic al uzului sacramentelor, o cunoaștere profundă, inclusiv de ordin medical, a implicațiilor teoretico-practice ale faptului posesiunii și ale practicii exorcismului.

VII. ANEXE

VII.1. Bibliografie

Izvoare

- ***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ed. IMBOR, București 1997
- ***, *Scrierile Părinților Apostolici*, ed. IBMBOR, București 1995
- ***, *Apocalipsa lui Enoh*, ed. Reîntregirea, Alba Iulia 2000
- ***, *Apologeții de limbă latină*, ed. IBMBOR, București 1981
- ***, *Catehismul Bisericii Catolice*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București 1993
- ***, *Codul de Drept Canonic*, Institutul Teologic Romano-Catolic, Tipografia „Presa Bună”, Iași 1995
- ***, *Conciliul Ecumenic Vatican II*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București 2000
- ***, *Euhologhion sau Molitvenic*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1940
- ***, *Orologhion*, ediția a IV-a, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1934
- ***, *Patericul*, Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Alba Iulia 1993
- ***, *Penticostar*, ed. IBMBOR, București 1999
- ***, *Triodul*, ed. BOM, Orhei 1998
- Athanase d’Alexandrie, *Sur l’incarnation du Verbe*, Les Éditions du Cerf, Paris 1973
- Augustin, *La cité de Dieu*, livr. XI-XIV, Desclée de Brouwer, Belgia 1975
- Cyrille de Jérusalème, *Catéchèses mystagogiques*, Les Éditions du Cerf, Paris 1966
- Origen, *Contre Celse*, vol. I, Les Éditions du Cerf, Paris 1967
- Sf. Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, ed. Amarcord, Timișoara 1985
- Sf. Teofan Zăvorâtul, *Calea spre mântuire*, ed. Fundației Dosoftei, București 1994

Dicționare și enciclopedii, instrumente de lucru

- ***, *Dictionnaire encyclopedique de la Bible*, ed. Brepols, Turnhout 1987
- ***, *Concordanza Pastorale della Bibbia*, Editioni Dehoniane, Bologna 1994
- ***, *Dictionnaire de la Bible*, ed. Robert Laffont, Paris 1989
- ***, *Dictionnaire de théologie catholique*, T IV, Librairies Letousey et Ané, Paris 1920
- ***, *Dictionnaire de théologie catholique*, T V, 2^{-ème} part., Librairies Letousey et Ané, Paris 1924
- ***, *Dicționar de mitologia generală*, ed. Albatros, București 1995
- ***, *Dicționar de simboluri*, ed. Artemis, București 1995
- ***, *Dicționar enciclopedic de iudaism*, ed. Hasefer, București 2000

- ***, *Handconcordanz zum Griechischen Neuen Testament*, Deutsche Bibel Gesellschaft, Stuttgart 1989
- ***, *The New Encyclopaedia Britannica*, Macropaedia, vol. 23, Chicago 1995
- ***, *Vocabular de teologie biblică*, ed. Arihiepiscopiei Romano-Catolice de București 2001

Lucrări generale

- ***, *Mozaic Teologic*, ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca 2001
- Andronikof, Constantin, *Le sens de la liturgie*, Les Éditions du Cerf, Paris 1988
- Aquinatis S. Thomae, *Summa Theologica*, T III, Petri-Marietti – Editoris – Bibliopolis, Tipographi Pontifici ac Sacrae Rituum Congregationis, Taurini (Torino) 1922
- Berdiaev, Nikolai, *Spirit și libertate – încercare de filosofie creștină*, ed. Paideia, București 1996
- Bulgakov, Serghei, *Lumina neînserată. Contemplații și reflecții metafizice*, ed. Anastasia, București 1999
- Bunge, Gabriel, *Evagrie Ponticul. O introducere*, ed. Deisis, Sibiu 1997
- Cioran, Emil, *Căderea în timp*, ed. Humanitas, București 1994
- Danielou, Jean, *Religiile lumii*, ed. Humanitas, București 1996
- David, Petru, *Manual de sectologie*, ed. Sfintei Arhiepiscopii a Tomisului, Constanța 1998
- Dumea, Claudiu, *Religii, Biserici, secte privite din perspectiva catolică*, ed. Sapienția, Iași 2002
- Eliade, Mircea, *Nașteri mistice*, ed. Humanitas, București 1995
- Evdokimov, Paul, *Rugul aprins*, ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara 1994
- Evdokimov, Paul, *Ortodoxia*, ed. IBMBOR, București 1996
- Făgăraș, Sabin, *Introducere în teologie liturgică* (curs manuscris), Cluj-Napoca 1999
- Făgăraș, Sabin, *Lo Spirito Santo, la Resurrezione e il tempo della storia. Estratto di Tesi di Dottorato nella Facoltà di Teologia*, Roma 1997
- Făgăraș, Sabin, *Plinătatea liturghiei dumnzeiești în Unirea*, 6/8, august 1996
- Grégoire le Grand, *Morales sur Job*, I-II, Les Éditions du Cerf, Paris 1975
- Irenée de Lyon, *Contre les hérésies*, les Éditions du Cerf, Paris 1984
- Jean Hrisostom, *Sur l'incompréhensibilité de Dieu*, vol. I, Les Éditions du Cerf, Paris 1970
- Kalomiros Alexandros, *Sfinții Părinți despre originile și destinul omului și cosmosului*,

ed. Deisis, Sibiu 1998

- Levinas Emmanuel, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, ed. Polirom, Iași 1999
- Macarios Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, ed. Deisis, Sibiu 2000
- Rupnik, Marko Ivan, *Cuvinte despre om. I Persoana – ființă a Paștelui*, ed. Deisis, Sibiu 1997
- Thunberg, Lars, *Omul și cosmosul în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul*, ed. IBMBOR, București 1999
- Vasilescu, Emilian, *Istoria religiilor, Manual pentru Institutele Teologice ale BOR*, ed. IBMBOR, București 1975

Lucrări speciale

- *** *L'Église et le diable* în *La documentation catholique*, nr. 1743, 4 iunie, Paris 1978
- *** *Magie et démonologie* în *Question actuelles*, nr. 24, martie-aprilie, Paris 2002
- *** *Satan*, (études carmelitaines), Desclée de Brouwer, Belgia 1948
- *** *Superstitions, magie et satanisme*, Scrisoarea Conferinței episcopale din Campania în *Question actuelles*, nr. 24, martie-aprilie, Paris 2002
- Corté, Nicolas, *Satan, l'Adversaire*, Librairies Arthème Fayard, Paris 1956
- Deman, Theodor o.p., *Le mal et Dieu*, ed. Montaigne, Paris 1943
- Duquoc, Christian, *Satan – Symbole où réalité* în *Lumière et vie*, nr. 78, Lyon 1996
- Frățilă, Mihai, *L'itinéraire baptismal de la pureté. Aspects de purifications dans le rituel de baptême de la tradition bysantine*, ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca 2001
- Ioan Paul al II-lea, *J'ai vu Satan tomber du ciel* în *Question actuelles*, nr. 24, martie-aprilie Paris, 2002
- Léon-Dufour, Xavier, *Que Diable!* în *Études (revue de culture contemporaine)*, a s s a s Éditions, martie, Paris 2002
- Lupu, Viorel - Lupu, Diana, *Personalitate multiplă în adolescenți (studiu de caz)*, în rev. *Neurologie, Psihiatrie, Psihologie Psihoterapie Copii și Adolescenț*, nr. 2, vol. 2, Timișoara 1999
- Madre, Philippe *Mais délivre-nous du mal*, ed. du Lion de Juda, Paris 1979
- Molceanov, Boris, *Antihrist*, ed. Polirom, Iași 2000
- Paraskevaidis, Hristodoulos, *Războiul împotriva Satanei*, ed. Anastasia, București 1998
- Pătruț Adrian, *De la normal la paranormal*, ed. Dacia, Cluj-Napoca 1993

- Petite, Farnçois, *Le Problème du Mal*, Librairies Arthème Fayard, Paris 1958
- Piaut, Bernard, *La création et le péché originel*, ed. Spes, Paris 1960
- Picard, André, *Journa l d'un exorciste* în *Etudes (revue de culture contemporaine)*, a s s a s Éditions, martie, Paris 1998
- Rougemont, Denis de, *Partea diavolului*, ed. Anastasia, București 1994
- Thomas d'Aquino, *Questions disputés sur le mal - De Malo*, Nouvelles Editions Latines, Paris 1992

VII. 2. Abrevieri

VII.2.1. Biblice

Am. – Amos
 Apoc. – Apocalipsa
 Av. – Avacum
 Col. – Coloseni
 Cor. – Corinteni
 Cr. – Cronici
 Dan. – Daniel
 Deut. - Deutoronom
 Eccles. – Ecclesiast
 Ef. – Efeseni
 Evr. – Evrei
 Ex. - Exod
 Ez. – Ezechiel
 Fac. – Facere
 Fap. – Faptele Apostolilor
 Fil. – Filipeni
 Iac. – Iacob
 Ier. – Ieremia
 Il. - Ioil
 Io. – Ioan
 Iov. – Iov
 Is. – Isaia
 Iud. – Iuda
 Înțel. – Cartea Înțelepciunii
 Lc. – Luca
 Lev. – Levitic
 Mc. – Marcu
 Mih. – Miheea
 Mt. – Matei
 Nm. – Naum
 Num. – Numeri
 Os. – Oseea
 Paral. – Paralipomena
 Pet. – Petru

Ps. – Psalm
Regi. – Regi
Sof. – Sofonia
Tes. – Tesaloniceni
Tim. – Timotei
Tob. – Tobit
Zah. – Zaharia

VII.2.2. Bibliografice

CBC – Catehismul Bisericii Catolice
CIC – Codex Iuris Canonici
CV II – Conciliul Vatican II
G.S. – Gaudium et spes
NT – Noul Testament
VT – Vechiul Testament

VII.2.3. Tehnice

Ap. – Apostol
Arh. – Arhanghel
art. – articol
BOM – Biserica Ortodoxă din Moldova
BOR – Biserica Ortodoxă Română
cânt. – cântarea
cf. – conform
col. – coloană
dl. - domnul
ebr. – ebraică
ed. - editura
ESP – Extrasenzorial Perception (Percepție extrasenzorială)
etc. – et cetera
ex. – exemplu
fr. – franceză
gr. – greacă
IBMBOR – Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
Ierom. - Ieromonah
lat. – latină
livr. – livre (fr.)
LXX – Septuaginta
n.n. – nota noastră
nr. – număr
o.p. – ordinul predicatorilor (dominicieni)
p – pagina
parag. – paragraf
part. – parte
PM – personalitate multiplă
pp – paginile
q. – questio
rev. – revista
Sf. – Sfânt

T – tom
teol. – teologic
urm. – următoarele
vol. – volum

VII.3. Indice selectiv

VII.3.1. Indici de nume

A

Abadon, 16, 17
Abel, 12
Adam, 10, 15, 25, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39,
45, 46, 73, 77, 89
Aêshama Daeva, 11
Ahura Mazda, 11
Allah, 60, 90
Ambrozie, 63
Anania, 15
Ananta, 20
Angro Mainyu, 11
Antihrist, 38, 41
Antonie, 47
Apolion, 16, 17
Atanasie, 47, 63
Athwia, 20
Augustin, 7, 27, 67, 92
Azazel, 47

B

Baal, 13, 21
Bafomet, 90
Beelzebub, 13, 17, 61, 91
Behemot, 18, 20, 22
Belial, 15
Berdiaev, 4, 24
Bultmann, 17

C

Cain, 12, 89
Chiril, 7, 64, 67, 68
Cioran, 43
Corneliu, 52, 61
Corté, 7, 41, 47, 48, 78, 89, 91

D

Dumnezeu, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51,

52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 61, 62, 64, 65,
66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 79,
81, 87, 89, 90, 92, 93, 94

E

Eva, 10, 15, 25, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 46,
89

F

Fox, 88

I

Iblis, 90
Indra, 20
Ioan, 7, 15, 16, 36, 47, 50, 63, 71, 86, 89
Iov, 10, 17, 21, 22, 31, 55, 57
Irineu, 7, 45, 60, 89
Isus Hristos, 5, 13, 14, 17, 19, 28, 32, 35, 37,
38, 40, 46, 52, 55, 57, 63, 68, 89, 93

K

Kalomiros, 44
Kardek, 88
Kundalini, 20

L

Leviatan, 18
Lotan, 21

M

Marduk, 22
Martin, 63
Maxim, 37
Melek Taus, 90
Minucius Felix, 62
Mukalinda, 20

N

Nicodim, 19

O

Origen, 7, 63

P

Pann, 91

Pavel, 14, 15, 51

Petru, 15, 26, 61

R

Rafael, 11, 47, 60

Raguel, 11

Rahab, 18, 20, 22

S

Safira, 15

Samael, 89

Satana, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 25, 27,
28, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 67,
68, 69, 70, 73, 76, 77, 85, 89, 90, 91

Satanael, 89

Set, 12

Sofia, 40, 41

T

Tertulian, 7, 52, 62, 89

Thraitona, 20

Thunberg, 37

Tiamat, 21, 22

Tobit, 11, 60

Trita Aptia Vişvarupa, 20

V

Vasile, 71

Vritra, 20

W

Weckman, 88

Y

Yahve, 19, 20, 22

VII.3.2. Indici geografici

	A		F
Ars, 47		Filipi, 14	
	B		I
Babilon, 11		Ierusalim, 14, 41	
	C		L
Capernaum, 61		Libia, 63	
Cartagina, 52		Licia, 63	
	D		M
Delfi, 63		Mesopotamia, 90	
Dodona, 63			O
	E		
Eden, 35, 37, 41		Orient, 19, 53, 58, 64, 68, 69, 72, 88	
Efes, 14			S
Egipt, 47, 58, 63, 68		Samaria, 14	

VII.3.3. Termini